



Faculteit Letteren & Wijsbegeerte

Rutger Lazou

01102477

***Het ideale aantal katten: een
moraalwetenschappelijke analyse***

Masterproef neergelegd tot het behalen van de graad van
Master in de Moraalwetenschappen

2016

Promotor Prof. dr. Johan Braeckman
 Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap
Copromotor Dr. Stijn Bruers
Lezers: Prof. dr. Johan Braeckman, Dr. Stijn Bruers, Drs. Andries De Smet

Word Count

Word Count 1: 38738 (aantal woorden in inleiding, corpus en conclusie)

Word Count 2: 41108 (aantal woorden in de volledige masterproef)

Woord vooraf

Mijn interesse in dierenethiek en de waarde die ik er persoonlijk aan hecht, zijn de laatste jaren steeds meer gegroeid. Het werd me steeds duidelijker dat de menselijke omgang met dieren een morele blinde vlek is in onze maatschappij. Ik besloot dan ook mijn masterproef hieraan te wijden. Ik koos om te werken rond een concreet onderwerp dat momenteel leeft in België. Dankzij Mariella Debille kreeg ik informatie over enkele interessante, actuele onderwerpen. De keuze voor de kattenproblematiek was vrij snel gemaakt, gezien de vele boeiende ethische en filosofische kwesties die bij het onderwerp komen kijken.

Ruim een jaar lang verdiepte ik me in de problematiek. Ik werd geconfronteerd met de complexiteit ervan en met het uitdagende schrijfproces. De tips en feedback van mijn promotor, professor Johan Braeckman, waren onmisbaar voor de totstandkoming van deze masterproef. Op een rustgevende, motiverende en constructieve wijze begeleidde hij me tijdens deze periode. Ook mijn co-promotor, dr. Stijn Bruers, wil ik bedanken voor de deskundige begeleiding en boeiende inzichten, net als Els De Vriese, Ann De Greef en Anneleen Bru, die me te woord stonden om hun kennis over de kattenproblematiek met mij te delen.

Het was een boeiende, meeslepende en leerrijke ervaring. In combinatie met de lerarenopleiding werd het een druk jaar waarin ik stevig moest doorzetten. Ik wil ook Bieke Coenen bedanken voor de steun en voor de kans om les te mogen geven over dierenethiek en de kattenkwestie. Tot slot ben ik ook mijn ouders zeer dankbaar voor de onvoorwaardelijke steun, mijn vriendin voor de taaltips en aanmoediging doorheen moeilijke momenten en uiteraard ook mijn twee eigen katten die me telkens opnieuw wisten te motiveerden.

Inhoudstafel

| | |
|---|-----------|
| Inleiding | 1 |
| Deel 1 Omstandigheden die het ideale aantal bepalen | 7 |
| Hoofdstuk 1 Het reguleren van kattenpopulaties | 9 |
| 1.1 Het domesticatieproces..... | 9 |
| 1.2 De gedomesticeerde kat..... | 15 |
| 1.2.1 De gedomesticeerde kat van nature | 15 |
| 1.2.2 De gedomesticeerde kat als huisdier | 20 |
| 1.3 Kattenpopulaties | 22 |
| 1.3.1 <i>Populatie</i> definiëren..... | 22 |
| 1.3.2 Soorten kattenpopulaties..... | 23 |
| 1.4 Reguleringmethoden..... | 27 |
| 1.4.1 Het reguleren van huiskattenpopulaties | 28 |
| 1.4.2 Het reguleren van zwervkattenpopulaties | 29 |
| 1.5 Conclusie | 32 |
| Hoofdstuk 2 De menselijke verantwoordelijkheid | 33 |
| 2.1 Waarom verantwoordelijkheid?..... | 33 |
| 2.2 Algemene plichten..... | 35 |
| 2.2.1 Belangen van potentiële wezens | 35 |
| 2.2.2 Liefdadigheid of rechtvaardigheid? | 36 |
| 2.3 Speciale plichten..... | 39 |
| 2.3.1 De nood aan een relationele visie | 39 |
| 2.3.2 Speciale plichten op individueel niveau | 41 |
| 2.3.3 Speciale plichten op collectief niveau | 46 |
| 2.4 Conclusie | 48 |
| Deel 2 Waardes die het ideale aantal bepalen | 49 |
| Hoofdstuk 3 De centrale waarde: welzijn | 51 |
| 3.1 Een <i>mental state account</i> : waarom? | 51 |
| 3.2 Een <i>mental state account</i> : wat? | 54 |

| | | |
|--------------------|---|------------|
| 3.2.1 | Van percepties naar gevoelens..... | 54 |
| 3.2.2 | Soorten gevoelens | 56 |
| 3.2.3 | Van neutrale naar positieve en negatieve gevoelens | 58 |
| 3.2.4 | Van momentaan welzijn naar het welzijn van een individu | 59 |
| 3.3 | Welzijn inschatten | 62 |
| 3.3.1 | De nood aan indirecte meetmethodes | 62 |
| 3.3.2 | Inschattingen op basis van outputfactoren..... | 63 |
| 3.3.3 | Inschattingen op basis van inputfactoren | 64 |
| 3.3.4 | Het welzijn van huiskatten en zwervkatten..... | 65 |
| 3.4 | Conclusie | 68 |
| Hoofdstuk 4 | Het welzijn van katten | 69 |
| 4.1 | Het maximaliseren van het totale welzijn | 69 |
| 4.1.1 | Het utilitarisme van Peter Singer..... | 69 |
| 4.1.2 | <i>Total vs. average utilitarianism</i> | 71 |
| 4.1.3 | Gevolgen voor het aantal huiskatten..... | 74 |
| 4.1.4 | Gevolgen voor het aantal zwervkatten | 77 |
| 4.2 | Het respecteren van basisrechten..... | 78 |
| 4.2.1 | De rechtenbenadering van Tom Regan | 78 |
| 4.2.2 | Het basisrecht | 80 |
| 4.2.3 | Steriliseren..... | 81 |
| 4.2.4 | Doden | 82 |
| 4.3 | Conclusie | 85 |
| Hoofdstuk 5 | Welzijn en predatie | 87 |
| 5.1 | <i>Bambi lovers vs. tree huggers</i> | 87 |
| 5.2 | Het jaaggedrag van katten | 89 |
| 5.3 | De impact op het totale welzijn | 91 |
| 5.3.1 | De directe impact..... | 91 |
| 5.3.2 | De waarde van biodiversiteit | 92 |
| 5.4 | De impact op basisrechtsschendingen | 97 |
| 5.5 | Predatie vermijden | 99 |
| 5.6 | De impact van voeding | 101 |
| 5.7 | Conclusie | 102 |
| | Conclusies en aanbevelingen | 105 |
| | Bibliografie | 111 |

Inleiding

Er is steeds meer vooruitgang in het morele denken over dieren. Doorheen de geschiedenis zien we een uitbreiding van de ethische sfeer of de morele cirkel, waarbij niet alleen de eigen persoon moreel relevant werd geacht, maar ook de familie, leden van dezelfde groepering en leden van andere volkeren. Braeckman (1996) biedt een overzicht van hoe ook dieren¹ steeds meer worden opgenomen in de morele cirkel.

Lange tijd was er een grote scheiding tussen mens en dier. Dieren werden consequent buiten de morele sfeer gehouden. De symbolisch-religieuze verering van de kat in het Oude Egypte was een van de uitzonderingen. Na de Neolithische revolutie leefde de mens in dichter contact met dieren. Sommige dieren werden gedomesticeerd. Toch bleven ze slechts instrumenteel waardevol voor de mens. Aristoteles stelde dat dieren niet over rationaliteit beschikken en dat de mens ze daarom mag gebruiken zoals het hem uitkomt. Deze teleologische visie op de natuur zag dieren als gemaakt voor de mens en overheerste de westerse beschaving. Het christendom benadrukte dat alleen de mens een ziel had. Dit gedachtegoed hield stand gedurende de volledige middeleeuwen.

In de renaissance benadrukten de humanisten het kunnen van de mens en zijn unieke eigenschappen. Het idee dat dieren alleen instrumentele waarde hadden, kreeg in deze periode echter voor het eerst tegenkanting. De Montaigne stelde dat ook dieren intrinsiek waardevol zijn. Het dualisme van Descartes stuurde de positieve ontwikkelingen echter terug de andere kant op. Hij beschouwde dieren als machines, die automatisch, mechanisch functioneren. In tegenstelling tot de mens hebben dieren naast hun materiële lichaam geen immateriële ziel. Ze beschikken niet over taal, rede, bewustzijn en de mogelijkheid om pijn te voelen. Kant geloofde dat dieren wel een vorm van pijn kunnen voelen, maar achtte ze wegens het gebrek aan rationaliteit niet intrinsiek

¹ Met de term 'dieren' bedoelen we niet-menselijke dieren.

waardevol. Dit legitimeerde onder andere proeven op dieren – proeven die de visie van Descartes deden wankelen: Voltaire merkte de gelijkenissen op tussen de lichaamsbouw van mens en dier. Dieren moeten dus ook gevoelens hebben.

Wetenschap en kritisch denken deden in de Verlichting het bestaande wereldbeeld wankelen. Bentham verzette zich tegen de visie dat rationaliteit het relevante criterium is om een wezen in de morele cirkel op te nemen: “the question is not can they talk? Nor, can they reason? But, can they suffer?” (Henderson, 2009, p. 3). Zijn utilitarisme benadrukte dat dieren voelende wezens zijn en daarom intrinsiek waardevol. Ook wetenschappelijke ontdekkingen stimuleerden een ander beeld over de morele waarde van dieren. Darwins evolutietheorie wees op de gemeenschappelijke oorsprong van mens en dier. De kwalitatieve, strikte scheiding viel weg, alleen graduele verschillen bleven over. Vandaag is er ook bewijs voor bewustzijn en pijn bij sommige dieren. De omzetting van deze nieuwe ideeën in de praktijk liet lang op zich wachten, onder andere door de wereldoorlogen. In de tweede helft van de vorige eeuw brachten Singer en Regan terug leven in de dierenethiek. Ze vertegenwoordigen twee belangrijke strekkingen. Singer positioneert zich in het utilitaristische kamp. Regan vertegenwoordigt de dierenrechtenbenadering (Braeckman, 1996; Henderson, 2009).

De publieke opinie verandert en ook de wetgeving houdt steeds meer rekening met de belangen van dieren. Ondanks deze positieve ontwikkelingen zijn dieren vandaag meer dan ooit het slachtoffer van menselijke ingrepen. De halsstarrige expansie en ontwikkeling van menselijke populaties hebben een enorme impact op de habitats van wilde dieren. De menselijke populatie is verdubbeld sinds de jaren zestig, terwijl populaties van wilde dieren een derde kleiner zijn geworden. De globale vleesproductie is sinds 1980 verdrievoudigd. Hoewel dierenrechtenbewegingen al zeer goed werk leverden en al voor heel wat veranderingen zorgden, is het nog wachten tot deze veranderingen zich radicaler manifesteren. Voorlopig is een wereld waarin dieren niet worden gezien als gebruiksvoorwerpen en niet geëxploiteerd worden voor onder meer economische belangen, landbouw, onderzoek en entertainment nog toekomstmuziek (Kymlicka & Donaldson, 2011).

Ook door het houden van huisdieren staan mensen in contact met dieren. Katten worden vaak als de populairste huisdieren gezien. Ze kunnen gemakkelijk gehouden worden, zijn klein genoeg om ook in kleinere woningen te worden gehouden en kunnen relatief lang zonder hun baasjes², als die bv.

² We gebruiken de term ‘baasje’, zoals het ook in de volksmond wordt gebruikt. We beschouwen de kat daarom niet als eigendom of als ondergeschikt. In het Engels is ‘*caretaker*’ een geschikte term. In het Nederlands is ‘voogd’ de meest gepaste term, maar voor de leesbaarheid houden we het op de term ‘baasje’.

overdag weg zijn. Wereldwijd zijn er zo'n 200 miljoen katten. Ze worden meer gehouden dan honden, al overstijgen kleinere huisdieren als vissen, vogels, reptielen, konijnen en andere knaagdieren hun aantal. Het houden van huisdieren voor het gezelschap kan voor beide partijen voordelig zijn. Gezien de hechte relatie houden baasjes meestal wel rekening met het welzijn van hun kat. Zo wordt er veel aandacht besteed aan hun voeding en verzorging (Rochlitz, 2007).

Ondanks de goede intenties van baasjes om hun huisdier goed te verzorgen, is het houden van huisdieren niet probleemloos. Sandøe en Christiansen (2013) bespreken een aantal problemen. Gedragsproblemen ontstaan doordat de noden van huisdieren niet matchen met de levensstijlen van de baasjes. Huisdieren krijgen bv. geen aangepaste voeding of bewegingsmogelijkheden. Ze stellen abnormaal gedrag omdat ze zich zenuwachtig of angstig voelen of baasjes reageren boos of gefrustreerd op natuurlijk gedrag. Een ander probleem is het ontstaan van erfelijke gebreken, spontaan of door het nastreven van rasstandaarden. Dit heeft een grote impact op de gezondheid en het welzijn van huisdieren, al is dit bij hondenrassen veel erger dan bij kattenrassen. Andere problemen hebben te maken met medische ingrepen die huisdieren moeten ondergaan. Sommige ingrepen worden gedaan in het belang van de dieren zelf (bv. voor de gezondheid) maar sommige ingrepen vinden ook plaats uit gewoonte, uit gemak of om cosmetische redenen. Het welzijn van huisdieren kan dus op vele manieren worden beïnvloed. Ook overpopulatie heeft een enorme impact: "Of all the issues affecting the welfare of companion animals in the United States, there can be none larger in scope, greater in magnitude, longer in duration and more worthy of disgrace than that of pet overpopulation" (Rochlitz, 2007, p. 119).

Niet alleen in de Verenigde Staten, maar ongeveer overal waar katten als huisdieren worden gehouden, kampt men met overpopulatie. De gevolgen voor mensen, katten en de omgeving zijn uiteenlopend. Op vele plaatsen zet men in op populatieregulering door sterilisatie, al wordt er nog niet genoeg ingegrepen om overpopulatie te vermijden. In België is in 2011 het meerjarenplan van start gegaan – het 'Kattenplan' – om het aantal zwerv- en asielkatten te doen dalen. Nadat de wetgeving eerst verplichtte alle asielkatten te steriliseren, volgden de katten afkomstig van fokkers. Dierenrechtenorganisatie GAIA (Global Action in the Interest of Animals) moedigt de wetgeving aan om de laatste fase door te voeren: de sterilisatie van alle huiskatten. In 2017 wordt deze fase uitgevoerd in Wallonië, al is de precieze datum nog niet bekend (Deltour, persoonlijke communicatie, 28 juli 2016). Bij een aanvaardbaar aantal katten zal de wetgeving terug worden versoepeld (Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding & Dienst Dierenwelzijn en CITES, 2010).

De technische aspecten van reguleringsmethodes werden al uitgebreid onderzocht. Een kritische analyse hiervan ligt buiten onze doelstelling, net als de beleidsmatige uitwerking van

populatieregulering. We zoomen ook niet in op een specifieke casus. We onderzoeken dus niet of er vandaag in België (of elders) overpopulatie is. Wel willen we een moraalwetenschappelijke analyse maken van wat overpopulatie van katten inhoudt. Beweringen over overpopulatie gaan meestal louter gepaard met descriptieve gegevens over de groei van een bepaalde populatie, terwijl overpopulatie een normatief concept is. Het impliceert dat er te veel individuen zijn. Stellingen over overpopulatie berusten vaak ook op cirkelredeneringen. Men verwijst bv. naar het aantal 'euthanasieën'³ om in te schatten hoe groot de overpopulatie is, terwijl men die 'euthanasieën' rechtvaardigt door te verwijzen naar overpopulatie. Of men stelt dat er overpopulatie is omdat de draagkracht van de omgeving overschreden is, zonder uit te leggen waarom die draagkracht overschreden is. We gaan daarom op zoek naar een antwoord op de vraag hoe de mate van onder- of overpopulatie van een kattenpopulatie kan worden bepaald, of met andere woorden wat een wenselijk of ideaal aantal katten is in een populatie.

Vandaag is de overpopulatie op de meeste plaatsen (ook in België) nog te groot om niet zoveel mogelijk in te zetten op sterilisatie.⁴ Dierenwelzijn maakt op politiek vlak echter snel vooruitgang. In 2014 werd het registreren en identificeren van katten verplicht. In 2017 komt er een centrale databank in België voor de drie gewesten. Het voordeel hiervan is niet alleen dat verloren gelopen katten eenvoudiger herenigd kunnen worden met hun baasje, maar ook dat men een beter zicht krijgt op kattenpopulaties en dat sterilisaties beter kunnen worden gecontroleerd (Weyts, 2016). Men zet zo stappen naar een gecontroleerder systeem waardoor men in de toekomst gericht een aantal katten kan nastreven in plaats van zo weinig mogelijk katten. Natoli en Maragliano (2007) benadrukken het belang van een gericht streefdoel. Ze wijzen op het gevaar "not to identify the concept of "welfare" with only "neutering"" (p. 5). "The most important question concerning the welfare of the animals remains: where are we going? [...] there is still the need for more general plans for interventions that should take into account a perspective for the future" (Natoli, 1994, pp. 226-227). Een beter, duidelijker of juist begrip van de problematiek kan ook sensibiliserend werken en een positieve impact hebben, stelt Stavisky (2014) in *Too many cats: how owner beliefs contribute to overpopulation*.

³ In hoofdstuk 1 gaan we dieper in op deze term.

⁴ Oorzaken hiervan zijn onder andere de gratis weggeefcultuur van katten (waardoor ze vaak niet naar waarde worden geschat en niet gesteriliseerd worden), hoge sterilisatiekosten, het politieke veld dat pas recent een ministerie van dierenwelzijn heeft en weinig sensibilisering (Bru, persoonlijke communicatie, 2016b).

Naast de directe relevantie voor de kattenproblematiek is onze analyse van het concept overpopulatie ook toepasbaar op andere populatiekwesities. Overpopulatie komt immers niet alleen voor bij katten. De laatste jaren was er in Vlaanderen bv. ook sprake van overpopulatie van everzwijnen en vossen. Ook onderpopulatie krijgt aandacht bij bv. bedreigde diersoorten⁵. In principe heeft elke populatie een ideaal aantal individuen. Ook de overpopulatie van de mens is een opkomende kwestie. We schetsen een ethiek die bovendien toepasbaar is op nog andere kwesties dan overpopulatiekwesities. Deze masterproef kan daarom ook een positieve bijdrage leveren aan het algemene morele denken over dieren. We leven in een complexe maatschappij waar vragen over de relatie tussen mens en natuur zich steeds meer aandienen. Dierenrechtentheoretici staan voor nieuwe uitdagingen, stellen Kymlicka en Donaldson (2011).

We hanteren een bepaald conceptueel kader van overpopulatie, zoals geschetst door Ryberg (1998). Overpopulatie impliceert dat er een ideaal aantal individuen bestaat: het populatie-optimum⁶. Er is sprake van overpopulatie of van onderpopulatie als er respectievelijk meer of minder individuen zijn dan dit aantal. Dit aantal hangt af van de waardes die we nastreven: "with regard to moral values which we think should be promoted, there is/are one (or some) population size(s) which is/are, under a set of circumstances, preferable" (Ryberg, 1998, p. 413). Onze benadering is consequentialistisch: ze is gericht op een bepaalde *state of affairs* waarin de na te streven waardes willen maximaliseren. Doorheen de masterproef bespreken we verschillende waardes die een impact kunnen hebben op het populatie-optimum.

Ook de omstandigheden hebben echter een invloed op de mate waarin deze waardes worden bereikt. Daarom moeten we misschien niet het aantal individuen aanpassen, maar wel de omstandigheden – waardoor het ideale aantal individuen misschien hoger (of lager) ligt. Wat betreft het aantal mensen op de wereld kunnen we bv. stellen dat er overpopulatie is gezien de ecologische impact op de Aarde. Het kan echter veel efficiënter zijn om de leefwijze van de mens aan te passen in plaats van het aantal mensen. De omstandigheden en het aantal individuen bepalen dus samen in welke mate de na te streven waardes bereikt zijn. Beide factoren moeten we dus optimaliseren. Het doel van deze masterproef is nagaan welk aantal gewenst is. We voeren geen diepgaande analyse

⁵ Het biologische begrip soort is een construct om verschillende dieren in te delen op basis van hun genetische eigenschappen. Het heeft verschillende mogelijke invullingen. Er zijn morfologische definities, ecologische, evolutionaire, genetische, enz. Persson (2008) spreekt van "a plethora, or a myriad of definitions of species" (p. 137). Meestal verwijst het naar een groep individuen die onderling vruchtbare nakomelingen kunnen krijgen.

⁶ We gebruiken de termen 'populatie-optimum' en 'ideale aantal individuen' afwisselend.

van hoe systemen georganiseerd of geoptimaliseerd kunnen worden op basis van onze waarden. We nemen de omstandigheden eerder als gegeven om het ideale aantal op te baseren en bespreken waar het zich aandient kort welke verbeteringen er mogelijk zijn.

In deel 1 bespreken we de omstandigheden waarmee we rekening moeten houden bij het bepalen van het ideale aantal katten. In hoofdstuk 1 schetsen we een overzicht van hoe kattenpopulaties gereguleerd kunnen worden. Ook de beschikbare bronnen zijn belangrijk voor het bepalen van het ideale kattenaantal. In hoofdstuk 2 gaan we in op de menselijke verantwoordelijkheid voor het bieden van die bronnen. In deel 2 bespreken we de waarden die het ideale aantal katten bepalen. In hoofdstuk 3 introduceren we de waarde die hierbij centraal staat: welzijn. Rekening houdend met het welzijn van katten gaan we in hoofdstuk 4 op zoek naar het populatie-optimum van huiskatten- en zwervkattenpopulaties. We schetsen hiervoor een concrete welzijnsethiek die voortbouwt op de centrale waarde welzijn. In hoofdstuk 5 onderzoeken we de impact van predatie van katten op het welzijn van andere voelende wezens.

We baseren ons enerzijds op literatuur over de kat voor de feitelijk informatie over haar oorsprong, biologische kenmerken, gedrag, ecologische impact, welzijn en overpopulatie. Naar onder andere het werk *The Welfare of Cats* van Rochlitz (2007) verwijzen we geregeld. Door contacten met het werkveld maken we geregeld de link met de praktijk en de situatie in België. De interviews met De Vriese (2016), coördinator dienst dierenwelzijn provincie Limburg, De Greef (2016), directeur van GAIA en Bru (2016b), van Felinova Animal Behaviour Consulting bieden hiervoor de nodige informatie. Anderzijds baseren we ons op ethische en filosofische literatuur over onder andere dierenethiek in het algemeen, milieu filosofie, politieke filosofie en populatie-ethiek. We verwijzen geregeld naar het doctoraat van Bruers (2014) *Born Free and Equal? On the Ethical Consistency of Animal Equality*, waarin hij vijf principes of waarden verdedigt die samen een consistente ethiek vormen: de morele hand.⁷

⁷ De vijf principes van de morele hand zijn het universalismeprincipe, het welzijnsprincipe, het middelprincipe, het biodiversiteitsprincipe en het partijdigheidsprincipe. Deze principes houden rekening met de meeste van onze intuïties. Sommige intuïties zijn echter morele illusies en zijn niet te integreren in een consistente ethiek (Bruers, 2014).

Deel 1 Omstandigheden die het ideale aantal bepalen

Hoofdstuk 1 Het reguleren van kattenpopulaties

Om het ideale aantal katten in een populatie te bepalen, moeten we rekening houden met bepaalde waarden die we nastreven en met bepaalde omstandigheden. In dit hoofdstuk hebben we het over de omstandigheden, meer bepaald over hoe kattenpopulaties gereguleerd kunnen worden. Waar mogelijk bespreken we welke alternatieven of verbeteringen er zijn voor de huidige omstandigheden. We leren eerst de gedomesticeerde kat kennen. We bespreken hoe ze gedomesticeerd werd. Daarna leren we de eigenschappen kennen die ze van nature in zich heeft en hoe ze kan opgroeien tot huiskat. We bepalen wat een populatie inhoudt en maken het onderscheid tussen huiskatten-, zwervkatten- en wilde kattenpopulaties. Daarna bespreken we via welke methodes huiskatten- en zwervkattenpopulaties gereguleerd kunnen worden.

1.1 Het domesticatieproces

Om de gedomesticeerde kat te leren kennen, gaan we eerst op zoek naar haar oorsprong. *Domesticatie* is een fenomeen dat op vele verschillende dieren van toepassing is. Duiven, ganzen, eenden, kalkoenen, kanarievogels, pauwen, cavia's, konijnen, ezels, everzwijnen, kreeften en slakken zijn maar een aantal voorbeelden van gedomesticeerde dieren of huisdieren¹ (Gautier, 1998). Domesticatie kent dan ook vele gedaantes en aspecten. Kymlicka en Donaldson (2011) onderscheiden vier kenmerken van domesticatie: het doel (het nut voor de mens), het verloop of proces van de domesticatie (waarbij geselecteerd wordt op bepaalde kenmerken), de behandeling van de gedomesticeerde dieren (de aanhoudende zorg door mensen) en hun afhankelijke toestand (die ervoor zorgt dat ze die zorg nodig hebben). Het zijn typische kenmerken van domesticatie. Ze

¹ We volgen Gautiers terminologie, waarbij we het woord 'huisdier' gebruiken als synoniem voor 'gedomesticeerd dier'. Een gezelschapsdier is dan een huisdier dat wordt gehouden voor het gezelschap.

komen echter niet altijd voor. Sommige definities leggen de klemtoon op het samenleven van de dieren in kwestie met mensen. Andere benadrukken het belang van de gecontroleerde voortplanting om bij mensen te kunnen laten leven. Voor nog anderen ligt de focus op het doel: de diensten die deze dieren leveren aan de mens.

We baseren ons deels op Gautier (1998) en definiëren domesticatie als het proces waarbij wilde dieren door culturele controle biologische veranderingen ondergaan. Culturele controle verwijst naar het proces waarbij dieren in de sociale of economische organisatie van een groep mensen worden opgenomen. Deze diepgaande ingreep leidt al snel tot bepaalde biologische veranderingen die Gautier huisdierkenmerken noemt. Dieren kunnen ook biologische veranderingen ondergaan zonder opgenomen te worden in een groep mensen. De mens beïnvloedt de omgeving van dieren – en dus ook de dieren zelf – immers op vele manieren. Denk maar aan de klimaatopwarming. Dieren die op deze manier biologische veranderingen ondergaan beschouwen we niet als gedomesticeerde dieren. Gautiers definitie benadrukt ook het belang van deze biologische veranderingen ten opzichte van de wilde voorouders. Het controleren van de voortplanting van dieren zonder biologische veranderingen na te streven, zoals bij het managen van populaties van bedreigde diersoorten of populaties in dierentuinen, beschouwen we niet als domesticatie. We definiëren domesticatie bovendien als een proces: afhankelijk van de mate waarin een soort biologische veranderingen ondergaat, is ze in meerdere of mindere mate gedomesticeerd.

Selectie die gebeurt door de invloed van de mens en niet door de invloed van natuurlijke omstandigheden of obstakels, noemen we kunstmatige selectie. Darwin onderscheidt twee vormen van kunstmatige selectie: bij methodische selectie tracht de mens op systematische wijze een nieuw type dier (of plant) te ontwikkelen, bij onbewuste selectie weet men niet op voorhand wat de resultaten zullen zijn (Gautier, 1998). Hoewel het geen zwart-wit onderscheid is, kunnen we wat betreft de gedomesticeerde kat eerder spreken van onbewuste selectie.

Gautier (1998) stelt nog een extra voorwaarde om van domesticatie te kunnen spreken: de dieren moet ook ten dienste staan van de mens.² Met deze voorwaarde zijn we het niet eens. De facto is het vaak zo dat gedomesticeerde dieren ten dienste staan van de mens, maar we achten het geen noodzakelijke voorwaarde om van domesticatie te kunnen spreken. Ook dieren die door culturele

² Gautier onderscheidt vier soorten dierlijke producten die nuttig kunnen zijn voor de mens: lichamelijke producten (vlees, huid, melk, ...), energie (draagkracht, trekkracht, ...), gedrag (opruimen van afval, bestrijden van knaagdieren, wekken, bewaken, overbrengen van boodschappen, bieden van gezelschap, ...) en tekens (tijdsbepaling, offer, statussymbool, ...).

controle biologische veranderingen ondergaan zonder dat dit nut heeft voor de mens, zien we als gedomesticeerd. Nu we weten wat domesticatie inhoudt, bespreken we hoe dit proces bij de kat is verlopen. We schetsen eerst haar evolutionaire wortels.

Alle katachtigen (*Felidae*) stammen af van de *Pseudaelurus*, een middelgrote katachtige die ongeveer elf miljoen jaar geleden leefde (Bradshaw, 2013). Hij ontwikkelde zich in Centraal-Azië tot de tijger, de leeuw, de jaguar en het jachtluipaard (de grote katachtigen). Op andere plaatsen ontwikkelde hij zich tot middelgrote katten als de caracal en de serval in Afrika en de lynx, de rode lynx en de poema in Noord-Amerika. Ongeveer acht miljoen jaar geleden zijn in Noord-Amerika de voorouders van de gewone huiskat ontstaan, die daarna opnieuw naar Azië trokken. Ongeveer twee miljoen jaar geleden ontwikkelden deze zich tot de wilde kat, de *Felis silvestris*, die vandaag nog leeft (Bradshaw, 2013). Tijdens de laatste ijstijd (ongeveer 25 000 jaar geleden) verspreidde de wilde kat zich over Europa, Azië en Afrika, waar ze zich aanpaste aan verschillende natuurlijke omgevingen (Jongman, 2007). Driscoll e.a. (2007) delen de *Felis silvestris* in in de subsoorten "*Felis silvestris silvestris* (European wildcat), *Felis silvestris lybica* (Near Eastern wildcat), *Felis silvestris ornata* (central Asian wildcat), *Felis silvestris cafra* (southern African wildcat), and *Felis silvestris bieti* (Chinese desert cat)" (p. 519).

De gedomesticeerde kat, de *Felis silvestris catus*, ontstond in Egypte uit de Afrikaanse wilde kat, de *Felis silvestris lybica* (Driscoll e.a., 2007). De eerste bewijzen van het samenleven van mensen en katten zijn ongeveer 9500 jaar oud. De eerste gedomesticeerde katten hebben ongeveer 4000 jaar geleden geleefd (Driscoll e.a., 2007; Hu e.a., 2014), al spreken Jongman (2007) over 3000 jaar en Daniels, Balharry, Hirst, Kitchener, en Aspinall (1998) over 5000 jaar geleden. Hun populatie breidde uit en vanuit Egypte werden gedomesticeerde katten ongeveer 3000 jaar geleden geëxporteerd via de Grieken, Etrusken en Romeinen naar continentaal Europa (Hu e.a., 2014; Pierpaoli e.a., 2003) en ongeveer 2000 jaar geleden ook naar Groot-Brittannië. Later verspreidden ze zich over de rest van de wereld (Daniels e.a., 1998).

De Afrikaanse wilde kat bezat de kenmerken die haar domesticatie mogelijk maakten. Darwin onderscheidde drie voorwaarden waaraan voldaan moet zijn (Gautier, 1998). Het te domesticeren dier moet sociale capaciteiten of gewoontes hebben en de aanwezigheid van de mens kunnen verdragen. De Europese wilde kat bleek te schuw te zijn, wat bij de Afrikaanse wilde kat niet het

geval was (Gautier, 1998).³ Een tweede voorwaarde is dat het dier nut moet hebben voor mens. We achten het mogelijk dat dieren gedomesticeerd worden zonder menselijk nut (cf. supra), maar voordelen voor de mens vergroten de kans op domesticatie wel aanzienlijk. De mens had verschillende voordelen. Wilde katten werden aangetrokken tot landbouwsamenlevingen door de aanwezigheid van kleine knaagdieren die op hun beurt werden aangetrokken door graan en andere landbouwproducten. Katten beschermden zo de oogst. De katten waren ook een oplossing voor het opruimen van dode diertjes en andere resten. Bovendien werden ze ook toen al verzorgd en voor het gezelschap gehouden (Hu e.a., 2014). Een derde voorwaarde is dat het dier vruchtbaar moet blijven in gewijzigde omstandigheden. Ook aan deze voorwaarde was bij de Afrikaanse wilde kat voldaan. Katten hadden zelfs voordelen bij het samenleven met mensen (in tegenstelling tot de meeste andere gedomesticeerde dieren). Bij mensen konden katten rekenen op voedselzekerheid en verzorging.

We gaan na tot welke biologische veranderingen dit leidde. Elke gedomesticeerde soort ondergaat veranderingen tot op het microscopische niveau. De werking van de organen verandert, net als het gedrag. De duidelijkste verandering is de lichaamsgrootte en de lichaamsbouw. Daar blijft het niet bij. Dieren die snel angst of paniek ervaren en meer vluchtgedrag vertonen, hebben minder kans om zich bij mensen voort te kunnen planten. Hierdoor ontstaat er bij gedomesticeerde dieren een algemene vermindering van intensiteit van gedragingen en een verarming van de waarnemingswereld. De zintuigen geven minder informatie door en ook de sociale interacties verlopen minder intens en complex. Zowat alle gedomesticeerde dieren hebben ten aanzien van hun wilde voorouders een kleiner hersenvolume. Bij gedomesticeerde katten zien we een gewichtsafname van 24%. Dit is een kleine afname in vergelijking met andere gedomesticeerde carnivoren. Dat wijst op de minder ver gevorderde domesticatie van de kat (Gautier, 1998).

Ze behield ook het solitaire jaaggedrag van haar wilde voorouders, die individueel jaagden op kleine prooien die verspreid zaten over het landschap. Bradshaw, Horsfield, Allen, en Robinson (1999) geven drie oorzaken waarom ze dit wilde kenmerk nooit volledig verloor. In de eerste plaats zijn er gewoonweg niet genoeg generaties verstreken (ongeveer 4000) om de wilde eigenschappen weg te

³ Een hypothese is dat de Egyptische religieuze verering van de Afrikaanse wilde kat hiervan een oorzaak was. Veel katten werden er namelijk gefokt om te worden geofferd. Ze werden daarvoor gehouden in beperkte ruimtes waar ze in nauw contact stonden met andere katten. Zo verloren ze deels hun territoriale instelling. Ontsnapte katten die anders geofferd zouden worden, hebben hun genen verspreid naar de populatie loslopende katten. Deze konden daarom in nauwer contact met mensen (en andere katten) leven (Bradshaw, 2013).

selecteren. Een tweede reden is dat ze goede jagers moesten blijven. Het tegengaan van de schade die knaagdieren en ander ongedierte aanrichtten, bleef lange tijd een belangrijke functie. Een derde reden is dat de mens lange tijd slechts een beperkte kennis had over de vereiste voeding voor katten en goede jagers ook daarom een voordeel hadden.

De grootste verandering is dat de gedomesticeerde kat socialer werd: ze kan hechte banden ontwikkelen met mensen en andere katten en de aanwezigheid van onbekenden verdragen. Evolutionair gezien was dit voordelig. Sociale katten werden beter verzorgd door mensen. Sociale katten konden ook beter samen gebruikmaken van de betrouwbare, geconcentreerde voedselbronnen die mensen boden. Een ander voordeel van een socialere leefwijze was dat er nu meer dan één moeder was om de kittens te verzorgen en te beschermen (voornamelijk tegen honden en andere katten) terwijl bij een solitaire leefwijze moeders hun kittens soms alleen moesten laten op zoek naar voedsel. Nog een voordeel was dat sociale katten meer van elkaar kunnen leren dan vijandige en achterdochtige. Als de ene kat met iets bezig is, zal de andere kat instinctief haar aandacht daar ook op richten en zo sneller bepaald gedrag aanleren (Bradshaw, 2013).

Gedomesticeerde katten die in de natuur leven, vormen geen stabiele, geordende groepen, maar wel spontane aggregaties rond een voedselbron. De omvang van een populatie varieert afhankelijk van het beschikbare voedsel. Een kleine kolonie bestaat uit één familie, een grote kolonie uit meerdere niet-verwante families en kan tot honderden katten tellen. De families concurreren om de beste plekken in te nemen, maar tolereren wel elkaars aanwezigheid. Een familie is matriarchaal: het wijfje vormt de basis. Haar familie bestaat uit twee tot drie generaties. Ze leeft samen met haar volwassen geworden dochter en haar kittens of die van haar dochter. Moederkatten helpen elkaar met de verzorging van de kittens, ook al zijn het niet de eigen kittens.⁴ Soms zijn er ook één à twee katers in de familie. De kittens, zelfs die uit één nest, zijn bovendien niet altijd van dezelfde vader. Katers die de volwassen leeftijd van zes maanden bereikt hebben trekken meestal weg naar andere kolonies of de periferie van de eigen kolonie op zoek naar andere wijfjes (Bradshaw, 2013).

De stap van een solitaire naar een sociale leefwijze vergde de nodige gedragsveranderingen. Terwijl wilde katten oorspronkelijk weinig met soortgenoten omgingen, achterdochtig waren en gewapend voor conflicten die elk moment konden ontstaan, leven gedomesticeerde katten met elkaar samen,

⁴ Een evolutionaire verklaring hiervoor is dat het verzorgen van gelijk welk kitten dat zich aanbiedt efficiënter is dan wanneer ze eerst zou controleren of het kitten van zichzelf is.

leren ze elkaar vertrouwen en vermijden ze conflicten. Katten hebben hiervoor bepaalde signalen ontwikkeld dat sociaal gedrag mogelijk maakt. Door het overeind houden van de staart (de 'tail up') vertrouwen ze elkaar. Er zijn heel wat gedragingen om de vriendschappelijke relatie te bevestigen en te versterken. Door *allorubbing*, het tegen elkaar aan wrijven en kopjes geven, wisselen katten elkaars geur uit en ontwikkelen ze een groepsgeur. Bij *allogrooming* likken ze elkaars vacht schoon. Crowell-Davis, Barry, en Wolfe (1997) voegen samen spelen, voedsel delen en samen de kittens grootbrengen toe aan het gedragsrepertoire dat sociaal gedrag stimuleert en de nabijheid bevordert. Het voortplantingsgedrag van katten heeft echter geen grote veranderingen ondergaan. Een gedomesticeerde katin kan gemiddeld 1,6 keer per jaar een nest van één tot zes kittens krijgen. Deze kittens kunnen zich op hun beurt voortplanten vanaf de leeftijd van vijf à zes maanden, tot ongeveer het achtste levensjaar. Katten blijven zich voortplanten bij hoge populatie-aantallen (Rochlitz, 2007).

Crowell-Davis e.a. (1997) wijzen ook op het belang van agonistisch gedrag voor de organisatie van het sociale leven. Agonistisch gedrag kan worden onderverdeeld in agressief, dominant en onderdanig gedrag. Grommen, bijten, blazen, vechten, krabben en elkaar achternazitten zijn voorbeelden van agressief gedrag. Het komt voor bij territoriale conflicten, als er niet veel voedsel is en tijdens het vestigen van een dominante relatie. Als een dominante relatie tussen twee individuen is aangeleerd, erkennen beide individuen de dominantie van de ene kat boven de andere. Het dominant en onderdanig gedrag resulteert nu niet meer in agressie. Dat maakt het voordelig voor de groep. Het blijft nu bij rituele signalen van dominantie (zoals de ander bespringen, ernaar staren, de oren omhoog houden of een andere specifieke houding aannemen) en onderdanigheid (bv. ineen duiken, vermijdingsgedrag vertonen, de oren plat houden of rollen op de rug) (Crowell-Davis e.a., 1997).⁵

⁵ Het gaat om aangeleerd gedrag tussen twee individuen. Katten hebben geen besef van deze hiërarchie.

1.2 De gedomesticeerde kat

1.2.1 De gedomesticeerde kat van nature

Nu we haar voorgeschiedenis kennen, onderzoeken we de kenmerken van de gedomesticeerde kat. We bekijken eerst de kenmerken die ze van nature heeft. We bespraken al haar sociale gedrag. In wat volgt gaan we in op haar zintuigen en cognitieve vermogens. Veel van haar eigenschappen hebben zich ontwikkeld in functie van haar jaaggedrag.

De ogen van katten zijn zeer efficiënt voor het jagen op bewegende prooien. Hun grote ogen gaan efficiënt om met het opvangen van licht. Ze behouden zo een goed zicht in het donker. De keerzijde is dat ze in het licht details missen. Ook over kleuren ontvangen ze weinig informatie. De aandacht is eerder gevestigd op patronen, vormen en helderheid. Om de plaats en afstand van prooien (en andere zaken) in te schatten, maken ze gebruik van een stereoscopisch zicht. Net als mensen zien ze dus in 3D. Accommoderen (de ogen aanpassen aan de afstand van het voorwerp) kunnen ze minder goed (Bradshaw, 2013).

Voor het lokaliseren van voorwerpen dichterbij dan 30 centimeter gebruiken ze hun tastzin. Hun snorharen en sensorische haren boven de ogen, bij de hals en boven de enkels helpen katten dichte afstanden in te schatten. Ook hun hoektanden zijn gevoelig, zodat ze snel en efficiënt hun prooien kunnen doden. De gevoeligheid van hun poten geeft hen informatie over hoe ver de klauwen zijn uitgestrekt en hoeveel weerstand ze krijgen van prooien. Ze voelen ook goed wat er zich onder hen bevindt (Bradshaw, 2013).

Hun evenwichtsorgaan werkt op dezelfde manier als dat van de mens, maar katten gaan door hun grote cerebellum effectiever om met de informatie die het oplevert. Het lopen op vier poten – en niet op twee – draagt ook bij tot hun behendigheid, coördinatie en evenwichtsgevoel. Ze gaan zo uitstekend om met zwaartekracht wat van pas komt bij springen, vallen en landen. Ze vertonen uitstekende reflexmatige bewegingen, ook in de lucht tijdens het vallen. Bovendien kunnen ze een specifieke houding aannemen (zoals een parachute) zodat hun valsnelheid vermindert bij hoge valafstanden (Bradshaw, 2013).

Ook het gehoor van katten is aangepast aan een goed jachtvermogen. Het deel van de hersenschors dat verantwoordelijk is voor het gehoor, is sterk ontwikkeld. Ze kunnen zeer hoge, ultrasone tonen (tonen die te hoog zijn voor mensen) horen, zoals piepgeluiden van muizen en andere knaagdieren. Ook vleermuizen kunnen ze zo detecteren. Ook lage tonen, zoals het geritsel van haar prooien in

struiken, kunnen ze vrij goed horen. Het spectrum aan tonen die katten kunnen horen is elf octaven breed, wat voor zoogdieren uitzonderlijk is. Een andere sterk punt is het lokaliseren van de geluidsbron. Ze kunnen hun rechtopstaande oren onafhankelijk van elkaar bewegen, waardoor ze weten in welke mate het geluid van links of van rechts komt. De structuur van het uitwendige oor maakt dat ze ook de hoogte van de geluidsbron kunnen detecteren, door de plooien in de oorschelpen die het geluid vervormen afhankelijk van de hoogte van de geluidsbron. In het onderscheiden van kleine verschillen in hoogte en intensiteit van geluid zijn ze minder goed (Bradshaw, 2013).

De reukzin is niet alleen aangepast aan hun jachtvermogen, maar heeft ook een sociale functie. Het gebied in de hersenschors dat verantwoordelijk is voor het ruiken (de *bulbi olfactorii*) is goed ontwikkeld. Katten kunnen zo duizenden verschillende geuren onderscheiden (wat weliswaar niet uitzonderlijk is voor zoogdieren). Ze sporen zo kleine knaagdieren op die onder andere via urine met elkaar communiceren. Tot nu toe is er echter nog weinig onderzoek gedaan naar hoe katten hun reukorgaan precies gebruiken.⁶ Katten hebben daarnaast nog hun vomeronasale orgaan, ook wel het orgaan van Jacobson genaamd. Het bestaat uit twee buisjes, gevuld met vloeistof. Geuren moeten eerst worden opgelost in speeksel. Via speciale spieren pompen katten de vloeistof daarna in en uit de buisjes, waarna de waarneming plaatsvindt. Het aanmaken van speeksel en het opsnuiven van de geur in kwestie, wordt flehmen genoemd. Katten gebruiken dit orgaan op specifieke momenten, in tegenstelling tot hun andere reukorgaan dat op elk moment informatie doorgeeft. Het vomeronasale orgaan wordt vooral gebruikt voor sociaal gedrag, om geuren die andere katten achtergelaten hebben te analyseren. Dit was nuttig voor hun solitaire voorouders die niet vaak rechtstreeks in contact met elkaar kwamen (Bradshaw, 2013).

De smaakzin is minder sterk ontwikkeld: katten hebben 470 smaakpapillen terwijl mensen er 9000 hebben en honden 1500. Katten proeven geen suiker of zoete smaken, wel bitter, zoete zuren, water en umami (een vleesachtige smaak) (Bru, persoonlijke communicatie, 2016a). De smaakzin van katten is dan ook aangepast aan een uit vlees bestaand dieet (Bradshaw, 2013).

⁶ Hoe geur zich verspreidt is ook vrij complex, in tegenstelling tot licht, dat zich rechtlijnig verplaatst en geluid, dat zich in alle richtingen verplaatst. Vooral de richting van geur die zich langs de (oneffen) oppervlakte verspreidt is moeilijk te bepalen.

Ook de cognitieve vermogens⁷ van katten zijn belangrijk om een omvattend beeld over haar te hebben. Cognitieve vermogens verwijzen naar het vermogen tot mentale informatieverwerking, het interpreteren van waargenomen stimuli. Katten stellen eenvoudige cognitieve processen. Ze hebben onder meer een goed driedimensionaal besef en zijn goed in het construeren van een mentale kaart⁸. Ze zijn dan weer slecht in het begrijpen van fysische gebeurtenissen, hebben weinig tijdsbesef en weinig begrip van oorzaak-gevolgrelaties. Een concreet mentaal vermogen dat Dore en Dumas (1987) onderzochten bij dieren is *objectpermanentie*. Dit graduele vermogen begint bij het besef dat voorwerpen die uit het zicht verdwijnen blijven bestaan. Katten vertonen dit vermogen vanaf de leeftijd van ongeveer vijf weken. Na zeven weken snappen ze ook waar deze voorwerpen ongeveer naartoe kunnen zijn en blijven ze niet louter op dezelfde plaats zoeken. Ze slagen er echter niet in om complexe verplaatsingen van voorwerpen te volgen of zich het pad voor te stellen dat voorwerpen aflegden, waardoor ze bv. lang blijven zoeken naar prooien die al lang ontsnapt zijn (Dore & Dumas, 1987).

Deze cognitieve vermogens hebben zich afzonderlijk ontwikkeld omdat ze van pas komen bij de jacht. Ze komen niet voort uit het vermogen tot redeneren zoals mensen dat kunnen. Het gedrag van katten verloopt echter ook niet volledig automatisch of reflexmatig: tussen het waarnemen van de stimuli en het gedrag vindt (soms)⁹ wel degelijk cognitieve verwerking plaats (Bradshaw, 2013). Volgens Bremer (2002) zijn er veel gradaties in de cognitieve vermogens van dieren en moeten we *bottom-up* onderzoeken over welke vermogens ze beschikken. Dore en Dumas (1987) bespraken de cognitieve ontwikkeling bij verschillende dieren, waaronder katten. Ze baseerden zich op de ontwikkelingsfasen van Piaget.¹⁰

⁷ Humphrey (2011) onderscheidt de cognitieve vorm van bewustzijn van de sensitieve vorm van bewustzijn, die we in hoofdstuk 3 analyseren. We bespreken daar ook de emoties die katten kunnen ervaren.

⁸ Ze verplaatsen zich met andere woorden niet louter door de weg aan te leren (eerst links, dan rechts, dan links, ...), maar stellen zich het terrein voor en kunnen bv. binnenwegjes nemen.

⁹ Dit betekent niet dat ze nooit louter reflexmatige, automatische gedragingen stellen. Ook mensen stellen bovendien zulke reacties (bv. de kniereflex).

¹⁰ Methodologisch stellen Dore en Dumas dat de meeste testen, oorspronkelijk voor mensen, ook kunnen worden toegepast op dieren als ze worden aangepast tot non-verbale testen die rekening houden met de specifieke zintuigen en leefomgevingen van de dieren in kwestie. Er blijft enig gevaar voor antropocentrisme waarbij we uitgaan van een menselijke ontwikkeling van cognitieve vermogens, terwijl deze ontwikkelingen bij niet-primaten misschien wel anders verlopen.

De sensomotorische fase is de eerste fase en bestaat uit zes deelfasen, beginnend bij aangeboren gedrag en resulterend in gecoördineerd en intentioneel gedrag. Dore en Dumas (1987) onderzochten deze ontwikkelingen bij katten via een longitudinale studie. Tijdens de eerste tien levensdagen stellen katten aangeboren, automatische gedragspatronen, gericht op voeding, warmte en beweging. Na een overgangsfase stellen ze in de tweede fase (19-25 dagen oud) primaire circulaire reacties: ze herhalen en leren gedrag aan dat positieve resultaten oplevert. In de derde fase (26-45 dagen oud) stellen ze secundaire circulaire reacties. Ze stellen niet alleen gedrag dat hen rechtstreeks beïnvloedt, maar ook gedrag dat hun omgeving beïnvloedt (bv. spelen en vechten). Tijdens fase vier (vanaf de leeftijd van 46 dagen) wordt aangeleerd gedrag intentioneel aangewend. Voor het kunnen stellen van doelgericht of intentioneel gedrag onderscheidt Bremer (2002) ingebouwde intentionaliteit en intentionaliteit waarbij men zich ook bewust is van de intentionele toestand. Katten stellen ingebouwd intentioneel gedrag: instinctief stellen ze doelgericht gericht, maar ze ervaren deze intentionaliteit niet (in tegenstelling tot mensen). De sensomotorische vermogens van katten eindigen hier. Ze bereiken niet de fases waarin ze nieuw gedrag niet louter aanleren via *trial and error*, maar ook door het uitproberen van gedrag om doelen te bereiken (fase vijf) of door zich voor te stellen of bepaald gedrag geschikt is om doelen te bereiken (fase zes).

Het gedrag van katten staat dus niet vast maar is veranderlijk, door interactie met de omgeving. kunnen katten leren. Baasjes kunnen probleemgedrag op deze manier vermijden. We onderscheiden habituatie, klassieke conditionering en operante conditionering. Bij habituatie raken katten gewend aan bepaalde stimuli en gaan ze er na verloop van tijd minder op reageren. Door desensitisering kan men bv. een angstaanjagende stimulus in heel beperkte mate toedienen en geleidelijk aan opbouwen, zodat de angstrespons niet meer wordt gesteld (Crowell-Davis e.a., 1997). Bij klassieke conditionering reageren katten op geconditioneerde stimuli die samen voorkomen met ongeconditioneerde stimuli, die van nature al reacties uitlokken. Het zien van een andere kat bij het horen van een luid lawaai (de ongeconditioneerde stimulus) kan vermijdingsgedrag naar de andere kat veroorzaken. Een angstrespons kan zo ook worden weggenomen door counterconditionering: als katten bang zijn voor iets, kan men het angstige object laten voorkomen met een object dat een positief gevoel opwekt (Crowell-Davis e.a., 1997). Bij operante conditionering stellen katten spontaan gedrag dat herhaald wordt bij positieve resultaten. Ze vermijden gedrag dat negatieve resultaten oplevert. Op die manier *shapen* ze hun gedrag: ze passen hun gedrag aan aan de omgeving. Ze miauwen bv. omdat ze hierdoor aandacht krijgen. Op die manier kan ongewenst gedrag ook worden afgeleerd door consequent en onmiddellijk na het ongewenst gedrag een straf toe te dienen (Crowell-Davis e.a., 1997).

Bij mensen volgt na de sensomotorische fase de preoperationele fase. Tijdens deze fase ontwikkelt men zelfbewustzijn en spraak. Hierna volgt de concreet operationele fase, waarin men leert ordenen, vergelijken, figuratief denken, enz. Tot slot is er de formeel operationele fase waarbij men leert abstract en logisch denken (Dore & Dumas, 1987). Tot deze mentale vermogens zijn katten dus niet in staat. We gaan toch na of ze tot een *vorm* van deze vermogens in staat zijn. Bremer (2002) stelt dat we niet mogen vertrekken van de menselijke vorm van dit vermogen. We moeten een alles-of-nietsvisie op deze vermogens vermijden. De mate waarin een dier over deze vermogens beschikt is een kwestie van gradaties: ze beschikken misschien wel over 'voorlopers' van bepaalde vermogens. We bespreken in welke mate katten beschikken over of gebruikmaken van zelfbewustzijn, taal, concepten en opvattingen.

Katten hebben een fysieke vorm van zelfbewustzijn: ze denken vanuit een ik en kunnen hun lichaam onderscheiden van hun omgeving of soortgenoten. Ze beschikken echter niet over dezelfde vorm van bewustzijn als mensen: ze hebben geen besef van het eigen bestaan, er is geen "ego knowing itself" (Bremer, 2002, p. 10).¹¹ Ook tot taal zijn katten niet in staat. Dierlijke signalen zijn manipulatief, er is geen gedeeld begrip van wat er gecommuniceerd wordt.¹² Dieren kunnen ook geen gebruik maken van concepten zoals mensen dat doen. De precieze betekenis van het concept 'concept' is al door veel filosofen besproken. Bremer (2002) beschrijft concepten als "meanings of linguistic symbols" (p. 6). Katten hebben 'voorlopers' van concepten: ze beschikken over *systematic discriminatory abilities*, schemata. Ze kunnen mensen onderscheiden van andere katten, ook al gebruiken ze hiervoor geen concepten. Ook opvattingen zoals mensen ze hebben, hebben katten niet. Opvattingen vereisen het gebruik van concepten en zijn ingebed in een coherent systeem. Bovendien is het om een opvatting te hebben nodig om het concept 'opvatting' te begrijpen. Katten hebben wel iets dat erop lijkt: "There might be a tacit level of information representation that supports ascribing something like beliefs to animals" (Bremer, 2002, p. 8). Deze *belief-like states* zijn echter geen onderdeel van hun toegankelijke bewustzijn. Ze kunnen met andere woorden iets

¹¹ Een methode om te onderzoeken of ze over deze vorm van zelfbewustzijn beschikken is nagaan of er *theory of mind* is: of ze zich een beeld kunnen vormen van het perspectief van de ander. Als ze zichzelf als ego zien, zouden ze ook bij anderen intentionaliteit zien. Bij katten is dit niet het geval. Ook imitatie wijst op *theory of mind*. Katten iets laten imiteren is echter niet mogelijk, hoogstens kan hun aandacht op iets worden gericht (Dore & Dumas, 1987). Naast mensen vertonen alleen dolfijnen en mensapen zelfbewustzijn (Bruers, 2014).

¹² De signalen waarmee katten communiceren zijn dus niet onderling afgesproken. Katten houden bv. hun staart niet omhoog (cf. supra) omdat dit een afspraak is. Dit is een evolutionair ontwikkeld sociaal gedrag.

lekker vinden, maar zijn zich niet bewust van het feit dat ze iets lekker vinden. Het zijn eerder *registrations*, geen *beliefs* (Bremer, 2002).

1.2.2 De gedomesticeerde kat als huisdier

De eigenschappen van katten worden bepaald door de genen en de omgeving. De omgeving bepaalt hoe genetische eigenschappen tot uiting komen. De complexe wisselwerking leidt tot variatie in de mate waarin katten overweg kunnen met mensen, gaan jagen en ondernemend, schuw, actief, aanhankelijk, angstig, enz. zijn. We bespreken hoe katten opgroeien en hoe ze met mensen leren omgaan.

Tijdens de eerste twee levensweken van katten is de moeder het belangrijkste. Zonder haar kunnen kittens moeilijk overleven. Kittens worden blind en doof geboren, zijn weinig mobiel en kunnen hun lichaamstemperatuur nog niet regelen. De reuk- en tastzin is er bij de geboorte wel al. Zo kunnen ze de geur en warmte van de moeder herkennen. Moeder en kittens ontwikkelen een sterke band. Bij de moeder komt dit door de productie van oxytocine, bij kittens is de oorzaak waarschijnlijk het onvermogen om stresshormonen te produceren. Konden ze dit wel, dan zouden ze voortdurend onaangename gebeurtenissen (bv. op de grond vallen als de moeder opstaat) linken aan de geur van de moeder. Op die manier resulteren onaangename ervaringen niet in blijvend psychisch leed (Bradshaw, 2013).

Tijdens de derde tot achtste levensweek vindt de *eerste socialisatieperiode* plaats. Deze periode is zeer bepalend voor de rest van hun leven. De hersenen ontwikkelen zich in functie van wat katten in deze periode meemaken en leren. Vanaf de derde levensweek beginnen de ogen, oren en poten te functioneren en begint het stressmechanisme te werken. Tijdens de vierde à vijfde levensweek geeft de moeder geen melk meer. Dit wordt het spenen genoemd. In het wild moeten ze op deze leeftijd immers ook leren overleven. De moeder leert de kittens jagen door gedode prooien mee te brengen naar het nest, wat het jachtinstinct van de kittens aanwakkert. Gericht op de ontwikkeling van de jacht beginnen kittens spelgedrag gericht op andere kittens of op voorwerpen te vertonen. Ze leren zo ook samenleven met nestgenoten. Hoe ze met andere katten omgaan wordt dus bepaald tijdens deze periode. Katten socialiseren zich niet alleen aan andere katten, maar ook aan mensen: ze zijn vatbaar voor meervoudige socialisatie. Tijdens de vierde tot achtste levensweek vormen katten zich een beeld van mensen. Om katten optimaal te socialiseren is er elke dag contact nodig waarbij ze tot 40 minuten opgepakt of gestreeld worden. Als katten in deze periode geen contact hebben met mensen zullen ze er later angstig voor zijn. De wegen die hen tot tamme huiskat of schuwe verwilderde kat maken, scheiden vroeg (Bradshaw, 2013).

Tijdens de zevende à achtste tot de veertiende levensweek vindt de *tweede socialisatieperiode* plaats. Tijdens deze periode ontwikkelt het sociale gedrag van katten zich verder en leren ze omgaan met specifieke situaties. In hun eerste levensjaar leren ze nog heel veel over hoe ze om moeten gaan met mensen en situaties. De juveniele periode eindigt met de geslachtsrijpheid na zeven tot twaalf maanden. De algemene richting van het hechtingspatroon komt zo vast te liggen (Bradshaw, 2013).

Mensen en katten kunnen een sterke band met elkaar ontwikkelen. De uiterlijke kenmerken van katten zijn een belangrijk aspect in het verklaren van de liefde van mensen voor katten. Hun naar voor gerichte ogen, ronde kop en grote voorhoofd doen mensen onbewust denken aan een babygezicht. Onderzoek heeft aangetoond dat als mensen foto's van kittens zien, de fijne motoriek wordt geactiveerd alsof ze zich voorbereiden op het verzorgen van kwetsbare mensenbaby's. Ook katten voelen genegenheid naar mensen toe als ze hier tijdens de socialisatieperiode aan gewend raakten. Het kunnen omgaan met mensen ontwikkelde zich niet louter utilitair, maar had ook een emotionele invloed. Regelmatig contact zorgt voor minder stress.

Hechtingsgedrag tussen katten onderling wordt ook naar mensen toe vertoond. Katten versterken hun band door het schoonlikken van elkaars vacht (allogrooming) en door tegen elkaar aan te wrijven (allorubbing) (cf. supra). Sommige katten vertonen dit gedrag ook naar mensen toe. De meest waarschijnlijke verklaring is dat ze dit doen omdat het de band met hun baasje versterkt – al kan bij allogrooming de zoute smaak van de menselijke huid ook meespelen. Bij allorubbing (bv. het wrijven langs de benen van mensen) is het onwaarschijnlijk dat ze dit louter doen om hun geur af te zetten. In dat geval zouden ze veel meer ruiken aan de benen en andere lichaamsdelen van hun baasjes. Aanraking om de genegenheid te uiten is dus het primaire doel. Ook omgekeerd, door katten te strelen, bevestigen of versterken mensen de relatie. Het voelt niet alleen goed voor katten, maar heeft ook een sociale functie. Katten verdragen dit immers alleen bij lichaamsdelen waar ook hun soortgenoten tegenaan mogen wrijven (Bradshaw, 2013).

Naast het bevestigen en versterken van de sociale band, communiceren katten nog op andere manieren en met andere doelen met mensen. Spinnen is een speciaal soort gebrom dat niet ontstaat door lucht langs de stembanden te laten passeren, maar door via speciale spieren de stembanden tegen elkaar te laten schuren. Katten doen dit voornamelijk als ze zich goed voelen. Soms spinnen ze echter ook als ze boos zijn, pijn hebben of zelfs kort voor het doodgaan. Het zegt niet per se iets over hun emotionele toestand en heeft geen centrale betekenis in het sociale leven van de kat. Het ontstaat als een signaal van kittens naar de moeder toe tijdens het zogen. Ze leren dit vermogen zo optimaal mogelijk te gebruiken in hun verdere leven. Meestal wordt het spinnen

gebruikt als boodschap van een algemeen verzoek: soms om te helpen, soms om de huidige omstandigheden te laten voortduren (als ze bv. gestreeld worden) (Bradshaw, 2013).

Ook het miauwen heeft geen duidelijke communicatieve functie of emotionele betekenis. Elke kat leert zo effectief mogelijk communiceren met dit vermogen. Het is een middel tot specifieke communicatie en komt vooral van pas bij dringende verzoeken of om aandacht te trekken. Spinnen is in die situaties te rustig of stil. Afhankelijk van de situatie zal het miauwen anders klinken en eerder vleiend, vragend of dwingend overkomen. Via *trial and error* leren katten hoe ze best met hun baasjes communiceren. Kat en mens richten elkaar hier in zekere zin af. Ook de context is belangrijk om de betekenis van het miauwen te achterhalen (Bradshaw, 2013).

1.3 Kattenpopulaties

Nu we de kenmerken van katten kennen, kunnen we het hebben over de populaties die ze vormen. We geven eerst onze invulling van het concept *populatie*. We hanteren een relationele benadering om de verschillende populaties die we willen reguleren van elkaar af te bakenen. We onderscheiden ook verschillende soorten kattenpopulaties: huiskattenpopulaties, zwervkattenpopulaties, wilde kattenpopulaties en raskattenpopulaties.

1.3.1 *Populatie definiëren*

Iedereen heeft ongeveer wel een idee wat een populatie is, maar een precieze definitie geven is niet eenvoudig. Krieger (2012) bemerkt een zekere vaagheid van het begrip, ondanks het belang van de term in vele wetenschappen. De term is enerzijds een theoretisch construct met een duidelijke statistische, technische betekenis, onafhankelijk van waar het inhoudelijk over gaat. Anderzijds heeft de term een empirische, inhoudelijke betekenis, die bepaalt waaruit een populatie bestaat. De invulling hiervan hangt af van de discipline. In de sociologie bv. kan het gaan over een groep mensen met een bepaald inkomen, in de genetica om een groep dieren of planten die onderling voortplanten (Krieger, 2012).

Om te bepalen wanneer een groep voorwerpen of individuen een populatie vormen, hanteren we een relationele benadering. Een relationele benadering beschouwt een populatie niet zomaar als een verzameling van voorwerpen of individuen met bepaalde gemeenschappelijke kenmerken. Krieger (2012) geeft het voorbeeld van een populatie knikkers met dezelfde kleur, grootte, gewicht,

enz. Ondanks de gelijkenissen vormen ze geen betekenisvolle populatie, wegens het gebrek aan een relatie tussen hen. Ze beïnvloeden elkaars eigenschappen of voortbestaan niet, ze rollen maar wat, onafhankelijk van elkaar.

Volgens een relationele benadering is er sprake van een populatie als de leden ervan min of meer relaties met elkaar hebben (Krieger, 2012). Individuen kunnen op verschillende manieren relaties met elkaar hebben: door samen te leven, een gezamenlijk doel te hebben, zich onderling voor te planten, enz. Wij stellen dat katten een populatie vormen door op dezelfde manier te overleven of van dezelfde bronnen afhankelijk te zijn. Ze vormen bovendien blijvende populaties door zich onderling voort te planten. Zo kunnen we verschillende kattenpopulaties afbakenen. De 'min of meer' in de definitie is volgens ons terecht, omdat individuen in meerdere of mindere mate populaties vormen, afhankelijk van de sterkte van de relaties.

We kunnen dan ook op verschillende niveaus populaties afbakenen. Elke gemeente, maar ook elke provincie of elk land bv. heeft een kattenpopulatie. Hoe kleiner het gebied, hoe meer ze van dezelfde bronnen afhankelijk zijn, hoe sterker de onderlinge relaties. Rekening houdend met het doel (populatieregulering) moeten we de populaties op zo'n efficiënt mogelijke manier afbakenen. Rochlitz (2007) stelt dat er best op lokaal niveau wordt gereguleerd. Kleine aantallen zijn controleerbaarder en efficiënter te reguleren. Op kleinschalig niveau verloopt de overplaatsing van huiskatten van baasjes naar asielen en omgekeerd ook gemakkelijker. Veel hangt af van de beleidsmatige en politieke organisatie. In Vlaanderen worden zwervkattenpopulaties op gemeentelijk niveau gereguleerd door zwervkattenprojecten van steden en gemeenten. Huiskattenpopulaties worden per regio gereguleerd. Niet elke gemeente heeft bv. een asiel.¹³

1.3.2 Soorten kattenpopulaties

Ook in hetzelfde gebied kunnen we verschillende kattenpopulaties onderscheiden, die op een verschillende manier overleven. De katten in deze verschillende populaties zijn op een verschillende manier afhankelijk van de mens. Kymlicka en Donaldson (2011) onderscheiden twee dimensies van

¹³ Huiskattenpopulaties kunnen op hoger niveau ook samenwerken en elkaars over- of onderpopulatie compenseren door overplaatsing. Gezien zwervkatten hun territorium afbakenen is dit voor hun populaties niet mogelijk. Een instroom van zwervkatten naar huiskattenpopulaties of omgekeerd is zeker niet mogelijk, gezien ze niet aangepast zijn aan zo'n ander leven. We bespreken hierna het onderscheid tussen deze verschillende soorten kattenpopulaties.

het begrip afhankelijkheid: *inflexibiliteit* en *specificiteit*. Katten die op een inflexibele manier afhankelijk zijn, hebben geen andere mogelijkheden dan een beroep doen op mensen om te overleven. Katten die op een specifieke manier afhankelijk zijn, zijn bovendien afhankelijk van een specifiek persoon of gezin. Door deze verschillende vormen van afhankelijkheid vormen katten uit hetzelfde gebied dus afgescheiden populaties. We onderscheiden zo vier *soorten* kattenpopulaties.

Een eerste soort populatie die we zo kunnen onderscheiden zijn de *huiskattenpopulaties*. Huiskatten zijn op een inflexibele en specifieke manier afhankelijk: ze kunnen niet overleven zonder mensen en zijn afhankelijk van specifieke baasjes. Huiskatten komen voort uit andere huiskatten. Hun populaties houden stand doordat een deel van de huiskatten zich vrij kan voortplanten met andere katten. Tijdens hun eerste levensweken worden ze gesocialiseerd. Zo worden ze voorbereid op een leven als huiskat (cf. supra).

Asielen hebben een belangrijke functie voor huiskattenpopulaties. Huiskatten zonder baasje wachten er op een nieuwe thuis. De instroom van katten in asielen bestaat uit ongewenste katten die binnengebracht of achtergelaten en gevonden worden. Het gaat meestal om ongewenste kittens, maar soms ook om katten wiens relatie met het baasje is stukgelopen.¹⁴ Ook verloren gelopen katten belanden soms in het asiel. Een oplossing om verloren gelopen katten terug naar hun baasjes te brengen is het identificeren en registreren van huiskatten via micro-chips (Robertson, 2008). De uitstroom hangt af van het aantal adopties. Leeftijd, geslacht, sterilisatiestatus, vachtkleur, ras en de reden dat ze werden achtergelaten zijn de voornaamste determinanten die de adoptiekansen van katten bepalen (Rochlitz, 2007).

In de toekomst kunnen asielsystemen nog grote verbeteringen ondergaan. Niet alleen het aantal katten moet immers aangepast worden, ook de omstandigheden moeten geoptimaliseerd worden. Vele asielen zetten in op stressreductie door bv. de katten meer ruimte te bieden, door ervoor te zorgen dat ze kunnen krabben om hun geuren af te zetten, door ervoor te zorgen dat ze zelf beslissingen kunnen nemen en door sociale stress te vermijden. "Reorganization of social groupings and environmental changes, designed to maximise the availability of resources without the need for

¹⁴ Mensen nemen afstand van hun kat om verschillende redenen: ze verhuizen en nemen hun kat niet mee, zijn allergisch van katten, hebben onvoldoende tijd, geld of verantwoordelijkheid over voor de kat, er is een baby op komst of er zijn gedragsproblemen (zie inleiding). Algemeen gezien ligt het aan het gebrek aan een emotionele band met het dier of te weinig kennis over de noden van het dier. Aan dit deel van de baasjes moet duidelijk gemaakt worden dat katten niet als een gebruiksvoorwerpen kunnen gezien worden die zomaar kunnen worden weggegooid (Rochlitz, 2007).

confrontation and conflict, should be an integral part of any treatment or management strategy" (Rochlitz, 2007, p. 114). Asielen zetten ook in op vroege adopties. Katten (vooral moederkatten met kittens in hun eerste socialisatieperiode, die meer zorg en huiselijke prikkels nodig hebben) zouden ook opgevangen kunnen worden door hulporganisaties of pleeggezinnen, zoals in Limburg vaak wordt gedaan (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). Het asielsysteem kan ook gecontroleerder worden georganiseerd. Zo zijn asielen vaak niet officieel erkend "in contrast to boarding kennels and pet shops, and this makes identifying and assessing this population a matter of some logistical difficulty" (Stavisky, 2014, p. 116).

Op basis van waar ze verblijven kunnen we verschillende types huiskatten onderscheiden: gewone huiskatten (die bij een baasje leven), asielkatten (die in asielen verblijven) en verdwaalde of achtergelaten huiskatten. Deze laatste worden ook wel tamme zwervkatten genoemd. Op straat kunnen ze moeilijk overleven. Door naar asielen te worden gebracht kunnen ze later eventueel een nieuwe thuis krijgen. Hun verblijfplaats kan dus ook veranderen doorheen hun leven. Hoewel de leefomgevingen van deze types katten verschillen, zijn ze allen op dezelfde manier afhankelijk van mensen en behoren ze daarom tot de huiskattenpopulatie (van een bepaald gebied).

Verdwaalde of achtergelaten huiskatten kunnen moeilijk overleven omdat ze door hun eerste levensweken aangepast zijn aan een leven bij een baasje. Ze slagen er wel vaak in zich voort te planten. Deze nakomelingen kunnen wel overleven, omdat ze opgroeien als zwervkat en omdat de menselijke gebieden waarin ze terechtkomen bronnen bieden waarvan ze kunnen overleven. Op plaatsen waar mensen wonen die katten houden is dit onvermijdelijk: er zijn altijd wel katten die in de natuur terechtkomen, door weg te lopen, te verdwalen, achtergelaten te worden of door er geplaatst te worden met een doel (bv. om knaagdieren te verjagen). In tegenstellingen tot de meeste gedomesticeerde dieren die ontsnappen, slagen katten erin om te overleven.

Er ontstaat zo een tweede soort populatie: de *zwervkattenpopulaties*. Als we het over zwervkatten hebben, bedoelen we verwilderde zwervkatten – en niet verdwaalde of achtergelaten huiskatten (tamme zwervkatten). Zwervkatten zijn op een niet-specifieke manier afhankelijk van de mens: ze zijn niet gesocialiseerd en hebben dus geen specifiek baasje. Ze leven in stedelijke of rurale gebieden waar mensen leven. Ze zijn noch volledig flexibel, noch volledig inflexibel. Hun dieet bestaat deels uit het eten van prooien, maar hoofdzakelijk uit voeding die ze krijgen van mensen. Ze overleven op etensresten die elke menselijke omgeving onvermijdelijk produceert. In sommige gebieden zijn er ook kattenverzorgers die hen voeden en verzorgen (Robertson, 2008). "Feral cats are opportunistic feeders – they will eat whatever food is easiest to find that will also satisfy their

nutritional needs. Today, feral cats' main source of food is almost always people's garbage" (Alley Cat Allies, 2011).

Een derde soort populaties zijn de *wildekattenpopulaties*. Wilde katten overleven zonder mensen. Ze zijn er op geen enkele manier afhankelijk van en kunnen ook niet gesocialiseerd worden. Ze leven afgescheiden van huiskatten- en zwervkattenpopulaties, weg van menselijke samenlevingen. "Zwervkatten leven vaak in nabijheid van de mens en zijn huizen en in de parken van onze steden. De echte wilde kat mijdt de mens" (Gautier, 1998, p. 78). In België zijn wilde katten zeldzaam, al komen ze voor in bossen in Wallonië (Bru, persoonlijke communicatie, 2016b).

Genetisch gezien behoren huiskatten en zwervkatten tot de *Felis silvestris catus* en wilde katten in Europa tot de *Felis silvestris silvestris*. Het ecologische isolement zorgt ervoor dat ze zich onderling niet kunnen voortplanten. Een tweede barrière is dat ze niet op hetzelfde moment vruchtbaar zijn, waardoor ze minder kans hebben om met elkaar te paren. Gedomesticeerde katten zijn het hele jaar vruchtbaar (al zijn ze in sommige periodes seksueel actiever), in tegenstelling tot wilde katten. Ze kunnen echter wel vruchtbare nakomelingen krijgen. Als verwilderde zwervkattenpopulaties in het wild terechtkomen en kunnen overleven, kunnen ze kruisen met wilde katten. Bovendien gaan ze zelf opnieuw wilde kenmerken ontwikkelen door hun veranderde omgeving. Hierdoor zijn de genetische verschillen tussen wilde katten, gedomesticeerde katten en hybriden vervaagd (Gautier, 1998).¹⁵

Op de populatieregulering van wildekattenpopulaties gaan we niet dieper in. We zijn niet principieel tegen het ingrijpen in wilde populaties (zie hoofdstuk 5). Wel hebben wilde katten minder nood aan populatieregulering dan gedomesticeerde katten: ze leven in minder grote dichtheden en planten zich niet aan dezelfde hoge snelheid voort. Om systematisch in te grijpen in wilde dierenpopulaties hebben we bovendien momenteel nog te weinig kennis. Bovendien hebben we geen speciale plichten tegenover wilde katten, rechtvaardigheid vereist niet dat we hun populaties reguleren (zie hoofdstuk 2).

¹⁵ Traditioneel werd de wilde kat gekarakteriseerd op basis van de specifieke kleur en patroon van haar vacht en haar lichaamsgrootte. Daniels e.a. (1998) constateerden dat de genetische verschillen tussen Europese wilde katten en gedomesticeerde katten zich vooral uiten in langere ledematen en grotere botten en een korter darmkanaal bij wilde katten. Met een korter darmkanaal werkt de spijsvertering efficiënter zodat hun grotere lichaam meer energie krijgt.

Een vierde soort populaties zijn de *raskattenpopulaties*. Raskatten worden gefokt op specifieke kenmerken en worden verkocht aan baasjes in een afgescheiden, gecontroleerd systeem. Omdat overpopulatie bij raskattenpopulaties geen actueel probleem is, gaan we ook op hun populatieregulering niet dieper in. Een ontwikkeling waarbij raskatten de rol van huiskatten zou overnemen, vinden we bovendien niet wenselijk. Hoewel het zeker positief is om tammere katten te ontwikkelen in een gecontroleerd systeem, wegen de voordelen volgens ons niet op tegen de nadelen. Sommige soorten ondervinden problemen door het fokken op uiterlijke kenmerken en inteelt – ook al worden ze niet gefokt op zulke extreme kenmerken als honden maar vooral op hun gedrag (Bradshaw, 2013). De Greef (persoonlijke communicatie, 2016) wijst erop dat als huiskatten niet gratis zouden zijn, mensen er beter zorg voor zouden dragen. Wat gratis is, wordt in de huidige maatschappij minder gewaardeerd. Het verkopen van dieren draagt echter bij tot het zien van dieren als producten die ten dienste staan van de mens. Bovendien kunnen in dit systeem alleen voldoende rijke mensen een raskat kopen. We volgen GAIA en zijn niet voor een vervanging van huiskatten door raskatten.

Over inschattingen van de aantallen van deze soorten katten (absoluut of relatief) is weinig informatie beschikbaar. Deze aantallen kunnen sterk verschillen van plaats tot plaats. Het is daarnaast ook niet eenvoudig om huiskatten van zwervkatten te onderscheiden: huiskatten lopen vaak op straat en zwervkatten begeven zich soms ook in tuinen van mensen. Ook hun uiterlijk of gedrag geven geen uitsluitsel. (Tamme) huiskatten kunnen vaak even schuw reageren op menselijk contact als (niet-tamme) zwervkatten (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). In tabel 1 staan de verschillende soorten kattenpopulaties nog eens samengevat.

Tabel 1 Verschillende soorten kattenpopulaties

| | | | | | |
|-----------|-------------|-------------------|--|-------------------------|--------------|
| Raskatten | Huiskatten | | | Verwilderde zwervkatten | Wilde katten |
| | Asielkatten | Gewone huiskatten | Verdwaalde of achtergelaten katten (tamme zwervkatten) | | |

1.4 Reguleringsmethodes

We weten nu hoe we kattenpopulaties kunnen afbakenen en welke populaties we dus willen reguleren. In wat volgt gaan we dieper in op hoe deze populaties gereguleerd kunnen worden, hoe

het aantal huis- en zwervkatten met andere woorden gewijzigd kan worden. We bespreken voor zowel huiskatten- als zwervkattenpopulaties welke reguleringmethoden er zijn. In dit hoofdstuk bespreken we welke methodes praktisch gezien mogelijk zijn. De ethische aspecten ervan komen aan bod in hoofdstuk 4. We moeten er immers rekening mee houden dat het uitvoeren van de methodes zelf ook een invloed heeft op de na te streven waarden.

1.4.1 Het reguleren van huiskattenpopulaties

De meest effectieve methode om huiskattenpopulaties te reguleren, is door huiskatten te *steriliseren*: ze steriel of onvruchtbaar maken (Rochlitz, 2007). Katten worden haast altijd gecastreerd. Bij castratie worden de geslachtsorganen verwijderd (de teelballen bij katers en de eierstokken en eventueel ook de baarmoeder bij kattinnen). In de volksmond gebruikt men de term sterilisatie. We behouden deze term, castratie is immers een vorm van sterilisatie. Bij het steriliseren worden de katten meestal ook gevaccineerd ter bescherming tegen ziektes en geïdentificeerd en geregistreerd.

Wereldwijd zijn er programma's om huiskatten te steriliseren om de geboortes van ongewenste katten vermijden. De sterilisaties worden uitgevoerd door een samenwerking van "municipalities, humane organizations, and public and private veterinary practices" (Rochlitz, 2007, p. 124). De meest dominante methode is chirurgische castratie, waarbij de geslachtsorganen chirurgisch worden verwijderd. Een alternatieve methode is de niet-chirurgische contraceptie. Een vaccin wordt gebruikt om de fertiliteit te blokkeren. Deze methode is efficiënter en kost minder geld, tijd en moeite, maar is nog in ontwikkeling. Men zoekt nog naar een veilig en goedkoop vaccin of implantaat dat een levenslange onvruchtbaarheid veroorzaakt (Robertson, 2008). Ook het pre-pubertaal steriliseren of vroegcastratie (voor de leeftijd van vier maanden in plaats van rond de zes à acht maanden) wordt steeds meer gedaan door dierenartsen.¹⁶ Op deze manier loopt men niet het risico dat katten zich eerst voortplanten voor ze gesteriliseerd worden (Rochlitz, 2007). Het steriliseren heeft bovendien ook voordelen voor de gesteriliseerde kat zelf (zie hoofdstuk 4).

¹⁶ Sinds kort was er nog onduidelijkheid of vroegcastratie niet tot latere groei- of andere gezondheidsproblemen leidt, maar onderzoek van Porters e.a. (2014) wees aan dat mogelijke nadelen niet met de vroege leeftijd te maken hebben. Intussen zit het ook in de opleiding van dierenartsen.

Door een bepaald percentage katten te steriliseren (de sterilisatiegraad) kan men een toekomstig aantal katten nastreven. Om een stabiele populatie te hebben, moet ongeveer 80% van de katten gesteriliseerd worden (Rochlitz, 2007). Het nadeel van deze methode is dat men op deze manier enkel het toekomstig aantal katten beïnvloeden en niet het huidige aantal. Bovendien zijn er grenzen aan de precisie waarmee kattenaantallen kunnen worden nagestreefd. Voorspellingen over hoe kattenpopulaties evolueren moeten daarom worden geoptimaliseerd en beleidsmatig moet men naar een zo controleerbaar mogelijke methode streven. Ook de houding van baasjes moet veranderen, zodat ze zoveel mogelijk meewerken aan een sterilisatiebeleid. Vandaag steriliseert men op de meeste plaatsen best zoveel mogelijk, gezien de grootte van de overpopulatie en de moeilijkheid om sterilisaties te controleren.

Ook het aantal beschikbare plaatsen kan men beïnvloeden door adopties aan te moedigen. Frank en Carlisle-Frank (2007) onderzochten of campagnes voor goedkope sterilisaties en adopties zoals de Amerikaanse *Maddie's Fund programma's* succesvol zijn. Via marketing en economische aanmoedigingen (subsidies en kortingen) verhoogden deze campagnes het aantal sterilisaties en adopties. Frank en Carlisle-Frank constateerden zelfs dat een verhoging van het aantal gesubsidieerde adopties en sterilisaties het aantal langs de private weg positief stimuleerde. Mensen steriliseerden en adopteerden niet alleen meer katten door de korting, maar werden door de campagnes ook extra geïnformeerd en zagen de voordelen ervan in. Er was een positieve sociale stimulans. De mate waarin mensen verantwoordelijk zijn om bronnen te bieden aan katten, bespreken we zoals gezegd in hoofdstuk 2.

Een laatste manier om het aantal katten te wijzigen, is door te doden. Vaak wordt hiervoor ten onrechte de term 'euthanasie' gebruikt. Bij euthanasie is er toestemming van de geëuthanaseerde. Als een kat gedood wordt om overpopulatie tegen te gaan, is dat niet in haar belang en moeten we de term 'doden' gebruiken. De Greef (persoonlijke communicatie, 2016) stelt dat deze foute terminologie de daad afzwakt en zo aanvaardbaarder maakt. We volgen haar en benadrukken het belang van een correcte terminologie. Ook als een kat gedood wordt in haar eigen belang, om van haar lijden te worden verlost, is euthanasie in de strikte betekenis niet de juiste term. Er is immers geen toestemming. We spreken dan van *mercy killings*.

1.4.2 Het reguleren van zwervkattenpopulaties

Er zijn heel wat methodes om zwervkattenpopulaties te reguleren, waarvan we vier aanpakken onderscheiden. Een traditioneel vaak gebruikte methode die soms nog wordt toegepast is niets doen: *wait and see*. Men gelooft dat populaties zichzelf reguleren of dat 'de natuur haar gang zal

gaan' (Rochlitz, 2007). Op deze manier kunnen we echter geen populatie-aantallen nastreven die afhangen van onze waardes.

Een tweede methode is het ter plaatse doden van zwervkatten: *killing on site*. Ze worden vergiftigd door een lokmiddel of door vergiftigde prooien, ze worden gedood door vallen, neergeschoten of er wordt een virus geïntroduceerd in de populatie. Afhankelijk van de specifieke situatie en de impact van de methode op andere dieren, de natuurlijke omgeving en de mens, wordt voor een van de methodes of een combinatie gekozen. De methode is goedkoop, maar in weinig situaties effectief. De vrijgekomen plaatsen worden al snel terug ingenomen door andere katten. De overblijvende kattenpopulatie breidt zich opnieuw uit of katten uit andere gebieden worden aangetrokken. Dit wordt het *vacuüm effect* genoemd. De methode kan alleen werken in geïsoleerde gebieden zoals eilanden. De katten kennen bij de meeste van deze methodes een trage en pijnlijke dood (Robertson, 2008).

Een derde methode is het vangen en verplaatsen van zwervkatten: *trap and remove*. Ze worden via vallen gevangen en verplaatst naar een asiel, weg van hun oorspronkelijke habitat. Kittens of gesocialiseerde katten kunnen worden geadopteerd. Niet-socialiseerbare, gekwetste of zieke zwervkatten worden gedood. Voor langdurige medische verzorging zijn er meestal geen middelen. Intensieve adoptiecampagnes en het opvolgen van de zwervkattenpopulaties zijn voor deze methode vereist. Met deze methode gaat (als de kattenvallen frequent genoeg worden gecontroleerd) minder lijden gepaard dan bij het ter plaatse doden van katten (Robertson, 2008). De methode kent echter ook het probleem van het vacuüm effect: de vrijgekomen plaatsen worden ingenomen door nieuwe katten. Vangen en verplaatsen kan een onderdeel zijn van een reguleringsprogramma, maar volstaat zelden alleen (Rochlitz, 2007).

Het vangen, steriliseren en terugzetten of *trap-neuter-return* is een vierde methode. Zwervkatten worden opnieuw via vallen gevangen. Daarna worden ze gesteriliseerd. Als indicatie wordt een kenteken aangebracht aan het oor. Ten slotte worden ze terug vrijgelaten op de locatie waar ze werden gevangen. Er zijn uitbreidingen van deze methode waarbij men voor het steriliseren de katten ook test op ziektes – bv. op bloedziektes als FeLV (*Feline Leukemie Virus of leucose*) en FIV (*Feline Immunodeficientie Virus* of kattenaids). Als ze positief testen, worden ze vaak niet teruggezet in de populatie. Vaak worden ze ook gevaccineerd voor ziektes die in hun omgeving voorkomen. Soms worden de katten na het terugplaatsen ook opgevolgd door kattenverzorgers. Veel steden hebben "their own corps of dedicated "cat caretakers"" (Rochlitz, 2007, p. 80). Lokale mensen voeden en verzorgen zwervkatten en vangen ze vaak ook om ze te laten steriliseren. De uitgebreide programma's staan bekend onder de naam TTVAR-M: *trap, test, vaccinate, alter, return, monitor*.

De sterkte van deze methode – met of zonder de uitbreidingen – zit hem in het vermijden van het vacuüm effect. Er wordt een stabiele populatie gecreëerd waar katten zich niet langer onbeperkt kunnen voortplanten. Na verloop van tijd krimpt de populatie in of blijft ze stabiel. De gesteriliseerde katten zijn bovendien gezonder, vechten minder en laten kattenverzorgers toe. De trap-neuter-return-programma's zijn effectief, maar moeten wel blijven uitgevoerd worden, anders breidt de populatie zich opnieuw uit. Er is engagement vereist van vrijwilligers, dierenartsen en investeerders (Robertson, 2008; Rochlitz, 2007). Net als bij huiskatten is het nadeel dat enkel het toekomstig aantal katten kan worden beïnvloed en dat het voorlopig moeilijk is om een precies aantal katten na te streven.

Natoli en Maragliano (2007) onderzochten het lange termijneffect van deze methode in een stedelijke omgeving van Rome. De trap-neuter-return-campagnes hebben succes en verminderen in de meeste kattenkolonies het aantal katten al na minder dan twee jaar na het inzetten van de acties. Toch is de daling van het aantal katten (16-32%) minder groot dan te verwachten valt. De data tonen aan dat veel katten afkomstig van huiskattenpopulaties tot de populatie toetreden. Ook De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) merkt dat vooral kittens die voortkomen uit niet-gesteriliseerde huiskatten zwervkattenpopulaties doen groeien.

Een ander deel van de oplossing is daarom vermijden dat verdwaalde of achtergelaten huiskatten in zwervkattenpopulaties terechtkomen, zodat de resultaten van de trap-neuter-return-campagnes niet ongedaan worden gemaakt. Baasjes moeten geëduceerd en geïnformeerd worden zodat er geen huiskatten meer aan hun lot worden overgelaten. Vele mensen zijn zich niet bewust van de problematiek en denken ten onrechte dat de achtergelaten katten kunnen overleven (Bru, persoonlijke communicatie, 2016a). Ook gesteriliseerde katten worden helaas soms achtergelaten, door een gebroken relatie met het baasje (cf. supra). Rochlitz (2007) pleit voor een "responsible pet ownership" (p. 157) zodat katten niet worden achtergelaten. Identificatie en registratie kunnen vermijden dat verloren gelopen huiskatten gaan rondzwerven (cf. supra).

Om zwervkattenpopulaties te reguleren is er dus een combinatie van aanpakken nodig. Trap-neuter-return is de belangrijkste en meest effectieve methode. Ook het opvolgen van de zwervkattenpopulaties is belangrijk. Daarnaast moet vermeden worden dat verdwaalde en achtergelaten huiskatten toetreden tot zwervkattenpopulaties en er zich voortplanten. Men kan ook inzetten op het vangen en plaatsen van tamme zwervkatten of zwervkittens bij mensen.

1.5 Conclusie

Door in de menselijke samenleving te worden opgenomen, ontwikkelde de Afrikaanse wilde kat zich tot een sociaal dier dat kan samenleven met mensen. Gedomesticeerde katten vormen populaties door op dezelfde manier, van dezelfde bronnen te overleven. Huiskattenpopulaties bestaan uit katten die afhankelijk zijn van specifieke mensen. Asielen staan in voor het opvangen en laten adopteren van huiskatten. Zwerfkattenpopulaties bestaan uit verwilderde zwerfkatten, die grotendeels leven van voedsel dat ze vinden in menselijke omgevingen. Beide soorten populaties kunnen het efficiëntst gereguleerd worden op lokaal niveau, via hoofdzakelijk sterilisatie bij huiskatten en trap-neuter-return bij zwerfkatten. Bij overpopulatie worden soms ook katten gedood.

Hoofdstuk 2 De menselijke verantwoordelijkheid

In het vorige hoofdstuk bespraken we hoe kattenpopulaties gereguleerd kunnen worden: de eerder technische kant van de omstandigheden waarop we het ideale aantal katten moeten baseren. Om het ideale aantal katten te kunnen bepalen moet men een inschatting maken van de bronnen waarover een populatie katten beschikt.¹ De beleidsmatige uitwerking hiervan ligt buiten de doelstelling van deze masterproef. De opzet van dit hoofdstuk is nagaan welke verantwoordelijkheid mensen hebben voor het bieden van die bronnen. We moeten immers niet alleen het aantal katten aanpassen aan de omstandigheden, maar we moeten ook streven naar optimale, rechtvaardige omstandigheden. Eerst leggen we verder uit waarom we ons in dit hoofdstuk focussen op verantwoordelijkheid. Vervolgens bespreken we welke algemene plichten en welke speciale plichten mensen hebben voor het bieden van bronnen.

2.1 Waarom verantwoordelijkheid?

Katten bieden mensen voor- en nadelen. Het gezelschap is het belangrijkste voordeel. Studies toonden aan dat mensen met katten lichamelijke, psychologische en praktische voordelen hebben (Rochlitz, 2007). De aanwezigheid van katten in een maatschappij heeft verder ook esthetische voordelen (het maakt een omgeving mooier), heeft een educatieve functie (men leert iets over de natuur en het gedrag van dieren) en heeft '*anti-depressive effects*' (Natoli, 1994). De aanwezigheid van katten heeft ook nadelen voor mensen. Ten eerste zijn mensen begaan met de gevolgen van het jaaggedrag van katten en het welzijn van katten zelf, stellen Frank en Carlisle-Frank (2007). Ten

¹ In hoofdstuk 3 leggen we uit waarom we welzijn belangrijk vinden en welke bronnen katten precies nodig hebben.

tweede verspreiden katten zoönotische ziektes: ziektes die worden overgedragen van dier op mens. Over de frequentie hiervan is weinig bekend. Veel hangt af van het klimaat en van de algemene volksgezondheid. Voorbeelden zijn hondsdolheid (wat vooral door honden, maar ook door katten overgebracht kan worden)², SARS (*Severe Acute Respiratory Syndrome*: een soms dodelijke vorm van een longontsteking) en toxoplasmose³. Overlast is een derde probleem. Mensen hebben last van het lawaai die katten 's nachts maken, geurhinder, opengescheurde vuilniszakken, enz. (Robertson, 2008).

In deel 2 zouden we kunnen onderzoeken wat deze impact op het welzijn van mensen impliceert voor het ideale aantal katten. We denken echter dat de impact van het aantal katten op het welzijn van mensen niet opweegt tegen het welzijn van de katten zelf. We houden in dit hoofdstuk wel rekening met de menselijke belangen door na te gaan welke plichten mensen hebben om bronnen te bieden. Als menselijke bronnen meer zouden worden geïnvesteerd in het op de wereld zetten van gelukkige katten dan in eigen voorzieningen (bv. een nieuw paar schoenen) zou dit tot veel meer welzijn leiden. Op die manier zouden we bij een zeer veeleisende ethiek uitkomen. De omstandigheden zouden veel meer in het belang van katten (en dieren in het algemeen) moeten worden georganiseerd.

We gaan daarom op zoek naar wat de menselijke verantwoordelijkheid is om bronnen te voorzien voor katten. We onderscheiden plichten van rechtvaardigheid en plichten van liefdadigheid. De plicht om de eigen kat te voeden is sterker dan de plicht om een kat waar men niks mee te maken heeft te voeden. Het verschil is niet louter semantisch, maar heeft gevolgen voor de stringentie en motivationele kracht achter een plicht (De Smet, Dirix, Diependaele, & Sterckx, 2015). Er wordt in de huidige common sense moraal veel belang aan gehecht. Het mag dus niet genegeerd worden als we een haalbare en intuïtief aanvaardbare ethiek willen schetsen die niet als zeer veeleisend wordt geïnterpreteerd (De Smet e.a., 2015).

Doorheen dit hoofdstuk verwijzen we naar verschillende soorten plichten. We baseren ons hiervoor op De Smet e.a. (2015). We bieden al een kort overzicht. Algemene plichten tegenover een individu

² In België komt hondsdolheid bij katten zelden voor. Vooral in Amerika en Zuid-Europa is deze vorm van besmetting een probleem (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016).

³ Toxoplasmose wordt veroorzaakt door een parasiet die katten kunnen overbrengen naar mensen. Immuno-incompetente mensen, van wie het lichaam geen antistoffen aanmaakt om ziektes te bestrijden, kunnen door infecties oog- en hersenproblemen krijgen. Zwangere vrouwen kunnen de ziekte doorgeven aan hun baby.

heeft men op basis van de eigenschappen van dat individu. Ze zijn met andere woorden capaciteitsgeoriënteerd. Speciale plichten tegenover een individu heeft men door de relatie met dat individu. Positieve plichten zijn plichten om iemands welzijn te verbeteren. Algemene positieve plichten zijn liefdadigheidsplichten, speciale positieve plichten zijn rechtvaardigheidsplichten. (Algemene) negatieve plichten zijn plichten om iemand niet te *schaden*: om iemands welzijn niet (voorzienbaar en vermijdbaar) te doen achteruitgaan. We onderscheiden zo drie soorten plichten. Tabel 2 vat dit samen.

Tabel 2 Overzicht van soorten plichten en hun stringentie

| | Algemeen (capaciteitsgeoriënteerd) | Speciaal (relationeel) |
|-----------------|--|--|
| Positief | Algemene positieve plicht van liefdadigheid | Speciale positieve plicht van rechtvaardigheid |
| Negatief | Algemene negatieve plicht van rechtvaardigheid | / |

2.2 Algemene plichten

Eerst gaan we na welke algemene plichten mensen hebben voor het bieden van bronnen aan katten. We houden voorlopig nog geen rekening met speciale plichten. Omdat we het hebben over de verantwoordelijkheid naar individuen waar men geen relatie mee heeft, behandelen we specifiek de vraag welke plichten mensen hebben om katten geboren te laten worden en ze een bepaald welzijn te bieden. We stellen eerst dat potentiële individuen belangen kunnen hebben om wel of niet geboren te worden. Daarna stellen we dat het laten geboren worden van katten een actieve daad is en dat het op de wereld zetten van gelukkige katten plichten van liefdadigheid zijn. Het is echter een kwestie van rechtvaardigheid om geen katten met een negatief welzijn geboren te laten worden.

2.2.1 Belangen van potentiële wezens

Volgens ons zijn individuen geschaad door geboren te worden als deze individuen een negatief welzijn hebben. Ze zijn er met andere woorden slechter vanaf dan wanneer ze niet hadden bestaan.

Zo beweren bv. ernstig gehandicapte personen in *wrongful life claims* dat ze werden geschaad door op de wereld te zijn gezet (Mūrīthi, 2011). Sommige posities achten dit onmogelijk. We gaan niet akkoord met het tegenargument dat "life is inviolable and sacred no matter the quality" (Mūrīthi, 2011, p. 433). De waarde van een leven hangt af van het welzijn dat het individu ervaart en het kan negatief zijn voor een individu om te bestaan. Een ander tegenargument is dat "one cannot be harmed by being conceived, born or brought to existence, for if one was not conceived, then, one would never have existed at all" (Mūrīthi, 2011, p. 434). Het slachtoffer kon met andere woorden niet geschaad zijn, omdat als het niet verwekt was, het gewoonweg niet bestond. Het slachtoffer *is* echter verwekt, waardoor er volgens ons wel een aanduidbaar slachtoffer is. Op dezelfde manier is het voor een individu positief om geboren te worden als het een positief welzijn heeft. Ook hier kunnen we een individu aanduiden dat voordelen heeft door geboren te worden.

Bij keuzes rond procreatie confronteert het *non-identity problem* ons met de vraag wie er belangen bij heeft dat we rekening houden met het welzijn van de toekomstige individuen. Het vertrekt van het feit dat zaadcellen niet lang leven. Iemands identiteit wordt daarom bepaald door het exacte moment waarop hij/zij verwekt wordt. Haast alles wat men doet, heeft een invloed op het moment waarop de conceptie plaatsvindt en dus op de identiteit van het toekomstige wezen. Als een veertienjarig meisje een kind op de wereld zet, kunnen we niet zeggen dat het kind dat ze verwekt heeft hierdoor geschaad is omdat het gelukkiger zou zijn als het later geboren was. In dat geval zou het immers gaan om een ander kind (Weinberg, 2013). Hetzelfde geldt voor het laten geboren worden van katten.

Het onderscheid tussen een *de re* en *de dicto* interpretatie kan het non-identity probleem ontwijken. Bij een *de re* interpretatie van de zin 'ik wil dat mijn kind later gelukkig is' heeft men een specifiek kind in gedachten. Bij een *de dicto* interpretatie heeft men geen specifiek kind in gedachten, men wil gewoon *een* kind gelukkig maken, welk kind dat ook mag zijn. We ontwijken de vraag in wiens belangen we handelen "if we try to benefit whomever turns out to be our child rather than trying to benefit a particular candidate for that role (of future person)" (Weinberg, 2013, p. 482). Het non-identity probleem wordt weliswaar niet opgelost op deze manier, we hebben immers nog altijd de intuïtie dat er iemand geschaad is terwijl we niemand kunnen aanwijzen. Wel wordt het probleem ontweken door te ontkennen dat er per se een aanduidbaar slachtoffer moet zijn.

2.2.2 Liefdadigheid of rechtvaardigheid?

Het onderscheid tussen positieve en negatieve plichten is belangrijk voor de stringentie van plichten. In het ene geval gaat het om een kwestie van liefdadigheid, in het andere geval om een

kwestie van rechtvaardigheid. We gaan na of het geboren laten worden van een gelukkige kat een positieve of negatieve plicht is. We stellen ook de omgekeerde vraag of het niet laten geboren worden van een ongelukkige kat een positieve of een negatieve plicht is. Voor we deze vragen beantwoorden, gaan we dieper in op het onderscheid tussen positieve en negatieve plichten.

Het onderscheid kan op verschillende manieren worden gemaakt, wat vaak voor verwarring zorgt. Kymlicka en Donaldson (2011) zien positieve en negatieve plichten respectievelijk als plichten om actief te handelen (geboden) en als plichten om niet te handelen (verboden). Het is echter niet altijd even duidelijk wanneer het om een gebod gaat of om een verbod. Elke gebod heeft altijd een corresponderend verbod en omgekeerd. Het verbod om niet te liegen heeft een corresponderend gebod om de waarheid te spreken (als men spreekt)⁴. Het gebod 'help iemand in nood' kan worden geformuleerd als het verbod 'laat iemand niet aan zijn lot over'. Grammaticaal klinkt de ene vorm soms geforceerder dan de andere. Er zijn dan ook voorbeelden mogelijk, zoals 'moord niet', waarbij het moeilijk is de (in dit geval actieve) equivalent te formuleren. Logisch gezien is de omzetting van "Never fail to do X' into 'Always do X' and [...] 'Always fail to do X' into 'Never do X'" (M. Singer, 1965, p. 103) echter altijd mogelijk (M. Singer, 1965).

We kunnen een duidelijker onderscheid maken door een positieve plicht te definiëren als de plicht om iemands welzijn te verbeteren. Ook Duus-Otterström en Jagers (2012) verkiezen dit onderscheid boven het vorige: "the distinction is not without problems, as duties can be described as both positive and negative [...] But the distinction is employed in a quite straightforward way, where negative duties are duties not to cause harm and positive duties are duties to aid or assist as such" (p. 748).⁵

Om te bepalen of iemands situatie beter of slechter geworden is, moeten we de vergelijking maken met een andere situatie. De Smet e.a. (2015) verdedigen een *historical benchmark*, waarbij de situatie wordt vergeleken met de situatie ervoor. Wij verdedigen een *counterfactual benchmark*, waarbij we de situatie moeten vergelijken met de situatie waarin men niet zou hebben gehandeld. Bepalen wat er was gebeurd als men anders had gehandeld is moeilijk te achterhalen. Dit betekent volgens ons echter niet dat dit niet de juiste vergelijkingsbasis is. De counterfactual benchmark vinden we intuïtief het meeste aannemelijk omdat we zo alleen rekening houden met de eigen

⁴ Wie een plicht heeft om de waarheid te spreken, moet constant correcte stellingen uitspreken. Men heeft alleen de plicht om de waarheid te spreken *als men spreekt*.

⁵ Pogge wijst op de voorwaarde dat de gevolgen vermijdbaarheid en voorzienbaarheid moeten zijn (De Smet e.a., 2015).

invloed. Als X bv. een asielkat in huis neemt die een ziekte krijgt waar X niets aan kon doen, is het welzijn van de kat veel lager nu ze bij X woont dan ervoor. Toch heeft X volgens ons het dier niet geschaad.

We komen terug op de vraag of het (niet) laten geboren worden van een kat met een positief (of negatief) welzijn een positieve of negatieve plicht is. Om dit te weten moeten we nagaan of de kat zou geboren zijn zonder onze tussenkomst. We zouden kunnen stellen dat als X zijn kat niet steriliseert, X niks doet en daarom niet verantwoordelijk is voor de geboorte van een nest kittens. Als de kittens een positief welzijn hebben, is het slechts een negatieve plicht van rechtvaardigheid om hun geboortes niet te vermijden. Als ze een negatief welzijn hebben, is het slechts een plicht van liefdadigheid om hun geboortes te vermijden.

Deze redenering klopt volgens ons niet. In de tegenfeitelijke situatie zouden de kittens er volgens ons niet zijn. X biedt zijn/haar kat namelijk de geschikte omstandigheden om zich voort te planten. Door het in huis halen en verzorgen van een niet-gesteriliseerde kat, veroorzaakt X de geboorte van de kittens. Als ze een negatief welzijn hebben, schaadt X deze kittens en overtreedt hij een rechtvaardigheidsplicht. Als ze een positief welzijn hebben, stelt X een liefdadigheidsplicht.⁶ Het idee dat deze plicht minder stringent is dan de plicht om geen ongelukkige wezens op de wereld te zetten, wordt *the Asymmetry idea* genoemd:

“while the fact that a person's life would be worse than no life at all (or "worth not living") constitutes a strong moral reason for not bringing him into existence, the fact that a person's life would be worth living provides no (or only a relatively weak) moral reason for bringing him into existence.” (McMahan, 1981, p. 100)⁷

⁶ We moeten sterilisatie daarom misschien eerder zien als een recht: X heeft het recht om zijn/haar kat te steriliseren – zoals X ook het recht heeft om geen kinderen op de wereld te moeten zetten.

⁷ Als we er rekening mee houden dat het laten geboren worden van gelukkige individuen slechts een positieve plicht van liefdadigheid is, wordt de weezinwekkende conclusie (zie hoofdstuk 4) volgens ons al minder weezinwekkend.

2.3 Speciale plichten

Op basis van onze algemene plichten is het dus slechts een kwestie van liefdadigheid om katten levens te bieden met een positief welzijn. Eens men een relatie is aangegaan, heeft men echter ook speciale plichten voor het bieden van bronnen. Net zoals “*Through the process of harming, the general positive duty of charity [...] becomes a special positive duty of justice*” (De Smet e.a., 2015, p. 426) wordt de algemene positieve plicht van liefdadigheid hierdoor een speciale positieve plicht van rechtvaardigheid. We bespreken eerst het belang van een relationele visie en mogelijke kritieken. Daarna onderzoeken we hoe we speciale plichten kunnen gronden. We verdedigen dat men op basis van reciprociteit of wederkerigheid de plicht heeft om bronnen (en dus een bepaald welzijnsniveau) te bieden aan katten afhankelijk van de eigen voordelen bij de relatie en van de mogelijkheden tot het bieden van bronnen. Men heeft plichten als individu, maar ook als lid van een gemeenschap.

2.3.1 De nood aan een relationele visie

Algemene plichten zijn plichten die men tegenover elk dier heeft en voortkomen uit de eigenschappen van het dier zelf. Dit wordt een *capacity-oriented approach* genoemd. Dieren met dezelfde eigenschappen moeten volgens deze visie op dezelfde wijze behandeld worden. De plicht om een zieke wilde kat te helpen is gezien haar capaciteit om te voelen even groot als de plicht om onze eigen zieke huiskat te helpen. Een relationele benadering laat ook ruimte voor speciale plichten (of relationele/associatieve plichten). Het speelt in op de intuïtie dat de relatie met een individu relevant is voor de plichten naar dat individu. Capaciteitsgeoriënteerde visies kunnen deze intuïties via een omweg wel proberen te integreren in hun theorie, maar slagen hier onvoldoende in (Henderson, 2009).

Een loutere focus op algemene plichten sluit volgens Kymlicka en Donaldson (2011) onvoldoende aan bij de common sense moraal en is daarom ook politiek of strategisch gezien een slechte keuze. In de dierenethiek lag de focus doorheen de geschiedenis steeds op algemene negatieve plichten om dieren niet te schaden. Daarom zijn er volgens Kymlicka en Donaldson tot op heden geen fundamentele veranderingen gebeurd in de menselijke omgang met dieren. De focus op algemene negatieve plichten is nochtans eenvoudig en weinig veeleisend. Dit weinig veeleisende karakter is gezien de maatschappelijke weerspanning ook wel begrijpelijk. In deze visie blijven dieren echter ondergeschikte wezens. Zoveel mogelijk contact met dieren vermijden is bovendien niet de meest toegankelijke en aantrekkelijke houding. Ze past ook niet bij het liberale denken van vandaag. Als

men bv. nadenkt over armoede, denkt men zelden na over de algemene plichten die men heeft op basis van de eigenschappen van deze arme mensen. Men denkt eerder na over de speciale plichten die men heeft: tegenover familieleden, armen in ons land, armen in Afrika, enz.

We mogen deze common sense benadering ook niet kritiekloos aanvaarden. Belcourt (2015) bekritiseert deze neoliberale trend van de common sense moraal. Een relationele visie zoals Kymlicka en Donaldson (2011) verdedigen in *Zoopolis* gaat volgens hem ten onrechte mee met dit neoliberalisme. In de naam der vrijheid rechtvaardigt dit neoliberalisme volgens Belcourt namelijk veel onrecht: het zou onder meer leiden tot racisme, antropocentrisme, kapitalisme en kolonialisme.

Volgens ons is het streven naar een relationele ethiek echter niet inherent problematisch. Relaties kunnen worden opgebouwd die voor elke partij voordelig zijn. De kritiek van Belcourt (2015) kunnen we wel zien als een waarschuwing: we moeten alert zijn dat het nastreven van rechtvaardige relaties niet leidt tot het onderwaarden of benadelen van buitenstaanders. Zo moeten we speciesistische opvattingen vermijden en rekening blijven houden met algemene plichten. We moeten aantonen dat "these more 'collective' of 'communitarian' measures are consistent with, and indeed often enhance, the exercise of basic universal individual rights" (Kymlicka & Donaldson, 2011, p. 14). Bovendien is het onrealistisch om te streven naar een wereld zonder relaties met dieren. Mensen en dieren zullen altijd in contact met elkaar staan en elkaar beïnvloeden (Kymlicka & Donaldson, 2011).

Kymlicka en Donaldson (2011) geven ook een specifieke invulling van deze relaties. Ze bekijken onze relaties met dieren als politieke relaties. Onze plichten tegenover dieren van verschillende soorten populaties – wilde dieren, gedomesticeerde dieren en 'liminale' dieren (die ergens daartussen vallen) – moeten we baseren op onze plichten tegenover verschillende menselijke gemeenschappen: respectievelijk tegenover buitenlanders, medeburgers en migranten. Als lid van een bepaalde gemeenschap hebben we plichten naar leden van andere gemeenschappen.

Wij focussen ons op de ethische aspecten die aan het politieke voorafgaan, in tegenstelling tot *Zoopolis*. Wat dat betreft kunnen we ook kritisch zijn over het werk. Kymlicka en Donaldson (2011) verwijzen terloops wel naar ethische principes, maar rechtvaardigen onze politieke plichten vooral door de vergelijking met menselijke casussen. Ze stellen bv. dat gedomesticeerde dieren het recht hebben om publieke plaatsen in te nemen en vrij mogen rondlopen omdat burgers dit ook mogen. Of ze stellen dat dieren geen onbeperkt voortplantingsrecht hebben omdat burgers dit ook niet hebben. Eigenlijk moeten ze aantonen wanneer een wezen al dan niet een onbeperkt voortplantingsrecht heeft of het recht op het innemen van publieke plaatsen en waarom bepaalde mensen of dieren hier al dan niet aan voldoen.

Er zijn twee problemen bij deze werkwijze. Ten eerste gaat de vergelijking of analogie niet altijd op. Het overbrengen van conclusies van de menselijke naar de dierlijke casus is daarom niet altijd terecht. Zo verdedigen Kymlicka en Donaldson (2011) dat we onze relaties met wilde dieren kunnen zien als internationale relaties en dat we de soevereiniteit van dierlijke populaties daarom moeten respecteren (zie hoofdstuk 5). Ten tweede kan de analogie wel gelden, maar is het besluit in de startcasus nog niet bewezen. Misschien moeten mensen wel een onbeperkt voortplantingsrecht krijgen. Om onze plichten naar dieren goed te kunnen begrijpen, gaan we daarom dieper in op hoe we speciale plichten kunnen onderbouwen.

2.3.2 Speciale plichten op individueel niveau

We hebben zowel speciale plichten als lid van een collectief, als speciale plichten die voortkomen uit onze individuele handelingen. We bespreken eerst onze speciale plichten als individu, waarom we bv. een stringentere plicht hebben om onze eigen huiskat in nood te helpen dan een wild dier in nood te helpen. We gaan eerst na hoe speciale plichten ontstaan. Daarvoor analyseren we enkele posities. We verdedigen dat causaliteit belangrijk is in het ontstaan van speciale plichten. We zijn het niet eens met een zuiver voluntaristische visie, die stelt dat er alleen plichten zijn op basis van relaties waarmee men vrijwillig instemt. Ook naar individuen wiens situatie men voorzienbaar en vermijdbaar beïnvloedt, heeft men speciale plichten. Daarna gaan we in op welke speciale plichten volgen uit bepaalde relaties. We baseren ons hiervoor op de waarde van reciprociteit.

Midgley focuste zich als eerste op relationele plichten binnen de dierenethiek (Henderson, 2009). Niet alleen de capaciteiten van dieren zijn relevant naar onze plichten toe, maar ook wat Midgley *social nearness* noemt. Zoals we speciale plichten hebben naar verwante mensen (familie, landgenoten, ...) speelt verwantschap of sociale nabijheid ook een rol bij onze speciale plichten naar dieren toe. Ook over de species-grens heen zijn er verschillende mates van nabijheid.

Midgley legt echter niet uit waarom verwantschap tot speciale plichten leidt (Henderson, 2009). Deze *non-reductionistische* positie stelt dat speciale plichten voortkomen uit de intrinsieke waarde van een relatie. De Smet e.a. (2015) leggen de onhoudbaarheid van deze positie uit. Midgley kan noch uitleggen waarom sommige relaties (bv. racistische of speciesistische) niet waardevol zijn, noch waarom andere (bv. de relatie tussen moeder en kind of tussen baasje en kat) wel waardevol zijn (De Smet e.a., 2015). Zodra ze een verklaring geeft, vervalt ze in reductionistische gronden. Een *reductionistische* visie stelt namelijk voorwaarden aan relaties opdat ze tot speciale plichten kunnen leiden (De Smet e.a., 2015). Speciale plichten naar katten komen volgens ons voort uit specifieke

interacties die eerder plaatsvonden tussen mensen en katten (en dus niet omdat de band intrinsiek waardevol zou zijn).

Dit brengt ons bij de vraag *welke* interacties tot speciale plichten leiden. Binnen de reductionistische visie onderscheiden we een *voluntaristische* en een *niet-voluntaristische* positie. Een voluntaristische positie stelt dat “all special responsibilities must be based on consent or some other voluntary act” (Sheffler, geciteerd in Weber, 2015, p. 692). Henderson (2009) wijst erop dat we voluntaristisch of vrijwillig instemmen met een relatie niet mogen interpreteren als expliciet instemmen met de relatie, maar als het zich niet expliciet afzetten van de relatie. Iemand die bv. toelaat dat een zwerfkat in zijn/haar tuin loopt, eet van de voeding van de eigen kat, enz. stemt impliciet in met deze relatie en de plichten die eruit voortkomen. Webers positie is voluntaristisch. Als iemand vrijwillig een kat houdt en ze niet steriliseert, heeft hij/zij volgens deze visie geen speciale plichten tegenover de kittens uit het nest als hij/zij zich daar (expliciet) van afzet.

We gaan dieper in op welke voorwaarden er volgens het voluntarisme van Weber (2015) zijn om te kunnen spreken van een relatie waar men mee instemt of voor gekozen heeft. Zodra de situatie van B noodzakelijk is en geen toevallig bijproduct van de keuze van A, kunnen we volgens hem zeggen dat A vrijwillig heeft ingestemd met die relatie. Pas dan zijn er speciale plichten. Weber geeft een voorbeeld om de intuïtieve aannemelijkheid van deze positie aan te tonen. Als een proefpersoon ernstig ziek wordt door medische experimenten, vinden we niet dat iedereen die eraan meewerkte of er voordelen door opdeed nu speciale plichten heeft naar de proefpersoon. De situatie van de proefpersoon was immers niet noodzakelijk voor die voordelen.⁸ Op dezelfde manier is het niet omdat een baasje kiest voor het houden van een (niet-gesteriliseerde) kat, dat hij/zij ook gekozen heeft voor de situatie van de kittens die eruit voortkomen. Pas als de situatie van de afhankelijke en kwetsbare kittens noodzakelijk was voor het houden van een niet-gesteriliseerde kat, kunnen we spreken van een vrijwillige keuze. Dit echter niet zo, de kittens zijn maar een toevallig bijproduct, waardoor er geen sprake is van een vrijwillige instemming met die relatie. Ondanks dat zijn er volgens Weber (2015) voor de meeste katten toch mensen die vrijwillig instemmen om er verantwoordelijkheid voor te dragen: door een kat in huis te nemen, door beleid te steunen dat de

⁸ We vinden het wel intuïtief aannemelijk dat de personen die meewerkten of voordelen opdeden bij het experiment in die mate *samen* verantwoordelijkheid dragen voor *het risico op* de aandoening van de proefpersoon, maar niet iedereen is verantwoordelijk voor de volledige situatie van de proefpersoon. Deze situatie was immers niet voorzienbaar, alleen de (kleine) kans op de ziekte was voorzienbaar.

leefomstandigheden van katten wil verbeteren, door financiële bijdrages te doen aan organisaties, enzovoort:

“Thus, for a significant number of domesticated animals, there is some human who has special obligations to assist them [...] Even for abandoned companion animals living as strays, there are humans who have special obligations to assist them, because there are humans who have explicitly consented to providing assistance to such animals.” (p. 693)

Volgens ons is het echter niet nodig dat de nadelen van B noodzakelijk zijn voor de gemaakte keuze van A, om te kunnen spreken van speciale plichten van A naar B. Dit onderscheidt een voluntaristische van een niet-voluntaristische positie. We verdedigen dat zodra men iemands situatie voorzienbaar en vermijdbaar beïnvloedt, er sprake is van een relatie die speciale plichten genereert. De vrijblijvendheid van speciale plichten wordt zo doorbroken. Op die manier zijn er ook speciale plichten op basis van relaties die zich aandienen, waar men niet mee instemt.

Volgens Palmers (2011, 2015) niet-voluntarisme⁹ hebben we speciale plichten tegenover gedomesticeerde dieren zodra we bijdragen aan hun situatie. Als we een bepaalde keuze maken of bepaalde voordelen accepteren door het in huis halen van een kat, hebben we speciale plichten tegenover iedereen die hierdoor gevolgen ondervindt. Als X een feestje organiseert, is de schade (het welzijnsverlies) die de buurman ondervindt door het nachtlawaai niet noodzakelijk om een leuk feestje te hebben. Volgens Webers redenering kiest X daarom niet vrijwillig voor die relatie met hem en heeft hij geen speciale plichten. Hij heeft pas speciale plichten als de gebrekkige nachtrust van de buurman noodzakelijk zou zijn om een leuk feestje te hebben (en geen toevallig bij-effect). We achten dit een contra-intuïtieve positie. We verdedigen dus Palmers positie dat we verantwoordelijkheid dragen voor iemands situatie zodra we er voorzienbaar en vermijdbaar aan bijdragen of voordelen bij opdoen.¹⁰

⁹ Hoewel men niet vrijwillig instemt met de speciale plichten zelf, zijn de oorzaken die leiden tot de speciale plichten vermijdbaar: “however, we are not inescapably saddled with these special obligations; an exit is possible” (Palmer, 2011, p. 720). Door voordelen te weigeren, te protesteren, enz. kan men aan de speciale plichten ontkomen. In die zin stemt men ook in met de relatie. We spreken toch van een niet-voluntarisme. We onderscheiden het vrijwillig aanvaarden van speciale plichten van het vrijwillig aanvaarden van oorzaken die tot speciale plichten leiden.

¹⁰ Dit wil niet zeggen dat er ook geen speciale plichten bestaan door louter vrijwillig aangegane engagementen zoals een belofte, waarbij er dus geen voorzienbare en vermijdbare invloed is.

Vele handelingen hebben een voorzienbare en vermijdbare invloed op dieren. Onze individuele impact op de meeste dieren is echter niet zo groot als de impact op de eigen kat. Onze individuele impact op een ijsbeer door de klimaatopwarming is bv. relatief klein. Ook tegenover die ijsbeer hebben we speciale plichten, maar dan in mindere mate. Kymlicka en Donaldson (2011) spreken van een “concentric circles’ model of positive duties” (p. 162): we hebben meer of sterkere plichten tegenover dieren waarmee we een sterke relatie hebben.

Dit brengt ons bij de vraag tot welke speciale plichten bepaalde relaties leiden. Palmer (2015), die focust op plichten die voortkomen uit het accepteren van voordelen of het verstrekken van nadelen, geeft ons hierop geen antwoord:

“I don’t deny that the details of beneficiary arguments are difficult to work through [...]. In particular, I should have given much more consideration to how close the relationship between the harm/created vulnerability and the benefit must be, and what kinds of benefit lead to what strength of obligation.” (p. 700)

Palmer (2015) kader vertelt ons wie speciale plichten heeft, maar kan ons niet vertellen welke speciale plichten dat zijn. Door een beroep te doen op reciprociteit of wederkerigheid kunnen we Palmers visie vervolledigen. Reciprociteit verwijst naar de intuïtie dat als iemand ons helpt of voordelen verstrekt – zelfs al ondervindt hij/zij daar geen enkel nadeel bij – we een speciale plicht hebben om iets terug te doen. Het is een vorm van rechtvaardigheid. “Reciprocity concerns how we should respond when someone has done us a favor. To Becker, reciprocity so understood is “fundamental to the very concept of justice”” (Schmidtz, 2005, p. 454).

Hoewel Palmer (2015) zelf niet over reciprociteit spreekt, kan dit concept ons niet alleen vertellen welke speciale plichten er zijn, maar kan het ook haar positie op zich versterken. Het kan ten eerste de intuïtie verklaren waarom we volgens haar speciale plichten hebben door het accepteren van voordelen en door het bijdragen tot schade. Beide gronden kunnen gerechtvaardigd worden door te verwijzen naar reciprociteit. In het eerste geval – door voordelen te accepteren – vereist reciprociteit dat we voordelen terugbieden, in het tweede geval – als we iemand schaadden – hebben we de plicht deze schade te herstellen. Dit wordt ook *morele reparatie* genoemd. Door een beroep te doen op reciprociteit, heeft ze sterkere gronden voor haar standpunten.¹¹

¹¹ Nu verdedigt ze haar positie hoofdzakelijk op basis van voorbeelden die onze intuïties moeten aanspreken. Ze verwijst bv. naar de intuïtie dat als er een appartementsgebouw wordt gebouwd op de biotoop van een roedel wolven, iedere

De inbreng van reciprociteit lost ook een ander probleem op. Palmer (2015) verdedigt dat we speciale plichten hebben als we voordelen opdoen door het schaden van dieren en als we bijdragen tot die schade, maar kan niet uitleggen waarom er speciale plichten kunnen zijn ten aanzien van een partij die geen schade geleden heeft. Ze kan dus niet uitleggen waarom er speciale plichten zijn ten aanzien van katten die net geen negatief welzijn hebben: "Even if prior harms are sufficient for having special obligations to assist, Palmer herself rejects that this can explain why most humans have special obligations to assist domesticated animals" (Weber, 2015, p. 691). Ook Kymlicka en Donaldson (2011) wijzen op dit probleem:

"Palmer's 'relational' theory is in fact essentially remedial: we acquire relational duties only because we need to remedy harms we are responsible for, and which ideally should not have occurred in the first place. Relational duties are a second-best response when the first-best option of non-relationship is no longer possible, and these relational duties are remedial in nature." (p. 207)

Door een beroep te doen op reciprociteit lossen we dit probleem op. Ook al is A niet geschaad, als B bepaalde voordelen haalt uit de interactie met A, vereist reciprociteit dat B A ook voordelen verstrekt.

Door reciprociteit kunnen we ook verantwoorden waarom onze rechtvaardigheidsplichten niet ophouden zodra er sprake is van wederzijdse voordelen. Zo stelt een "threshold view [...] that we can distinguish (permissible) 'use' of domesticated animals from (impermissible) 'exploitation' or oppression" (Kymlicka & Donaldson, 2011). DeGrazia en Zamir stellen dat rechtvaardigheid vereist dat er aan een minimumwelzijn is voldaan. Dit welzijn moet volgens DeGrazia hoger zijn dan wanneer het dier in de wilde natuur zou leven en volgens Zamir dan wanneer het dier niet zou hebben bestaan. Om aan te tonen dat rechtvaardigheid meer vereist, verwijzen Kymlicka en Donaldson (2011) naar enkele menselijke casussen. Als een arm kind wordt geadopteerd en een beter leven krijgt dan het ervoor had, maar wel als slaaf wordt gebruikt, vinden we dit niet rechtvaardig. Mayer (2007) legt uit waarom we dit kunnen zien als exploitatie of uitbuiting. Mayer brengt exploitatie onder in de bredere categorie van *wrongful gains*. Ondanks de win-winsituatie verwerft men op een onrechtvaardige manier voordelen bij de samenwerking. Het slachtoffer krijgt niet de voordelen van de samenwerking die een rechtvaardige situatie vereist. Reciprociteit vereist

bewoner nu speciale plichten heeft naar de wolven door de voordelen die hij/zij ondervindt. Het gebruik van voorbeelden kan een positie versterken, maar Webers (2015) kritiek is terecht dat Palmer geen bewijzen geeft voor haar positie.

dat we er niet louter voor moeten zorgen dat katten geen negatief welzijn hebben, maar dat we hen meer moeten bieden.

Welke speciale plichten we dan precies hebben, hangt af van hoe we reciprociteit precies invullen. "Lawrence Becker, in a wonderful, neglected book, calls reciprocity a disposition "to return good in proportion to the good we receive, and to make reparation for the harm we have done" (Schmidtz, 2005, p. 453). Schmidtz (2005) vat het principe eenvoudig samen: "When you can, return good in proportion to the good you receive" (p. 454). Wie voordelen ontvangt, heeft dus de speciale plicht de voordelen in dezelfde mate terug te geven voor zover men hiertoe de mogelijkheid heeft. Als het om meerdere partijen gaat, geldt deze plicht naar elk individu toe. Als er een nest kittens geboren wordt, mag men bv. niet één kat in huis nemen en de rest op straat zetten. Elk kitten heeft op basis van reciprociteit recht op de voordelen die het baasje ontving door in dit geval een niet-gesteriliseerde kat in huis te nemen. Het begrip reciprociteit kan nog verder worden geanalyseerd. Het kan vanuit heel wat benaderingen worden ingevuld, zowel vanuit een consequentialistisch, deontologisch als deugdethisch kader (Schmidtz, 2005). Belangrijk voor ons doel is dat het verklaart waarom mensen in optimale omstandigheden katten meer bieden dan louter een niet-negatief welzijn.

De waarde van reciprociteit nastreven betekent dus niet dat elke kat een bepaald, vastgelegd minimumwelzijn moet hebben. Dit zou bovendien wel gevolgen hebben voor het populatie-optimum: baasjes die slechts een leven met een laag positief welzijn kunnen bieden, zouden dan geen katten mogen houden. Ook als een baasje zelf weinig voordelen ondervindt door samen te leven met zijn kat, is het volgens ons niet contra-intuïtief dat hij/zij ook niet heel veel welzijn moet teruggeven. Wel moet hij/zij een bepaald welzijnsniveau bieden op basis van wat hij/zij terugkrijgt en kan bieden. Voldoet men niet aan de waarde van reciprociteit, maar heeft het dier wel een positief welzijn, dan is deze situatie nog altijd beter voor het dier dan wanneer er geen relatie was.

2.3.3 Speciale plichten op collectief niveau

Naast individuele verantwoordelijkheden zijn er ook collectieve verantwoordelijkheden: mensen hebben plichten als lid van een gemeenschap. Een gemeenschap kunnen we zien als een populatie (een groep individuen die min of meer een relatie met elkaar hebben, zie hoofdstuk 1) waarbij men georganiseerd beslissingen neemt en samenwerkt. Zo kan er samengewerkt worden om collectief elkaars verantwoordelijkheid na te komen. Als A zijn/haar individuele speciale plichten niet nakomt en zijn kat op straat zet, stopt de menselijke verantwoordelijkheid niet. Als B dit ziet, draagt B

verantwoordelijkheid als lid van de gemeenschap om actie te ondernemen: zelf de kat verzorgen, ze naar een asiel brengen, A aanspreken, ... Palmer (2015) richt zich vooral op deze plichten:

“if I breed vulnerable and dependent kittens, I have primary responsibility to care for them. If I dump them in the street, however, and you are a community member who shares the relevant attitude, then you have some obligation towards the kittens, [...] all the community members that share the attitudes have these obligations in some form.” (p. 701)

We verdedigen een individualistische visie op collectieve verantwoordelijkheid. Vele individuele attitudes en handelingen leiden tot collectieve keuzes, zoals het aangaan van relaties met kattenpopulaties. Een collectivistisch visie daarentegen ziet een gemeenschap als een handelend subject op zich. ‘De mens’ zou verantwoordelijk zijn voor de situatie van de katten, wat ons verantwoordelijkheid geeft louter omdat we mens zijn. We mogen ‘de mens’ of een gemeenschap, echter niet beschouwen als een “strange non-human macro entity that is a subject with mental states and bears moral responsibility” (S. Miller & Makela, 2005, p. 640), als een holistisch object dat zelf beslissingen neemt. Collectieve acties zijn altijd te herleiden tot individuele acties. De individuele beslissing om een kat te houden kan dus niet los worden gezien van de beslissing van de gemeenschap om katten te houden, want de individuele actie steunt of draagt bij tot het instituut domesticatie. Collectieve plichten ontstaan volgens Palmer (2011, 2015) door voordelen te accepteren bij een beslissing van een gemeenschap of door bij te dragen tot een beslissing van een gemeenschap. Individuele daden hebben invloed op de gemeenschap, vandaar ook de verantwoordelijkheid als lid van een groep.

Naast een beperktere visie op individuele plichten, biedt de visie van Weber (2015) ook geen gronden voor collectieve plichten. Zijn voluntarisme verschilt met het niet-voluntarisme in de manier waarop mensen als sociale agenten worden gezien: “While Weber sees an ethical world of isolated individuals choosing to make ethical commitments to help others, Pogge takes us to be already embedded in political and social histories and systems that can impose obligations on us, whether or not we have chosen them” (Palmer, 2015, p. 697). Een niet-voluntaristisch kader ziet onze relaties met katten eerder als gegeven, op basis van ons lidmaatschap van een gemeenschap die kiest voor het houden van katten. Dit laat ons toe om naast plichten van individu tot individu, plichten als lid van een gemeenschap te gronden. Een voluntaristische positie is in die zin vrijblijvend:

“we should have a much more expansive view of how we acquire special obligations, and what they may demand from us in the context of animal ethics, than voluntarism can provide. Voluntarism of the kind Weber endorses just doesn’t seem to have anything to say about

special obligations that can arise from the harms and vulnerabilities created by systemic injustices." (Palmer, 2015, p. 697)

Ook domesticatie is een collectieve actie en niet iets dat door een individu kan worden gedaan. We definieerden domesticatie als een proces. Het is geen beslissing die ooit ergens in het verleden genomen werd. Door het houden van huiskatten draagt elke generatie bij aan dit proces. Deze collectieve actie leidt voorzienbaar en vermijdbaar ook tot de kans op geboortes van een groep ongewenste katten. De gevolgen van deze beslissing moeten dan ook collectief gedragen worden. Reciprociteit tussen de leden van een gemeenschap vereist dat onze reciproke plichten naar katten verdeeld worden over de leden van de gemeenschap.

Dit betekent nog niet dat iedereen precies dezelfde plichten heeft. Palmer (2015) stelt dat zodra een individu bijdraagt aan een collectieve beslissing (door te delen in attitudes die tot die beslissing leiden of door de voordelen ervan te aanvaarden) "then special obligations may be created or distributed across that community (not necessarily evenly)" (p. 700). In welke mate deze plichten precies verdeeld moeten worden en de mate waarin men zich moet afzetten van de domesticatie om helemaal geen verantwoordelijkheid te dragen, is een politieke kwestie. In elk geval hebben mensen niet alleen individuele speciale plichten, maar ook plichten als lid van een collectief om ongewenste huiskatten en zwervkatten een rechtvaardige hoeveelheid bronnen of welzijn te geven zodat er een evenwicht is in de voordelen die de betrokken partijen ervaren door de domesticatie.

2.4 Conclusie

We hebben als mens geen onbeperkte verantwoordelijkheid om te investeren in het welzijn van katten. Dit zou een al te veeleisende ethiek opleveren. Daarom gingen we na in welke mate mensen plichten hebben voor het bieden van bronnen. Als mensen geen relatie hebben met katten, is het bieden van gelukkige levens aan katten slechts een kwestie van liefdadigheid. Als men wel een relatie heeft met katten (rechtstreeks als individu of als lid van een gemeenschap die katten houdt), heeft men ook speciale plichten voor het bieden van bronnen. Reciprociteit vereist dat men bepaalde bronnen biedt aan katten, afhankelijk van de eigen voordelen die men heeft bij de relatie en op basis van wat men kan terugbieden. Rechtvaardigheid vereist dus dat mensen een bepaalde hoeveelheid bronnen bieden aan katten. Ter bepaling van het ideale aantal katten moeten we ons baseren op de feitelijke omstandigheden, maar ook deze omstandigheden moeten we optimaliseren in overeenstemming met onze waarden.

Deel 2 Waardes die het ideale aantal bepalen

Hoofdstuk 3 De centrale waarde: welzijn

Het ideale aantal katten in een populatie is afhankelijk van de waardes die men wil maximaliseren. In deze masterproef is welzijn de centrale waarde. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op die waarde. We onderscheiden verschillende mogelijke invullingen van welzijn. We verdedigen de positie waarbij het welzijn wordt bepaald door de mentale toestand. We gaan dieper in op wat een mentale toestand is en welke soorten gevoelens er bestaan. We onderzoeken hoe we welzijn kunnen inschatten. Daarvoor bespreken we het welzijn van huiskatten en zwerfkatten.

3.1 Een *mental state account*: waarom?

Crisp (2001) onderscheidt een drietal invullingen van welzijn. Een *mental state account* stelt dat iemands welzijn wordt bepaald door de mentale toestand: door de positieve en de negatieve gevoelens die hij/zij ervaart. De voornaamste kritiek hierop is dat het contra-intuïtief is dat wat men ervaart het enige relevante is. We hebben ook een nood aan authenticiteit van de ervaring. We willen bv. niet dat onze partner ons bedriegt, ook al heeft het geen invloed op onze mentale toestand.

We komen zo tot een tweede positie: de *theorie van de wensvervulling*. Deze positie stelt dat iemands welzijn afhangt van het al dan niet vervuld zijn van zijn/haar wensen of wil. Als onze partner ons niet bedriegt, is ons welzijn verhoogd en als we wel bedrogen worden is ons welzijn verlaagd. Contra-intuïtief aan deze positie is dat het welzijn volledig los kan staan van hoe men zich voelt. Een kat die buiten wil¹, zal niet per se positieve gevoelens ervaren. Misschien wordt ze zelfs aangevallen of aangereden. Ook al is haar wens vervuld, intuïtief vinden we niet dat haar welzijn verbeterd is.

¹ Katten hebben de cognitieve vermogens om iets te willen, al zijn ze zich niet bewust van die wil (zie hoofdstuk 1).

We komen bij een derde mogelijke positie. Een *objectieve lijsttheorie* stelt voorwaarden aan wat men wil voordat dit tot welzijn kan leiden. Men stelt een objectieve lijst op met zaken die een rationeel en geïnformeerd individu zou willen. Rochlitz (2007) bespreekt twee invullingen die we onder deze theorie kunnen plaatsen. Tot op heden werd welzijn door dierenartsen en wetenschappers vaak gelijkgesteld met het biologisch functioneren: de gezondheid, de afwezigheid van kwetsuren, het vermogen om te reproduceren, enz. Een andere positie stelt dat het welzijn wordt bepaald door de mate waarin een dier zijn/haar natuurlijke gedragingen kan stellen. Wat zo'n objectieve lijst precies moet inhouden is vrij willekeurig. Om dit te bepalen, moet men een beroep doen op een hoger principe als plezier of pijn, wat ons opnieuw bij een mental state account brengt.

We onderzoeken of een combinatie mogelijk is. Bruers (2014) combineert een mental state account met een wensvervullingsvisie: "I define momentaneous well-being as the composition of all the positive (minus negative) feelings and emotions that are the consequence of (dis)satisfaction of preferences (the things that one wants)" (p. 80). Volgens deze positie zijn er dus twee voorwaarden om te kunnen spreken van welzijn. Iemand die bepaalde zaken wil zonder dat de voldoening ervan een positieve ervaring oplevert, heeft volgens de definitie toch geen hoog welzijn, net als iemand die positieve gevoelens ervaart die niet voortkomen uit de voldoening van een wil of nood. De contra-intuïtieve gevolgen van een zuivere wensvervullingsvisie of een zuivere mental state account worden zo vermeden.

Bruers (2014) stelt dat er een zekere relatie is tussen wat men wil en de gevoelens die men ervaart. Hoe meer men iets wil en hoe sterker aan deze nood voldaan is, hoe beter het gevoel waarin het resulteert. "There is a connection between feelings (of pleasure) and preferences (or needs): feelings are nothing but indicators to see when something is met or unmet. This 'something' is a preference or need" (Bruers, 2014, p. 80). Volgens deze definitie is het dus onmogelijk om plezier (of pijn) te ervaren zonder dat er een (niet-)voldoening van een nood aan voorafgaat. Als gevoelens echter per definitie voortkomen uit een nood, kunnen we dit laatste element weglaten uit de definitie. Welzijn is dan 'the composition of all the positive (minus negative) feelings and emotions (that are the consequence of (dis)satisfaction of preferences (the things that one wants))'. We kunnen het deel van de definitie tussen de haakjes weglaten en een zuiver mental state account overhouden.

Bruers (2014) geeft toch een aantal voorbeelden waarbij men plezier ervaart dat niet lijkt voort te komen uit de voldoening van een nood – wat het wensvervullingselement dus niet overbodig maakt. Bruers verwijst naar het gedachte-experiment van Nozicks ervaringsmachine. We moeten ons inbeelden dat onze hersenen worden verbonden met een machine die grote hoeveelheden plezier genereert. Door onze nood aan authenticiteit of een connectie met de echte wereld zijn deze

positieve gevoelens geen resultaat van de voldoening van onze noden, stelt Bruers, waardoor ze volgens zijn definitie niet bijdragen aan ons welzijn. Op die manier kan hij de intuïtie verklaren dat de meeste mensen het wel erg vinden om in een fake-wereld terecht te komen. Ook de positieve gevoelens van iemand die bedrogen wordt door de partner dragen niet bij aan zijn/haar welzijn omdat ze niet voortkomen uit de voldoening van een soortgelijke nood aan authenticiteit.

De ervaren gevoelens in deze voorbeelden komen volgens ons echter *wel* voort uit de voldoening van een nood. Aan de nood om in contact te staan met de realiteit of de waarheid is in de voorbeelden niet voldaan, maar dat wil niet zeggen dat er aan geen andere noden voldaan zijn. Zo zorgt een relatie voor de voldoening van verschillende noden: de nood aan intimiteit, steun, hulp, enz. Deze noden staan los van de nood aan een connectie met de echte wereld. Of men nu bedrogen wordt of niet, aan de noden aan intimiteit, steun en hulp kunnen nog steeds voldaan zijn. Het is door de voldoening van deze noden dat er positieve gevoelens ontstaan. Als we de verschillende noden waaraan in de voorbeelden al dan niet is voldaan opsplitsen, is het dus niet zo dat er gevoelens kunnen zijn zonder dat er een nood aan voorafgaat.² Daarom is het wenselement in de definitie van welzijn dus toch overbodig.

Aan het ervaren van gevoelens gaat er altijd een nood vooraf, maar het omgekeerde geldt niet: een nood leidt niet altijd tot een gevoel. Er zijn noden die leiden tot gevoelens en noden waarbij dit niet zo is. Onze nood om niet belogen te worden leidt bv. niet tot gevoelens. Er ontstaat pas een gevoel als we weten of voelen dat we wel of niet belogen worden. Weten of voelen dat we niet bedrogen worden is een andere nood, die wel tot gevoelens leidt. Er zijn ook eenvoudigere voorbeelden: we dachten nood te hebben aan eten, maar krijgen buikpijn achteraf. Noden dragen volgens ons pas bij tot welzijn als ze tot gevoelens leiden.

² Intuïtief lijkt het ons aannemelijk dat we die noden opsplitsen. Stel dat iemand gaat sporten, waardoor aan zijn noden aan sociaal contact en beweging voldaan is. Hij/zij presteert echter zwak, waardoor aan zijn/haar nood aan zelfvertrouwen niét voldaan is. Het lijkt ons contra-intuïtief om te stellen dat de ervaren positieve gevoelens niet voortkomen uit de voldoening een nood, omdat aan de nood aan sociaal contact, beweging en zelfvertrouwen als geheel niet voldaan is.

3.2 Een mental state account: wat?

We verdedigden de positie die welzijn definieert als de som van de ervaren positieve en negatieve gevoelens. In wat volgt gaan we dieper in op wat gevoelens juist zijn. We onderscheiden voelen van louter percipiëren. We gaan vervolgens dieper in op welke soorten gevoelens er zijn. Daarna leggen we uit hoe positieve en negatieve gevoelens ontstaan. Tot slot gaan we na hoe we het welzijn van een individu kunnen bepalen op basis van de welzijnstoestanden op verschillende momenten.

3.2.1 Van percepties naar gevoelens

Aan de hand van Humphreys (2011) visie analyseren we wat een mentale toestand is of wat voelen betekent. Gevoelens, sensaties of *qualia* zijn fenomenologische ervaringen. Wezens die deze ervaren zijn *sensitief bewust* (of fenomenologisch bewust). Een sensitief bewust wezen ervaart de roodheid van vuur en de zoetheid van honing. Er is een mentale representatie van wat wordt waargenomen. Qualia bestaan niet op zich. Zonder waarneming is een tomaat niet rood. Dit noemen we secundaire eigenschappen, in tegenstelling tot primaire eigenschappen die het voorwerp heeft los van een observatie. Een tomaat heeft een welbepaalde vorm, ook als er geen observeerders zijn. De representatie van de werkelijkheid is dus niet zomaar een replica, er wordt een ervaring aan gekoppeld. Er ontstaat een mentale toestand die bestaat los van het voorwerp zelf, een "hypothesized illusion-generating inner creation in respons to sensory information" (Humphrey, 2011, p. 49).

We kunnen het sensitieve bewustzijn onderscheiden van het *cognitieve bewustzijn*: het vermogen tot informatieverwerking. Het is mogelijk dat een wezen informatie uit zijn omgeving opneemt (percepties) en reageert op stimuli, zonder dat er mentale representaties of fenomenologische ervaringen (sensaties) zijn. Er worden geen secundaire eigenschappen van een voorwerp waargenomen. Een plant percipieert bv. zonlicht, zonder dat er een mentale representatie is van de waarneming. Een schaakcomputer werkt op dezelfde manier. Er zijn geen mentale representaties gekoppeld aan de cognitieve processen die hij uitvoert. Mensen met het "syndroom of blindsight" (Humphrey, 2011, p. 275) hebben schade aan de visuele cortex en kunnen onbewust zien, zonder dat er een fenomenologische ervaring bij gepaard gaat. Ze kunnen voorwerpen ontwijken zonder dat ze een beeld of interne representatie ervaren van die voorwerpen. Het is moeilijk om zich voor te stellen wat het is om de wereld te percipiëren zonder sensaties te ervaren. Humphrey benadrukt het belang van de sensitieve vorm van bewustzijn. Het is deze vorm van bewustzijn die moreel relevant

is en niet de cognitieve vorm. Als we naar de tandarts gaan willen we vooral weten of we de pijn gaan voelen of niet, niet of we cognitief bewust gaan zijn van de operatie.

De mechanismes achter cognitieve processen kunnen wetenschappers verklaren. Ze weten hoe cognitieve processen – waarnemen, herinneren, redeneren, ... – verlopen in het brein. Ze kunnen deze processen zelfs nabootsen. Men kan bv. computers maken met artificiële intelligentie, door het relatief eenvoudige inzicht dat gedachten kunnen worden omgezet in fysische objecten waar iets mee gedaan kan worden. Hoe sensitief bewustzijn daarentegen ontstaat, weet men voorlopig nog niet. De biologische processen hierachter kunnen wetenschappers niet verklaren. Men ziet wel hersengebieden activiteit vertonen, maar hoe dat kan leiden tot een fenomenologische ervaring, kan men niet verklaren. Dit wordt *the hard problem* genoemd (Humphrey, 2011). Iedereen die gevoelens heeft, weet echter wat ze zijn. Gezien het belang dat we er in deze masterproef aan hechten, gaan we toch even dieper in op hoe ze ontstaan of waaruit ze bestaan.

Humphrey (2011) meent aan te kunnen geven in welke richting we het antwoord moeten zoeken. Hij schetst een speculatief, formeel kader hoe een primitieve vorm van bewustzijn kan zijn ontstaan. Hij vertrekt van een organisme zonder sensitief bewustzijn dat reageert op stimuli – zodanig dat het overleeft. Een bepaalde stimulus (bv. rood licht) wordt opgevangen en een gepaste respons (bv. een beweging) treedt reflexmatig op. Op een bepaald moment in de evolutie verandert deze respons. De externe reactie zelf wordt minder belangrijk om te overleven en het wordt nuttiger voor het organisme om informatie te hebben over wat er met zichzelf gebeurt. Een manier om dit te kunnen weten, is de eigen reactie op de stimulus te monitoren. De respons op de stimulus wordt daarom ook gericht naar de plaats van de stimulus. Er komt niet alleen een externe reactie, maar er wordt ook een signaal gestuurd naar de plaats waar de sensorische informatie binnenkwam. Op die manier wordt de eigen reactie waargenomen. Humphrey (2011) noemt dit *sentition*: “This name – somewhere between sensation, expression, and exhibition – is meant to capture the creative and staged quality of the respons” (p. 49). In een latere ontwikkelingsfase wordt het proces van sentition geprivatiseerd of geïnternaliseerd en valt de externe reactie weg. Het uitgestuurde signaal – de respons – blijft met andere woorden intern: het raakt niet verder dan de sensorische ingang en leidt niet meer tot een externe reactie.

Dit leidt nog niet tot een fenomenologische ervaring. Die ontstaat pas als een reeks kwantitatieve veranderingen van de sentition tot een grote kwalitatieve verandering leidt. “Conditions would have been ripe for the activity in the circuit to catch its own tail and so begin to cycle around and around” (Humphrey, 2011, p. 69). De waarneming van de eigen reactie wordt samen met nieuwe inkomende signalen naar de hersenen gestuurd, die opnieuw een respons versturen. Ook deze respons wordt

waargenomen en naar de hersenen gestuurd, die op hun beurt een reactie uitlokken die wordt waargenomen, enz. Er ontstaat een cyclisch proces van interne *feedbackloops*, waarbij de reacties op de eigen reacties steeds weer worden waargenomen. Er ontstaat nu een dynamisch proces: "Once there is recursion in a loop like this, the potential will be there for generating dynamic patterns with properties that are very strange indeed" (Humphrey, 2011, p. 57). Bij elke cyclus verandert wat wordt doorgegeven en is de activiteit afhankelijk van de activiteit van de cyclus ervoor. De toestand van het systeem hangt af van de toestand ervan op een eerder moment. Er zijn verschillende mogelijke uitkomsten van dit proces: het kan wegebben, het kan chaotisch verlopen of er kan een steeds terugkerend patroon ontstaan, een toestand waarin het proces steeds resulteert. Een dergelijk, complex patroon kan de fenomenologische ervaring of sensatie vormen. Samengevat ziet Humphrey het dus als een actie waarbij de eigen reactie op stimuli wordt gemonitord, wat in een cyclisch proces resulteert. Het vraagstuk is echter nog verre van opgelost.

Tot slot bespreken we welke wezens sensitief bewust zijn. We kunnen geen absolute zekerheid hebben over de private ervaringen van andere wezens. Jones (2012) bespreekt wel mogelijke aanwijzingen. Om na te gaan of een dier sensaties ervaart, kunnen we ten eerste nagaan of het een centraal zenuwstelsel heeft – en structuren analoog aan die van de mens.³ Ten tweede kunnen we ons baseren op fysiologische of gedragsmatige responsen op stimuli. Ten derde wijst een gelijklopende evolutionaire oorsprong op hetzelfde vermogen tot het ervaren van sensaties. Op basis van deze drie verschillende gronden is het zeer waarschijnlijk dat zoogdieren en vogels sensaties kunnen voelen. Katten en het grootste deel van hun prooien (vogels en kleine knaagdieren) zijn dus sensitief bewust. Waarschijnlijk kunnen de meeste ongewervelden geen gevoelens ervaren. Conclusies over sensaties bij reptielen, amfibieën en vissen zijn volgens Jones (2012) twijfelachtiger.

3.2.2 Soorten gevoelens

We kunnen verschillende soorten gevoelens onderscheiden, maar het basisfenomeen achter elk gevoel is volgens ons hetzelfde. Daarom verschilt de natuur van fysieke en psychische gevoelens

³ Zo worden bij de sensatie van pijn eerste bepaalde receptoren, nociceptoren, gestimuleerd, die een impuls geven naar het ruggenmerg en een automatisch reactie veroorzaken. Daarna wordt het signaal gestuurd naar de neocortex, waar het wordt omgezet in een sensatie. Om na te gaan of een dier pijn voelt, moeten we nagaan of ze nociceptoren hebben, die een signaal geven naar een (vorm van een) centraal zenuwstelsel (Jones, 2012).

volgens ons niet. In beide gevallen gaat het om een subjectief ervaren gevoel, een fenomenologische ervaring. We volgen Masson en McCarthy: "An emotion is not distinguished from a feeling, a passion, a sentiment, or what scientists call "affect." [...] These words refer simply to inner feeling states, to something that is felt" (Dixon, 2001, p. 25).

De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) vindt een onderscheid tussen psychische en fysieke gevoelens toch belangrijk. Ze onderscheidt zo het mentale welzijn⁴ van het fysieke welzijn van een dier. Dit onderscheid beschouwen we als enigszins kunstmatig. We kunnen op dezelfde manier een onderscheid maken tussen het welzijn dat voortkomt uit alle gevoelens in onze handen en het welzijn dat voortkomt uit alle gevoelens in onze voeten. Dit betekent echter niet dat het onderscheid niet mogelijk is. Bovendien is onderscheid tussen fysieke en psychische gevoelens ook nuttig. De nadruk ligt namelijk vaak ten onrechte louter op de fysieke gevoelens van dieren. Het psychische leed dat een kerngezonde, goed gevoede kat met veel materieel comfort kan lijden, wordt vaak onderschat. Een onderscheid kan ervoor zorgen dat in de praktijk aan beide soorten gevoelens voldoende aandacht wordt gegeven.

Zoals de natuur van psychische en fysieke gevoelens niet verschilt, zo verschilt volgens ons ook de natuur van menselijke gevoelens niet van de natuur van dierlijke gevoelens. Volgens Humphrey (2011) zijn gevoelens evolutionair gezien een vrij vaststaand gegeven. Hij acht het onwaarschijnlijk dat de cognitieve vermogens van mensen hun sensitief bewustzijn door evolutie in een bepaalde richting stuurden. Ook het vermogen tot het richten van aandacht maakt volgens ons niet dat prikkels anders worden ervaren.⁵ Ook met het argument van Dixon (2001) gaan we niet akkoord. Dixon stelt dat emoties bij mensen verschillen van emoties bij dieren omdat emoties bij mensen evaluatief zouden zijn: ze houden een beoordeling in, ze zijn een interpretatie van een situatie. Emoties die mensen ervaren zijn volgens ons echter evenzeer directe, fenomenologische ervaringen. De evaluatie van een emotie vindt plaats na de emotie. Het kan weliswaar zijn dat een situatie of een prikkel eerst wordt geïnterpreteerd (als iemand een dreigbrief krijgt zal hij/zij

⁴ Wij noemen dit het psychische welzijn.

⁵ Bij een langdurige prikkel (bv. het voelen van onze kledij) treedt er gewenning op en worden prikkels soms niet meer doorgegeven naar de hersenen. Bij veranderingen van deze prikkels (als er bv. een etiket niet goed zit) worden ze wel terug doorgegeven. We vermoeden dat bij het richten van aandacht er iets soortgelijks gebeurt, maar dan van binnenuit door de hersenen en niet van buitenaf. Op het mechanisme hierachter gaan we niet dieper in. We benadrukken hier de directheid van fenomenologische ervaringen: ervaringen zoals pijn of angst dienen zich aan, ook als we onze aandacht er niet op richten.

waarschijnlijk alleen angst voelen als hij/zij de taal kent) maar de emotie die dan ontstaat is evenzeer direct.

Mensen ervaren wel andere gevoelens. Katten voelen alleen basale emoties als vreugde, boosheid, genegenheid of liefde en angst (Bradshaw, 2013). Door onze cognitieve vermogens (zelfbewustzijn, besef van eigen toekomst, enz.) ervaren mensen gevoelens die (de meeste) dieren niet ervaren. Katten zijn niet in staat om relationele en complexere emoties te ervaren. Ze ervaren geen emoties als trots, schaamte, schuldgevoel of empathie (Bradshaw, 2013). De relationele emoties van mensen dienen zich echter ook direct aan. Het basisfenomeen verschilt niet.

Jones (2012) benadrukt ook het belang van stress. Stress is een fysiologische reactie van het lichaam die voor een staat van activiteit, waakzaamheid en paraatheid zorgt. Zo kan men gepast reageren op veranderingen in de externe omgeving. Stress kan ook als positief worden ervaren. Het is pas als stress chronisch is dat het als negatief wordt ervaren. Het kan zowel tot fysieke en psychische negatieve gevoelens leiden (Rochlitz, 2007). Bij katten begint het stressmechanisme te werken vanaf de leeftijd van twee weken.

3.2.3 Van neutrale naar positieve en negatieve gevoelens

Iemands welzijn op een bepaald moment (het *momentane welzijn*) bepalen we door de som van alle positieve en negatieve gevoelens. De som van 5 positieve gevoelens en 3 negatieve gevoelens is bv. 2 positieve gevoelens.⁶ De meeste gevoelens zijn neutraal. Het zien van een gele muur wordt niet als positief of negatief ervaren. Maar niet alle gevoelens zijn neutraal. Sommige ervaren we graag, andere niet. Als gevoelens als positief of aangenaam worden ervaren, spreken we van positieve gevoelens. Als gevoelens als negatief of onaangenaam worden ervaren, spreken we van negatieve gevoelens. Ng (1995) stelt dat de verschillen tussen gevoelens (seksuele frustratie, verveling, pijn, ...) kunnen gereduceerd worden tot kwantitatieve verschillen in intensiteit, duur, bijeffecten, enz. Hier gaan we niet mee akkoord: gevoelens van pijn zijn volgens ons niet hetzelfde als gevoelens van verveling (maar dan intenser of kortstondiger). Gevoelens verschillen kwalitatief van elkaar. Toch kunnen we de mate waarin ze als positief of negatief worden ervaren kwantitatief uitdrukken, zoals wanneer we punten geven voor de smaak van een gerecht.

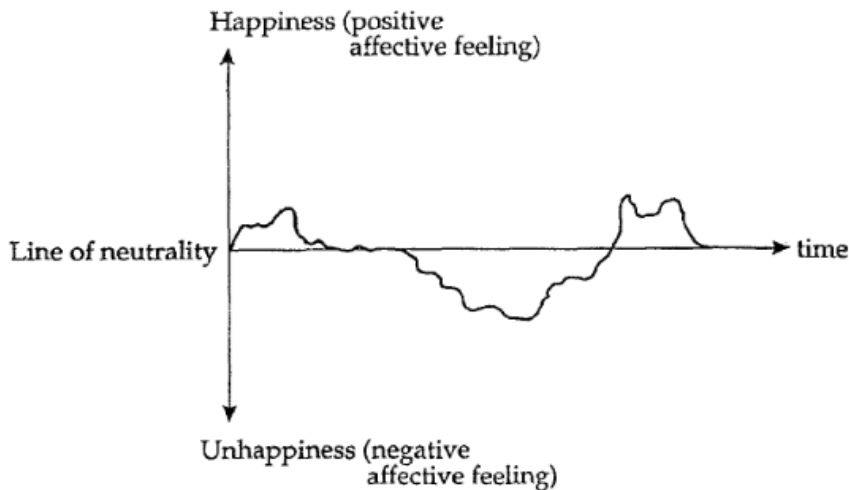
⁶ Een negatief welzijn is overigens niet hetzelfde als een laag welzijn. Men kan ook een laag, maar positief welzijn hebben.

Ng (1995) geeft een evolutionaire verklaring waarom sommige gevoelens als positief of negatief worden ervaren. We bespraken al het belang van de relatie tussen positieve of negatieve gevoelens en de (niet-)voldoening van een nood. Om te overleven en zich voort te planten zijn er bepaalde noden waaraan voldaan moet zijn, bv. de nood aan voedsel. Dieren die positieve/negatieve gevoelens ervaren bij een (niet-)voldoening van deze noden, zijn gemotiveerder om voor een voldoening van deze noden te zorgen. Het lichaam geeft hen *incentives*. Als een dier pijn heeft als het op een heet platform staat of angstig wordt als het in gevaar is, is het gemotiveerd om zich te verplaatsen. Hierdoor hebben ze grotere overlevingskansen. Natuurlijke selectie pleit in hun voordeel. De noden die leiden tot positieve of negatieve gevoelens zijn evolutionair bepaald: alleen als ze in natuurlijke omstandigheden bevorderlijk zijn voor de overleving leiden ze tot positieve/negatieve gevoelens. Bij het krijgen van een spuitje geeft het menselijke lichaam een incentive om die situatie te vermijden, maar eigenlijk is het spuitje goed voor de overlevingskansen.

Ng (1995) legt ook uit waarom dieren positieve en negatieve gevoelens ervaren om het gedrag te sturen en bv. geen positieve, heel positieve, enorm positieve, ... Een subjectieve ervaring genereren kost energie. Het is evolutionair gezien het efficiëntst om zoveel mogelijk verschillen in subjectieve ervaring te creëren met zo weinig mogelijk energie. Daarom is het efficiënter om goede handelingen positief te belonen en slechte handelingen negatief, dan slechte of neutrale handelingen lichtelijk te belonen en goede handelingen dubbel te belonen. Het is bovendien onwaarschijnlijk dat een negatieve prikkel veel meer energie kost dan een positieve of omgekeerd. Een wezen bevindt zich dus meestal in een welzijnsneutrale positie.

3.2.4 Van momentaan welzijn naar het welzijn van een individu

Voor we bespreken hoe we het welzijn van een individu kunnen bepalen, bespreken we hoe we het welzijn over een langere periode kunnen bepalen. We volgen Ng (1995) die stelt dat welzijn over een periode bepaald wordt door de som van de momentane welzijnsniveaus. Ng stelt het momentaan welzijn op verschillende momenten voor op een tijdsas. De horizontale as vormt de tijdsas. De intensiteit van het positieve of negatieve gevoel komt op de verticale as te staan. Het totale welzijn wordt gevormd door de oppervlakte onder de tijdsas af te trekken van de oppervlakte boven de tijdsas.



Figuur 1 Het welzijn van een individu in een bepaalde periode. Herdrukt van *Towards welfare biology: Evolutionary economics of animal consciousness and suffering* (Ng, 1995).

Bruers (2014) wijst erop dat we rekening moeten houden met een subjectieve tijdsnotie. Bij een objectieve tijdsnotie wordt tijd gemeten onafhankelijk van het individu. Een subjectieve tijdsnotie houdt rekening met hoeveel waarnemingen een individu binnenkrijgt. Als personen A en B een prikje krijgen gedurende één seconde, maar A ervaart gedurende die seconde 10 prikkels en B 100 prikkels met dezelfde intensiteit, dan heeft B 10 keer meer pijn ervaren (Bruers, 2014).

Een loutere sommatie van de momentane welzijnsniveaus botst met een aantal intuïties, stelt Bruers (2014). We vinden een leven met een stijgend welzijn waardevoller dan een leven met een dalend welzijn. We vinden een kort maar kwaliteitsvol leven waardevoller dan een lang leven met een laag (positief) welzijn. We vinden een leven met veel variatie in de momentane welzijnsniveaus waardevoller dan een leven met weinig variatie. We volgen deze intuïties, maar stellen dat een sommatie van de momentane welzijnsniveaus er al rekening mee houdt. Iemand die het leven met een laag welzijn begint, zal weinig verwachten van de rest van zijn/haar leven. Hij/zij zal minder negatieve gevoelens ervaren door niet-voldane noden, in tegenstelling tot iemand van wie het welzijn constant daalt. Een lang leven met een laag welzijn en een leven met weinig variatie in het welzijn is misschien saai of eentoniger dan een kort leven met een hoog welzijn en veel variatie. De verveling die hierdoor kan ontstaan, heeft al een invloed op de momentane welzijnsniveaus. De verschillende momentane welzijnsniveaus houden dus al rekening met deze intuïties. Zodra de momentane welzijnsniveaus gekend zijn, moeten we er volgens onze intuïties niet nog een tweede keer rekening mee houden.

We weten nu hoe we het welzijn over een periode kunnen bepalen. Om het welzijn van een individu te kunnen bepalen, moeten we nog de grenzen bepalen wanneer een individu ontstaat en ophoudt te bestaan. We maken een onderscheid tussen een lichaam en een individu. Een biologisch lichaam

dat leeft, genereert niet per se sensaties. Als het dit wel doet, spreken we van een individu. Bij het menselijke lichaam ontstaat het individu na een zes- à zevental maanden zwangerschap wanneer de foetus gevoelens ervaart. Het individu stopt te bestaan als het lichaam geen sensaties meer kan genereren.

Humphrey (2000) legt uit hoe een individu ontstaat uit verschillende losse ervaringen. Hij vergelijkt het ontstaan van een individu met hoe een muziekstuk wordt gecreëerd. De klanken van vele individuele muzikanten vormen samen het muziekstuk. We spreken echter niet van een lied omdat een centrale dirigent de verschillende klanken samenvoegt, maar wel omdat de verschillende onderdelen samen het lied vormen. Ook een individu bestaat uit vele *subselves*. Er is geen centrale zelf die deze indrukken ervaart en samenvoegt, maar door hun gezamenlijke voorkomen creëren ze een gezamenlijk 'project'. Er ontstaat een individu: "the components of your mind become united as your Ego because they are involved in the common project of creating your singular life" (Humphrey, 2011, p. 177).

Bruers (2014) noemt de mate waarin de bewustzijnstoestanden van een individu op verschillende tijdstippen met elkaar verbonden zijn de *psychologische verbondenheid*. Een individu verandert doorheen zijn/haar leven (de periode van wanneer een individu begint te bestaan tot wanneer het stopt te bestaan). Door graduele veranderingen is iemand bv. niet meer dezelfde persoon als tien jaar geleden. Hoe verder we teruggaan in de tijd, hoe meer er sprake is van een ander persoon. Via herinneringen, ervaringen, gedachten, enz. is iemands huidige bewustzijnstoestand wel verbonden met zijn/haar bewustzijnstoestanden op vorige tijdstippen. Hier verwijst Bruers naar de metafoor van het touw. Een touw bestaat uit allemaal kleine draadjes die met elkaar verbonden zijn – zoals een individu bestaat uit ervaringen die met elkaar verbonden zijn. Het begin en het einde van een touw zijn niet rechtstreeks met elkaar verbonden, maar wel via vele kleine draadjes die onderling met elkaar verbonden zijn. Het touw kan zeer los aan elkaar hangen, als elk draadje (behalve het eerste en het laatste) bv. maar met twee andere verbonden is. Een touw kan ook zeer sterk zijn als er zeer veel verbindingen zijn. Hetzelfde geldt voor de psychologische continuïteit of verbondenheid van een individu (Bruers, 2014).

Dit gegeven staat een loutere sommatie om de waarde van een leven te kennen volgens ons niet in de weg. De psychologische verbondenheid van een individu met de eigen toekomst beschouwen we als een apart gegeven, dat los staat van het welzijn dat een individu doorheen zijn/haar leven ervaart. We stellen opnieuw dat de som van alle momentane welzijnstoestanden niet meer veranderd hoeft te worden om het totale levenswelzijn te berekenen. Ook hier heeft de mate waarin een wezen een besef heeft van verleden en toekomst al een invloed op de momentane

welzijnsniveaus. Zelfbewustzijn, herinneringen, toekomstbesef, enz. zorgen voor hogere en lagere potentiële welzijnsniveaus. De psychologische verbondenheid met de eigen toekomst bepaalt wel in welke mate men belangen heeft bij zijn/haar eigen toekomstig welzijn. In hoofdstuk 4 komen we hierop terug als we het hebben over basisrechtsschendingen.

3.3 Welzijn inschatten

Nu we onze invulling van welzijn hebben verdedigd, gaan we na hoe we welzijn kunnen meten bij katten. We leggen uit waarom we beroep moeten doen op indirecte meetmethodes. We bespreken vervolgens indirecte methodes die zich baseren op outputfactoren en indirecte methodes die zich baseren op inputfactoren. Tot slot maken we een inschatting van het welzijn van huiskatten en zwerfkatten.

3.3.1 De nood aan indirecte meetmethodes

Door het private karakter van iemands mentale toestand kan welzijn niet rechtstreeks gemeten worden. We hebben kennis over onze eigen ervaringen, maar iemand anders' ervaringen kunnen we niet beleven. We kunnen niet binnendringen in iemands leefwereld. We weten niet of A en B de kleur rood op dezelfde manier ervaren. Op dezelfde manier kunnen we niet zeker weten of het snijden in de hand van persoon A als pijnlijker wordt ervaren dan het geven van een prikje aan persoon B. Misschien is het potentiële welzijnsniveau van B veel breder dan dat van A (Bruers, 2014).

Dit betekent niet dat het inschatten van iemands mentale toestand nutteloos is. Op basis van de beschikbare gegevens moeten we zo juist mogelijke inschattingen maken. We moeten ons dus baseren op objectieve factoren en zoveel mogelijk systematische denkfouten vermijden (Bruers, 2014). Ng (1995) weerlegt twee kritieken die het nut van het inschatten van de gevoelens van anderen in twijfel trekken. Een eerste kritiek is dat onderzoek naar iemands ervaringen geen wetenschappelijk onderneming is. Deze kritiek klopt niet. Ook al zijn de gevoelens voor iemand subjectief, ze bestaan wel objectief. Het voelen van pijn is een subjectieve ervaring, maar die ervaring bestaat wel echt. Een tweede kritiek is dat het moeilijk is om iemands ervaringen in te schatten. Dat we geen zekerheid kunnen hebben van onze resultaten maakt het echter niet onwetenschappelijk of onbelangrijk. "It is better to be roughly right on something important than to be accurate but wrong or irrelevant" (Ng, 1995, p. 256).

Rochlitz (2007) onderscheidt twee methodes die ons indirect informatie kunnen geven over iemands mentale toestand. Ten eerste kunnen we ons baseren op inputfactoren: de omgeving waarin het dier leeft en die zijn/haar welzijn bepaalt. We kunnen nagaan in welke mate omgevingsfactoren inspelen op de noden van de kat. Ten tweede kunnen we ons baseren op outputfactoren. Het welzijn van een dier uit zich in bepaalde gedragingen en lichamelijke reacties. Het welzijn wordt hier niet ingeschat op basis van factoren die het welzijn beïnvloeden, maar op basis van factoren die het gevolg zijn van een bepaald welzijn. Het nadeel hierbij is dat individuen sterk kunnen verschillen in hun fysiologische en gedragsmatige reacties. In de praktijk worden beide aanpakken daarom best gecombineerd en vergelijken we de omgeving van het dier met een optimale omgeving en gaan we na hoe het dier reageert op zijn/haar huidige omgeving (Rochlitz, 2007).

3.3.2 Inschattingen op basis van outputfactoren

We bespreken eerst de outputfactoren. We beginnen met de gedragsmatige indicatoren. De gevoelens van katten zijn op basis van hun gedrag niet zo eenvoudig te achterhalen. Als solitair dier had de wilde kat er baat bij haar emoties goed te kunnen verbergen. Het zou nadelig zijn als concurrenten haar emoties gemakkelijk konden achterhalen. Ze had dus weinig behoefte aan verfijnde uitingen ervan. Uitingen van emoties van katten zijn vaak manipulatief (Bradshaw, 2013). De gedomesticeerde kat heeft dit overgeërfd van haar voorouders. Toch zijn er een aantal gedragsmatige indicatoren die iets over haar welzijn vertellen.

Katten met een laag welzijn stellen minder natuurlijke gedragingen zoals eten, de vacht verzorgen en zich ontlasten (Rochlitz, 1999). Soms uit stress zich ook in actief abnormaal gedrag zoals *overgrooming* en andere vormen van zelfmutilatie. Stress uit zich bij katten gedragsmatig ook in agressie en verdediging. Zich verstoppen, vluchten en in elkaar duiken wijzen op angst (Rochlitz, 2007). Bru (persoonlijke communicatie, 2016b) somt nog een aantal andere tekenen van angst op: het tegen de wangen houden van de snorharen, het laag tegen de grond houden van de staart, het rechtop zetten van de vacht, het kortstondige, oppervlakkige likken van de vacht en sproeigedrag⁷. Belangrijk bij het interpreteren van deze gedragingen is dat men rekening houdt met de context: de situatie en het geheel van gedragingen.

⁷ Katten sproeien urine om hun territorium opnieuw af te bakenen, omdat ze werden geconfronteerd met onbekende geuren die hen angstig maken.

Gedragingen die erop wijzen dat katten zich goed voelen, zijn onder andere het geven van kopjes (*allorubbing*), het omhoog houden van de staart (de *'tail up'*), het naar voren houden van de snorharen, het laten toevallen van de oogleden en spelen (Bru, persoonlijke communicatie, 2016b). Spelen wijst meestal op een positief welzijn, maar niet altijd. Het kan ook wijzen op agressie of honger. Spinnen is een communicatief signaal dat gepaard kan gaan met uiteenlopende gevoelens. Meestal is het een signaal dat katten zich relaxed voelen, maar het moet geïnterpreteerd worden in combinatie met de rest van het gedrag (zie hoofdstuk 1). Ook uitgestrekt liggen, zeker op de rug, wijst erop dat katten zich goed voelen (Rochlitz, 2007).

Het welzijn van katten uit zich niet alleen gedragsmatig, maar leidt ook tot fysiologische reacties van het lichaam. Het lichaam van een kat die zich slecht voelt functioneert anders dan het lichaam van een kat die zich goed voelt. De belangrijkste fysiologische indicator om het welzijn van katten in te schatten is de stressrespons. We zagen al dat stress kan leiden tot bepaalde gevoelens. Het is een inputfactor: het beïnvloedt wat het dier voelt. Tegelijk is het echter een indicator van welzijn: een outputfactor. Hoge stressniveaus wijzen op een laag welzijn. We kunnen dit vergelijken met bv. vermoeidheid. Zeer vermoeid zijn kan leiden tot een laag welzijn (psychisch of lichamelijk), maar kan ook het gevolg zijn van een laag welzijn. We zouden de vermoeidheid dus kunnen meten om informatie te krijgen over het welzijn. Het verband tussen vermoeidheid en welzijn is weliswaar veel minder sterk dan het verband tussen stress en welzijn.

Het meten van stress is echter niet eenvoudig. Het stressniveau van een individu varieert sterk van individu tot individu en van moment tot moment. De waardes zijn afhankelijk van het tijdstip van het meten ('s morgens of 's avonds) en kunnen beïnvloed worden doordat het meten zelf het stressniveau verhoogt. De stressrespons kan direct worden gemeten door de bloeddruk, de hartslag en de ademhaling – al zijn deze indicatoren ook afhankelijk van andere factoren dan stress. Stress wordt meestal gemeten door "the activity of the hypothalamic-pituitary-adrenal (HPA) system, cortisol levels, or the sensitivity of the adrenal gland" (Rochlitz, 2007). Het cortisolgehalte (het stresshormoon) in de urine wordt bv. gemeten.

3.3.3 Inschattingen op basis van inputfactoren

Een tweede methode om welzijn indirect in te schatten, doet beroep op inputfactoren. Men onderzoekt of de omgeving zorgt voor de voldoening van de noden van de kat. We zagen al dat door evolutie de (niet-)voldoening van een nood leidt tot positieve of negatieve gevoelens. Het gaat om noden die in natuurlijke omstandigheden bijdragen aan de overleving en voortplanting. Katten hebben daarom nood aan een goede gezondheid. Voldoende voeding en bescherming tegen ziektes

zijn belangrijk. Daarnaast hebben katten nood aan het kunnen stellen van hun natuurlijke gedrag. We gaan dieper in op wat dit natuurlijke gedrag van de gedomesticeerde kat inhoudt.

Van nature hebben gedomesticeerde katten grotendeels dezelfde noden als hun voorouders. Hun basisbehoeftes (eten, drinken en zich ontlasten) vervullen ze het liefst op solitaire wijze. Cruciaal is ook de behoefte om (solitair) te kunnen jagen. Gedomesticeerde katten zijn echter niet volledig solitair, maar ook sociaal bij gelegenheid. Als er geen schaarste is aan bronnen kunnen ze samenleven met soortgenoten die behoren tot dezelfde sociale groep. Contact met andere katten komt hun welzijn dan ten goede. Katten hebben echter geen uitgebreid visueel signaalsysteem en kunnen geen verzoeningsgedrag stellen. Hierdoor kunnen ze de oorspronkelijke situatie voor een conflict niet gemakkelijk herstellen, waardoor het conflict kan escaleren. Ze hebben daarom ook de behoefte om zich te kunnen terugtrekken. Voldoende schuilplaatsen om zich te verstoppen, uit te rusten of te slapen geven hen een veilig gevoel. Bovendien zijn katten territoriale dieren. Ruimte of beschutting zijn dus ook belangrijke bronnen (Bru, persoonlijke communicatie, 2016b). Naast hun genetische kenmerken is ook de omgeving waarin ze opgroeien bepalend voor hun eigenschappen en noden. Of ze gesocialiseerd zijn, bepaalt in welke mate ze nood hebben om alleen te kunnen zijn en nood hebben aan de aanwezigheid van andere katten en mensen.

3.3.4 Het welzijn van huiskatten en zwerfkatten

Op basis van zowel de output- als de inputfactoren proberen we tot een concrete inschatting te komen van het welzijn van huiskatten en zwerfkatten. De huiskattenpopulatie bestaat uit gewone huiskatten, asielkatten en verloren gelopen of achtergelaten huiskatten (zie hoofdstuk 1). Elk type komt straks aan bod. Ook de leeftijd is een factor die het levenswelzijn bepaalt. Een huiskat wordt gemiddeld ongeveer veertien à zestien jaar, een zwerfkat vier à zes jaar (al sterven er veel zwerfkatten nog voor ze een half jaar oud zijn) (Robertson, 2008). Dit en wat ze tijdens deze levensjaren meemaken, bepalen hun welzijn. We baseren ons vooral op de inputfactoren of de mate waarin verschillende omgevingen inspelen op de noden van de kat. We staven deze conclusies zoveel mogelijk met wat de outputfactoren aangeven.

Gewone huiskatten kennen over het algemeen weinig gezondheidsproblemen. Op uitzonderingen na krijgen ze voldoende voedsel en worden ze goed verzorgd bij ziekte. Of ze hun natuurlijke gedrag kunnen stellen, varieert. De leefomgeving van huiskatten varieert sterk afhankelijk van de baasjes. Sommige baasjes spelen goed in op de noden van hun kat, anderen hebben er weinig kennis over (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). Over het algemeen kunnen we stellen dat het welzijn van de meeste huiskatten vrij positief is, al is er veel variatie afhankelijk van het baasje.

Een belangrijke omgevingsfactor is of katten buiten kunnen. Huiskatten die binnenshuis worden gehouden kunnen hun natuurlijke gedrag niet ten volle uiten. Baasjes van binnenkatten kunnen de natuur wel 'naar binnen halen' door hun huisinrichting aan te passen zodat hun katten hun natuurlijke gedrag in zekere mate toch kunnen vertonen.⁸ Vooral de mogelijkheid om te spelen is belangrijk, zo wordt het jaaggedrag gesimuleerd (Jongman, 2007).⁹ Het binnenshuis houden van huiskatten heeft echter ook voordelen. Er worden conflicten met andere katten vermeden die stress of zelfs fysieke pijn hadden kunnen opleveren. Huiskatten kunnen ook geen ziektes opdoen afkomstig van zwervkatten of andere dieren, lopen geen risico op auto-ongevallen en kunnen niet verloren lopen (Bradshaw, 2013; Calver, Grayson, Lilith, & Dickman, 2011; Robertson, 2008; Rochlitz, 1999). Binnenkatten kunnen hun natuurlijke gedrag zelden optimaal stellen, al kan het welzijnsverlies beperkt worden als bij de huisinrichting rekening wordt gehouden met hun noden.

Het welzijn van huiskatten in asielen schatten we negatief in. De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) beoordeelt het welzijn van asielkatten doorgaans als laag: ze lijden onder het opgesloten zitten, de onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid van de omgeving en de aanwezigheid van andere katten en honden. Ook Rochlitz (2007) schat het welzijn van asielkatten (net als katten in kattenfokkerijen, laboratoria en dierenartsenpraktijken) laag in door de onvertrouwde en onvoorspelbare omgeving, de plotse verandering met geurstimuli en de dichte visuele contacten en geurcontacten met andere katten. De outputfactoren bevestigen dit. Gedragmatig gaan asielkatten minder eten, minder bewegen en conflicten met andere katten vertonen (Gouveia, Magalhães, & de Sousa, 2011). Rochlitz constateert dezelfde vermindering van *maintenance behaviours* waaronder eten, de vacht verzorgen, urineren, ontlasten en bewegen. Ze proberen zich te verstoppen en verdedigen zich agressief tegenover mensen. Soms kunnen asielkatten na verloop van tijd enigszins omgaan met hun situatie, soms leven ze onder blijvende stress.

⁸ Jongman (2007) adviseert dat (binnen)katten ten minste twee kamers hebben. Zowel de grootte als de kwaliteit van de ruimte zijn belangrijk. Ze hebben nood aan verticale structuren om te klimmen, verhoogde platformen om op te zitten en om een overzicht te hebben over de omgeving, rust-, verstop- of slaappleatsen (zowel verhoogd als op vloerhoogte), de mogelijkheid om te kunnen krabben en een kattenbak. Bru (persoonlijke communicatie, 2016b) stelt ook dat drink- en etensbak beter niet naast elkaar staan en dat het is goed voor hun welzijn als katten moeite moeten doen voor hun voedsel.

⁹ Het is belangrijk dat het spel de jachtsituatie goed nabootst. De speelgoedprooi moet zich onregelmatig en onvoorspelbaar bewegen als een echte prooi en mag ook niet te lang blijven bewegen (Bru, persoonlijke communicatie, 2016b).

De leefomgeving in asielen verschilt wel van asiel tot asiel (zie hoofdstuk 1). Veel asielen zetten in op stressreductie. Er zijn ook verschillende asielsystemen. Sommige asielen zetten katten niet individueel in hokjes maar laten ze rondlopen in groep. Ook deze katten kennen echter veel problemen. De omgeving blijft oncontroleerbaar en ze worden nog meer geconfronteerd met de aanwezigheid van andere katten. Sommige katten worden vaak aangevallen en hebben veel stress doordat ze niet kunnen vluchten (Rochlitz, 2007).

Het welzijn van zwervkatten werd tot op heden in mindere mate onderzocht: "Very little attention has been paid to the welfare of the pet cat or feral and stray populations, perhaps because the assumption is often made that pet cats generally experience good, and ferals and strays generally poor, welfare" (Rochlitz, 2007). We gaan niet akkoord met deze aanname en volgen De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) die stelt dat als er voldoende voedsel en beschutting is, sommige zwervkatten een beter psychisch welzijn hebben dan huiskatten die leven in een situatie waar weinig rekening wordt gehouden met hun natuurlijke behoeftes. De aanname dat zwervkatten algemeen gezien een laag welzijn hebben ligt aan een te enge focus op het materiële comfort en de gezondheid. Er wordt te weinig belang gehecht aan het kunnen stellen van hun natuurlijke gedrag en hun psychische welzijn.

Het welzijn van tamme zwervkatten (verdwaalde of achtergelaten huiskatten) is wel laag, door hun lage fysieke welzijn. Ze lijden vaak honger, zijn vaak ziek en kunnen moeilijk overleven. Ze zijn niet aangepast aan een leven als zwervkat. Gedumpte katten zijn vaak het slachtoffer van mensen die ten onrechte denken dat katten overal hun plan kunnen trekken. Als ze worden achtergelaten, komen ze vaak in een gebied terecht waar ze weggejaagd worden door andere katten (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). Ze zijn "unable to survive on their own, and one can imagine many horrible ends" (Kymlicka & Donaldson, 2011, p. 224).

Verwilderde zwervkatten zijn beter aangepast aan hun omgeving doordat ze opgroeiden als zwervkat. Onderzoek biedt geen uitsluitsel over de mate waarin zij kunnen overleven en wat hun fysieke welzijn is. Ook op het werkveld zijn de meningen uiteenlopend. Bru (persoonlijke communicatie, 2016b) en De Greef (persoonlijke communicatie, 2016) benadrukken dat katten door de domesticatie minder goed zelfstandig kunnen overleven. Ze stellen dat het een mythe is dat katten planttrekkers zijn. De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) wijst toch op een zekere flexibiliteit of aanpassingsvermogen: als de omgeving voldoende bronnen biedt, zullen katten

instinctief deze bronnen gebruiken. In menselijke omgevingen met voldoende bronnen is het mogelijk voor zwerfkatten om te overleven en een hoog welzijn te hebben.¹⁰

Posities die verdedigen dat zwerfkattenpopulaties op termijn beter verdwijnen, in het belang van deze katten zelf, maken zich volgens ons vooral zorgen om de waardigheid van deze dieren. Ze mogen dan al een hoog welzijn hebben, dan nog hebben ze geen zekerheid over hun toekomst, overleven ze op etensresten, leven ze zonder specifieke verzorgers aan de rand van de maatschappij, enz. Deze alternatieve status maakt hen volgens ons niet minderwaardig. Kymlicka en Donaldson (2011) stellen voor om zwerfdieren te beschermen via "anti-stigma safeguards [...] to ensure that denizens are not made vulnerable by their alternative status" (Kymlicka & Donaldson, 2011, p. 240). Het zowel onrealistisch als onwenselijk is om onze menselijke samenleving af te scheiden van dierlijke populaties zoals zwerfkattenpopulaties.

3.4 Conclusie

We analyseerden in dit hoofdstuk de centrale waarde waarop we straks voortbouwen: welzijn. We verdedigden de invulling waarbij welzijn wordt bepaald door de ervaren gevoelens. Deze gevoelens of sensaties zijn fenomenologische ervaringen. Ze moeten onderscheiden worden van percepties of cognitieve vermogens. Zowel katten als mensen ervaren deze gevoelens op een directe manier. Door evolutie hebben wezens bepaalde noden die gevoelens opwekken die als positief of negatief worden ervaren bij respectievelijk een voldoening of een niet-voldoening. Door alle positieve en negatieve gevoelens op te tellen die een individu doorheen zijn/haar leven ervaart, bekomen we het welzijn van een individu. We bespraken ook al het welzijn van huis- en zwerfkatten. Door rekening te houden met hoe het welzijn van katten wordt beïnvloed en hoe het tot uiting komt, besloten we dat de meeste huiskatten waarschijnlijk een vrij hoog welzijn hebben, al is dit erg afhankelijk van het baasje – zeker als katten niet buiten kunnen. Ook het welzijn van zwerfkatten varieert, maar we gingen niet akkoord met het vaak voorkomende idee dat zwerfkatten geen hoog welzijn kunnen hebben. Over asielkatten concludeerden we wel dat hun welzijn meestal negatief is.

¹⁰ Zonder menselijke bronnen kunnen zwerfkatten niet overleven. De prooien die ze kunnen vangen, volstaan niet als voeding. Er zijn te weinig prooien en door de domesticatie zijn zwerfkatten ook een deel van hun jachtvermogen verloren. Wellicht zouden ze de hele dag bezig zijn met voedsel te verzamelen (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016).

Hoofdstuk 4 Het welzijn van katten

De centrale waarde is nu gekend. In dit hoofdstuk gaan we na wat het ideale aantal katten is, rekening houdend met het welzijn van de katten zelf. We werken een concrete ethiek uit, steunend op het centrale concept welzijn. We verdedigen een combinatie van een utilitaristische benadering en een rechtenbenadering. Een belangrijke vraag wat betreft het utilitaristische aspect is of we het totale of het gemiddelde welzijn in een populatie willen maximaliseren. We bepalen vervolgens het ideale aantal huiskatten en zwervkatten, rekening houdend met de inschatting van hun welzijn die we in het vorige hoofdstuk al maakten. Het respecteren van rechten heeft vooral gevolgen voor hoe men dit aantal kan bereiken. We leggen uit hoe we rechten invullen en onderzoeken of de reguleringsmethodes steriliseren en doden rechten schenden. We gaan na welke gevolgen dit heeft voor het nastreven van het ideale aantal katten.

4.1 Het maximaliseren van het totale welzijn

4.1.1 Het utilitarisme van Peter Singer

Peter Singer is een van de belangrijkste dierenethici. Het criterium opdat een wezen moreel relevant is, is volgens Singer *sentience*, de mogelijkheid om te voelen. In het vorige hoofdstuk bespraken we uitgebreid deze invulling van welzijn. Singer verdedigde in zijn boek *Animal Liberation* een consequentialistische positie: alleen het resultaat is belangrijk en niet de manier waarop het resultaat bereikt wordt. Specifieker verdedigde hij het utilitarisme: de gewenste uitkomst wordt bepaald door een kosten-batenberekening waarbij het totale welzijn wordt gemaximaliseerd (Sumner, 1986). Hierbij gaat Singer uit van het gelijkheidsbeginsel: "ieders belang telt, identieke belangen zijn van gelijk gewicht" (Braeckman, 1998, p. 63). Het tweede beginsel is het utiliteitsbeginsel: "handel zo, dat voor alle bij het resultaat betrokken mensen het evenwicht

gevonden wordt tussen bevrediging en teleurstelling" (Braeckman, 1998, p. 64). We moeten dus zo handelen dat het totale welzijn in de wereld gemaximaliseerd is. Het individu achter het welzijn is niet waardevol op zich, alleen zijn/haar welzijn. Het utilitarisme werkt met aggregaten: het gaat ervan uit dat we kunnen rekenen met welzijn (Braeckman, 1998).

Het utilitarisme hecht veel belang aan efficiëntie om zoveel mogelijk welzijn te creëren. Bruers (2010, 2014) wijst ons op de intuïtie dat de verdeling van welzijn ook belangrijk is. Het strikte egalitarisme, het maximinprincipe, het quasimaximinprincipe en het utilitarisme hechten in stijgende mate belang aan efficiëntie. Het strikte egalitarisme zet maximaal in op gelijkheid. Als A welzijn 10 heeft en B welzijn 100, is het beter dat het welzijn van B daalt om zo het welzijnsniveau van A zoveel mogelijk te benaderen. Het verschil moet zo klein mogelijk zijn: $[10, 100] < [10, 10]$ (= $[100, 100]$). Om een gelijkere verdeling te krijgen, wordt het welzijn van een individu verlaagd terwijl niemands welzijn stijgt. Dit vinden we contra-intuïtief. Het maximinprincipe wil de laagste welzijnsniveaus maximaliseren. Een kleine stijging van het welzijn van het individu dat er heel slecht aan toe is, kan een grote daling rechtvaardigen van het welzijn van iemand die er zeer goed voorstaat: $[1, 100] < [2, 10]$ (= $[2, 1000]$)¹. Ook deze positie heeft dus onwenselijke gevolgen: met het welzijn wordt zeer inefficiënt omgesprongen. Singers utilitarisme wil het totale welzijn maximaliseren. Er wordt geen voorkeur gegeven aan de lagere welzijnsniveaus: $[50, 50] < [1, 100]$. Het quasimaximinprincipe sluit het beste aan bij onze intuïties. Het streeft naar een evenwicht tussen efficiëntie en het maximaliseren van de laagste welzijnsniveaus (Bruers, 2010, 2014).

Een voorkeur voor een bepaalde verdeling van welzijn heeft vooral gevolgen voor de organisatie van het systeem. We zagen in hoofdstuk 3 dat het welzijn van huiskatten sterk varieert afhankelijk van hun verblijfplaats. Men moet dus vooral investeren in de leefomstandigheden van katten in asielen als men de laagste welzijnsniveaus wil verhogen. In deze masterproef zoeken we naar de ideale populatie-groottes van huiskattenpopulaties gezien de huidige asielsystemen, we gaan niet dieper in op alternatieve systemen. Het *aantal* katten in een populatie heeft weinig impact op hoe rechtvaardig welzijn tussen hen verdeeld is. Hoewel we het quasimaximinprincipe intuïtief gezien aanvaarden, houden we er daarom in wat volgt geen rekening mee.

¹ Het maximinprincipe kiest dus niet per se voor een gelijkere verdeling.

4.1.2 Total vs. average utilitarianism

Een belangrijke vraag in de populatie-ethiek is of we het totale of het gemiddelde welzijn in de populatie moeten maximaliseren. We noemen dit respectievelijk het *total utilitarianism* en het *average utilitarianism*. "The *total view* holds that the desirability of a state of affairs is determined by the total sum of well-being. The *average view* determines the desirability of a state of affairs by the average amount of well-being" (Ryberg, 1998, p. 414). Omdat de total view het totale welzijn wil maximaliseren, streeft het eerder naar een groot aantal individuen. Elke kat die het totale welzijn verhoogt is wenselijk. De average view streeft eerder naar een klein aantal individuen. Hoe minder katten, hoe meer bronnen voor elke kat en hoe hoger het gemiddelde welzijn komt te liggen. Welke positie we kiezen, heeft dus grote gevolgen.

De average view leidt volgens ons tot enkele zeer contra-intuïtieve besluiten. Als we het gemiddelde welzijn willen maximaliseren, willen we enkel de gelukkigste kat(ten) in de populatie overhouden. Elke kat die een lager welzijn heeft dan dit gemiddelde is dan onwenselijk. Als het gemiddelde welzijn bovendien negatief zou zijn, betekent dit dat de geboorte van een kat met een minder groot, maar nog steeds negatief welzijn, wenselijk zou zijn. Het gemiddelde welzijn wordt dan immers verhoogd.

Ook de total view botst op contra-intuïtieve gevolgen. De *repugnant conclusion* of de weerzinwekkende conclusie stelt dat we volgens een total view altijd maar extra katten moeten laten geboren worden, zolang het totale welzijn maar groter wordt. De *mere addition paradox* sluit hierbij aan en stelt dat de total view een situatie met heel veel katten met allen een heel laag (maar positief) welzijn verkiest boven een situatie met weinig katten met een hoog welzijn. De redenering gaat als volgt. Omdat het goed is dat een kat met een positief welzijn geboren wordt, verkiezen we [100, 98] boven [100]. [99, 99] is ook beter dan [100, 98] omdat we niet tegen een gelijkere verdeling zijn. Op dezelfde manier is [99, 99, 96] wenselijker dan [99, 99] en is [98, 98, 98] wenselijker dan [99, 99, 96]. We kunnen deze redenering doortrekken tot we in een situatie komen waarin er heel veel katten zijn met een laag welzijn net boven 0, wat contra-intuïtief is (McMahan, 1981).

In de praktijk leidt de total view echter zelden tot de contra-intuïtieve conclusie dat we moeten streven naar steeds meer individuen tot we in een situatie komen met heel veel individuen met een zeer laag, maar positief welzijn. We vermijden deze conclusie als aan drie voorwaarden voldaan is (Bruers, 2014). Het welzijn van de individuen in de populatie moet ten eerste afhankelijk zijn van de beschikbare bronnen, met een dalend marginaal nut (hoe meer bronnen een individu heeft, hoe minder welzijn extra bronnen opleveren). Ten tweede moet er een bepaalde hoeveelheid aan

bronnen nodig zijn om een positief welzijn te hebben. Ten derde moet de hoeveelheid aan bronnen eindig zijn. "Under these realistic conditions, the population size does not explode as in the repugnant conclusion" (Bruers, 2014, p. 115). Bij kattenpopulaties zijn aan deze voorwaarden voldaan. Het is dus niet zo dat de total view leidt tot de conclusie dat we altijd maar meer katten moeten creëren, ongeacht hun welzijn.

Er zijn echter situaties mogelijk waarin niet aan de drie voorwaarden voldaan is waardoor we toch naar een zeer groot aantal individuen moeten streven. Omdat de weerzinwekkende conclusie in zeldzame gevallen wel geldt, blijft ze overeind en blijft ze een argument tegen de total view, stelt Bruers (2014). Wij vinden het geen tegenargument dat een positie slechts in uitzonderlijke gevallen tot contra-intuïtieve besluiten leidt. De intuïtie om niet constant individuen bij te moeten maken is ontstaan in een wereld waarin aan de besproken voorwaarden bijna altijd voldaan is. We hebben die intuïtie net omdat we in zo'n wereld leven. Zo is bv. ook de intuïtie ontstaan dat we niet op tramsporen mogen lopen in een wereld waarin er trams rijden. Met deze intuïtie moeten we geen rekening houden op dagen dat er geen trams rijden, net zoals we geen rekening moeten houden met de intuïtie dat het niet goed is om constant individuen bij te maken in situaties waarin er onbeperkte bronnen beschikbaar zijn.

We bespreken ook de poging van Sumner om de contra-intuïtieve gevolgen van de average view te vermijden (McMahan, 1981). Sumner weerlegt de kritiek dat alle individuen die onder het gemiddelde zitten ongewenst zijn. We bekijken het volgende voorbeeld: $[12, 12, 9] < [12, 12]$. Als we het derde individu doen verdwijnen, wil dit volgens Sumner niet zeggen dat we er geen rekening mee moeten houden voor de berekening van het gemiddelde welzijn. Het welzijn van het derde individu wordt 0, doordat hij/zij niet meer leeft. We moeten de nieuwe situatie dus niet voorstellen als $[12, 12]$ maar als $[12, 12, 0]$. Het gemiddelde welzijn is daarom niet 12, maar 8. Hierdoor vermijdt Sumner het contra-intuïtieve gevolg dat alle katten met een lager welzijn dan het gemiddelde welzijn ongewenst zijn.

McMahan (1981) gaat er niet mee akkoord dat we om het gemiddelde welzijn te berekenen, we ook rekening moeten houden met overleden individuen. Hij gebruikt het volgend voorbeeld om de onhoudbaarheid van deze positie aan te tonen. Stel dat er op dit moment 10 000 personen leven, allen met welzijn 1. In het verleden leefden 1 000 000 personen, ook met welzijn 1. We hebben nu de keuze om twee groepen mensen toe te voegen. Groep A telt 100 000 mensen met welzijn 5, groep B telt 1000 mensen met welzijn 50. Als we geen rekening houden met de personen uit het verleden, is het gemiddelde welzijn als we voor groep A kiezen 4,64 en als we voor groep B kiezen 5,45. We moeten dus voor groep B kiezen. Als we wel met de personen uit het verleden rekening houden, is

het gemiddelde welzijn als we voor groep A kiezen 1,36 en als we voor groep B kiezen 1,04. Nu moeten we voor groep A kiezen. Omdat het zeer contra-intuïtief is dat het bestaan van personen uit het verleden zou bepalen welke personen in de toekomst moeten leven, is McMahan het niet eens met deze visie.

We volgen de uitbreiding van alle levende individuen naar alle levende en overleden individuen om het gemiddelde welzijn te berekenen. Volgens ons moeten we echter nog een tweede uitbreiding maken: ter berekening van het gemiddelde welzijn moeten we ook het welzijn van potentiële personen in de berekening opnemen. Als we het gemiddelde welzijn van groep B vergelijken met dat van groep A, moeten we er rekening mee houden dat er 99 000 individuen minder geboren worden. Omdat ze niet geboren werden, hebben ze een welzijn van nul. Het gemiddelde welzijn van deze groep is dus niet 50, maar 0,5 (50 000/100 000), wat veel lager is dan het gemiddelde welzijn van groep A (5). We vermijden zo ook de kritiek van McMahan (1981). Als we met potentiële individuen rekening houden ter berekening van het gemiddelde, hebben individuen uit het verleden geen invloed meer op onze beslissingen. De average view is volgens ons dus pas verdedigbaar als het rekening houdt met potentiële individuen. In dat geval valt het maximaliseren van het gemiddelde welzijn echter samen met het maximaliseren van het totale welzijn.

Door rekening te houden met potentiële individuen, vermijden we ook de mere addition paradox. Als we [50, 50, 50, 50] bv. moeten vergelijken met [100, 0, 0, 0] en niet met [100] is het niet contra-intuïtief om voor [50, 50, 50, 50] te kiezen. We vinden het daarom niet contra-intuïtief dat het beter is een kat met een laag positief welzijn op de wereld te zetten dan geen kat op de wereld te zetten. Wie dit wel vindt, kan een total view eventueel combineren met het invoeren van een minimumwelzijn.

Via het gedachte-experiment van de sluier der onwetendheid gaan we na of het een terechte overweging is om rekening te houden met het welzijn van potentiële individuen. De sluier der onwetendheid is een methode om objectief te oordelen over de wenselijkheid van een wereld. Onpartijdige observeerders oordelen vanonder een 'sluier der onwetendheid' waarbij ze niet weten als welk wezen ze geboren zullen worden. We kunnen het gedachte-experiment echter op twee verschillende manieren uitvoeren als we moeten kiezen tussen werelden met een variërend aantal individuen (Bruers, persoonlijke communicatie, 19 januari 2016).

De eerste versie veronderstelt dat de onpartijdige observeerders vanonder de sluier weten dat ze zullen geboren worden. Ze moeten dus geen rekening houden met de mogelijkheid dat ze niet geboren zullen worden. Ter berekening van het totale en gemiddelde welzijn moeten ze dus ook geen rekening houden met het aantal individuen dat ze laten geboren worden. In dit geval komt

men uit bij een average utilitarianism. Het totale welzijn maximaliseren is dan niet voordelig voor de observeerders. Een tweede versie veronderstelt dat ze vanonder de sluier der onwetendheid ook onwetend zijn over het al dan niet geboren worden. Onze intuïties zeggen dat we moeten uitgaan van deze versie. In dit geval moeten ze rekening houden met de mogelijkheid om niet geboren te worden en dus ook met het aantal individuen dat ze laten geboren worden. Wie voor een minder grote populatie kiest, heeft immers minder kans om geboren te worden. Ter berekening van het gemiddelde welzijn moeten ze in dat geval dus ook rekening houden met potentiële individuen. Het gemiddelde welzijn maximaliseren komt dan overeen met het maximaliseren van het totale welzijn.²

We verdedigden dus de total view omdat ze volgens ons geen contra-intuïtieve gevolgen heeft. Het is namelijk niet zo dat we in een situatie terechtkomen dat we constant individuen moeten bijmaken. In de zeldzame gevallen waarin dit wel zo zou zijn, zijn onze intuïties niet betrouwbaar en is het niet erg dat we ze in die gevallen negeren.³ De average view heeft volgens ons wel contra-intuïtieve gevolgen. Deze kunnen niet vermeden worden, tenzij we de average view zodanig aanpassen dat we ook rekening houden met potentiële individuen ter berekening van het gemiddelde. In dat geval komen we uit bij de total view. We vinden bovendien dat we vanonder een sluier der onwetendheid rekening moeten houden met het aantal beschikbare plaatsen als we keuzes moeten maken over populatiegroottes, wat ook tot de total view leidt. We gaan dus op zoek naar het aantal katten dat het totale welzijn van populaties maximaliseert. Als er meer of minder katten zijn dan dit aantal, wordt het totale welzijn verlaagd.

4.1.3 Gevolgen voor het aantal huiskatten

We gaan na welk aantal huiskatten het totale welzijn maximaliseert, rekening houdend met de beschikbare bronnen. Voor huiskattenpopulaties zijn dit de plaatsen die baasjes bieden. Dit

² Een andere mogelijkheid om de average view te verdedigen is door rekening te houden met *fractional consciousness* (Bruers, persoonlijke communicatie, 19 januari 2016). Bewustzijn zou een kwestie van gradaties kunnen zijn. Naast de kwaliteit van sensaties is er ook de kwantiteit van sensaties. Eén voelend wezen op één bepaald moment zou een oneindig aantal parallelle momentane bewustzijnen bevatten. Hoeveel individuen er ook achter de sluier zitten, zolang er minstens één voelend wezen is, worden ze allemaal geboren. Dit zou leiden tot de average view.

³ We kunnen de weezinwekkende conclusie nog op een andere manier minder weezinwekkend maken, door de plicht om gelukkige katten op de wereld te zetten te zien als een positieve plicht van liefdadigheid (zie hoofdstuk 2).

betekent niet dat het ideale aantal katten gelijk is aan het aantal plaatsen dat mensen bieden. Er zijn voorwaarden waaraan deze plaatsen moeten voldoen. Een eerste voorwaarde is dat het baasje de kat ook daadwerkelijk houdt. We zagen in hoofdstuk 1 dat de relatie tussen baasje en kat om verschillende redenen kan stuklopen. Asielen moeten daarom de verwachtingen van baasjes goed nagaan als ze een kat laten adopteren. De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) benadrukt het belang van een goede 'match' tussen baasje en kat. Een tweede voorwaarde is dat de kat een positief welzijn heeft bij het baasje. Een derde voorwaarde is dat het baasje zich aanpast aan het sterilisatiebeleid. Alleen zo kan men gericht een kattenaantal nastreven. We kunnen nog een vierde voorwaarde stellen. De introductie van een nieuwe kat verloopt niet altijd probleemloos en kan voor problemen zorgen bij andere katten uit het huishouden.⁴ Sommige adopties moeten dus geweigerd worden.⁵ Het aantal plaatsen dat aan de voorwaarden voldoet, is het ideale aantal huiskatten.

We kunnen dit ideale aantal katten echter niet op eender welke manier nastreven. Als we het straks over het respecteren van basisrechten hebben, gaan we na via welke methodes we het aantal katten kunnen wijzigen zonder basisrechten te schenden. We zullen zien dat als er meer katten zijn dan het ideale aantal, we niet zomaar katten kunnen doden en als er minder zijn dan dit aantal, we niet zomaar katten kunnen doen verschijnen. We kunnen het ideale katten dus niet op het moment zelf nastreven, maar moeten dit op voorhand doen door sterilisatie. We moeten daarom een inschatting maken van het toekomstige aantal beschikbare bronnen en hoe kattenpopulaties zich zullen ontwikkelen. Doordat we geen zekerheid kunnen hebben over onze inschattingen en doordat we niet nauwkeurig een bepaald kattenaantal kunnen nastreven door sterilisatie, moeten we rekening houden met een bepaalde foutenmarge.

Een eerste mogelijkheid is dat het ideale aantal katten hoger ligt dan we hadden ingeschat of dat de sterilisatiemethode tot minder katten leidde dan we nastreefden. Er zijn met andere woorden meer

⁴ Het solitaire en territoriale gedrag van katten leidt vaak tot problemen in huishoudens met meerdere katten die elkaar niet als deel van de sociale groep zien. Katten leven dan naast elkaar in plaats van met elkaar. Zulke omgevingen kunnen aanleiding geven tot stress (Rochlitz, 2007). Omdat we het total utilitarianism verdedigen, vormt dit pas een probleem als hun welzijn drastisch zakt. De aanwezigheid van andere katten kan uiteraard ook voordelig zijn: katten leren omgaan met soortgenoten, de leerontwikkelingen worden gestimuleerd en ze bieden elkaar afleiding (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016).

⁵ Om deze vier redenen kunnen we het argument van Winograd (2013) weerleggen. Omdat adoptanten soms geweigerd worden, stelt Winograd dat er minder katten zijn dan potentiële baasjes en dat de overpopulatie een mythe is. Het zou een verzinsel zijn om het doden van katten in asielen – 'de makkelijke oplossing' – te rechtvaardigen.

beschikbare plaatsen dan katten. Er is hierdoor een niet-gerealiseerd positief welzijn. De andere mogelijkheid is dat het ideale aantal katten lager ligt dan we hadden ingeschat of dat we door te steriliseren een kleiner kattenaantal bereikten dan verwacht. Er zijn dus meer katten dan beschikbare plaatsen. De katten zonder baasje verblijven dan in een asiel, in de hoop om toch nog een nieuwe thuis te vinden. In het asiel lijden ze een negatief welzijn (zie hoofdstuk 3). Omdat er evenveel kans is op onderpopulatie als op overpopulatie, hebben we op het eerste zicht geen redenen om rekening te houden met de foutenmarge.

Het negatieve welzijn bij overpopulatie is echter groter dan het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij onderpopulatie. Het niet-gerealiseerde positieve welzijn van elke niet-geboren kat wordt niet groter bij grotere mates van onderpopulatie. Of er nu heel weinig of heel veel baasjes zijn die geen kat kunnen houden door onderpopulatie, de levens die ze te bieden hadden blijven hetzelfde. De mate van overpopulatie is echter wel belangrijk voor het welzijn van elke kat. De ruimte en zorg die asielen kunnen geven aan het teveel aan katten is immers beperkt. Hoe meer katten, hoe minder plaats voor elke kat en hoe meer ze met elkaar in contact komen, wat negatief is voor hun welzijn. Het negatieve welzijn van elke asielkat komt dus steeds lager te liggen. Het negatieve welzijn bij overpopulatie weegt daarom door op het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij overpopulatie. Daarom moeten we een kleiner aantal katten nastreven dan het ideale aantal.

Vanaf een bepaalde mate van overpopulatie ontstaat er zelfs een vicieuze cirkel waarbij stress, ziekte en het negatief welzijn van asielkatten elkaar versterken. Door hun grote aantal katten raken ze steeds gestresseerder en daalt hun welzijn. Stress heeft ook negatieve effecten op de gezondheid: "the effects of stress on susceptibility to, and spread of, infectious agents also have wide-ranging implications in cats" (Rochlitz, 2007, p. 114). De verhoogde stress leidt tot een verhoogde kans op doorbraak van luchtwegeninfecties (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). De ziekte van een individuele kat heeft ook nadelen voor de groep doordat de ziekte wordt verspreid, doordat andere katten moeten worden gescreend (wat stressvol is) en doordat de sociale stabiliteit van de groep wordt ondermijnd (Rochlitz, 2007). Lagere adoptiekansen vormen een vierde element van de vicieuze cirkel. Gestresseerde en zieke katten worden minder snel geadopteerd. Vanaf een bepaald aantal katten in het asiel worden er dus minder katten geadopteerd, ook al zijn ze met meer (De Vriese, persoonlijke communicatie, 2016). Door niet snel geadopteerd worden, raken ze nog gestresseerder en zieker (Gouveia e.a., 2011).

4.1.4 Gevolgen voor het aantal zwerfkatten

We verdedigden in het vorige hoofdstuk dat zwerfkatten een hoog welzijn kunnen hebben bij voldoende voedsel en beschutting of ruimte. Vaak pleit men echter voor het doen verdwijnen van zwerfkattenpopulaties. Hier volgen we Winograd (2013) die stelt dat de aanwezigheid van zwerfkatten die kunnen overleven op straat niet als argument mag worden gebruikt om te spreken van overpopulatie. Ook voor zwerfkattenpopulaties is er een ideaal aantal zwerfkatten dat het totale welzijn maximaliseert. Op basis van het beschikbare voedsel en beschutting die menselijke omgevingen bieden, kunnen we dit aantal bepalen. Hoe meer zwerfkatten er zijn, hoe minder voedsel en beschutting er voor elke zwerfkat is. Ze lijden meer honger, worden sneller ziek, hebben minder plekjes waar ze zich veilig voelen, ze lijden meer onder stresserende confrontaties met andere katten, enz. Op een bepaald punt wordt het welzijn van elke kat zodanig verlaagd dat er meer totaal welzijn zou zijn als er minder katten zouden zijn. Als er meer of minder katten zijn dan dit aantal, is er minder totaal welzijn.

Ook hier moeten we echter rekening houden met een foutenmarge. We moeten het ideale aantal zwerfkatten immers op voorhand nastreven via trap-neuter-return. De hoeveelheid beschikbare bronnen in de toekomst valt niet met zekerheid te voorspellen en zwerfkattenaantallen kunnen niet nauwkeurig worden nagestreefd. Bovendien is het aantal zwerfkatten dat het efficiëntst opspringt met de beschikbare bronnen moeilijker te bepalen dan bij huiskattenpopulaties en moet men rekening houden met een eventuele instroom van achtergelaten en verdwaalde huiskatten.

Ook bij zwerfkattenpopulaties daalt het welzijn per kat snel bij overpopulatie. Dit welzijnsverlies is groter dan het niet-gerealiseerde welzijn bij onderpopulatie. Bovendien ontstaat er ook hier een vicieuze cirkel vanaf een bepaalde mate van overpopulatie. Op een bepaald moment zakt het welzijn van zwerfkatten zodanig dat ze steeds meer stress hebben, honger hebben en ziek worden. Door het grote aantal katten besmetten ze elkaar in toenemende mate door bloedziektes als leukemie (FeLV) en aids (FIV). Doorgaans lijdt één op de twintig zwerfkatten aan kattenaids. Het is een voorbeeld van een *crowding disease*. Hoe meer zwerfkatten, hoe meer contact tussen hen en hoe beter de ziekte zich kan verspreiden. Op een bepaald moment sterven er heel veel katten, waardoor de populatie snel afneemt en de ziekte zich niet meer kan verspreiden. De populatie groeit daarna terug aan, tot het proces zich herhaalt. De populatie ontwikkelt zich in golven (Kessler & Turner, 1999). Rekening houdend met een foutenmarge, streeft men dus ook hier beter naar een zwerfkattenaantal dat lager ligt dan het ideale aantal.

4.2 Het respecteren van basisrechten

We gingen ervan uit dat we populatie-aantallen niet op het moment zelf kunnen wijzigen, maar wel op voorhand via sterilisatie. We gaan hier nu dieper op in. Het feit dat we niet op eender welke manier populatie-aantallen kunnen wijzigen, noemt Ryberg (1998) het transitieprobleem. De overgang naar een ander populatie-aantal kan gepaard gaan met welzijnsverlies: "it is necessary to make sure that what is gained in terms of well-being by realizing the state of optimum population is not outweighed by what is lost by the policy which brings the optimum and the actual population into adjustment" (Ryberg, 1998, p. 418). Nog problematischer is echter dat we bij de transitie rechten kunnen schenden. Naast het maximaliseren van het totale welzijn, vormt het respecteren van basisrechten (of het minimaliseren van basisrechtschendingen) namelijk onze tweede waarde of principe. We bespreken hoe we het concept rechten kunnen invullen. We vertrekken van de rechtenbenadering van Tom Regan en geven aan op welke punten onze positie verschilt. Daarna gaan we dieper in op het basisrecht om niet louter als middel te worden gebruikt. We bespreken waarom de reguleringsmethodes steriliseren en doden al dan niet basisrechten schenden en in welke mate.

4.2.1 De rechtenbenadering van Tom Regan

Er zijn verschillende mogelijke invullingen van rechten. Een belangrijk onderscheid is dat tussen positieve en negatieve rechten. Negatieve rechten verwijzen naar rechten om niet op een bepaalde manier behandeld te worden. Katten hebben het negatieve recht om niet gepijnigd te worden, opgesloten te worden, gedood te worden, enz. Bij positieve rechten heeft men recht op iets, om op een bepaalde manier behandeld te worden. Katten hebben het positieve recht op voedsel, onderdak, beweging, verzorging, enz. Positieve rechten kunnen we zien als een soort regelutilitaristisch middel om het totale welzijn te verhogen. De invoering ervan zien we als een beleidsmatige beslissing, wat buiten de doelstelling van deze masterproef ligt. Het soort rechten dat wij verdedigen, zijn negatieve rechten.

We bespreken hoe Tom Regan deze negatieve rechten invult. Het relevante criterium om rechten toe te kennen aan een individu is volgens Regan dat het wezen "het belevende, ervarende onderwerp is van zijn/haar eigen leven" (Braeckman, 1998, p. 66). Dit geeft een wezen intrinsieke waarde. In de eerste hoofdstukken van zijn boek *The Case for Animal Rights* verdedigt Regan dat de meeste zoogdieren voldoen aan het criterium "being an experiencing 'subject-of-a-life'"

(Henderson, 2009, p. 13). Hieruit volgt dat deze wezens niet tegen hun wil behandeld mogen worden. Individuen mogen niet gereduceerd worden tot middelen voor andere doelen. Dit noemt hij het *respect principle* (Sumner, 1986). Dit gevestigde idee rond mensen moet volgens Regan verbreed worden naar onze omgang met dieren (Braeckman, 1998). "As Paola Cavalieri puts it, it's time to take the human out of human rights" (Kymlicka & Donaldson, 2011, p. 21).

Een rechtenbenadering hecht net als het utilitarisme waarde aan welzijn, maar de kritiek van Regan komt erop neer dat het utilitarisme rekent met dat welzijn. Utilitaristen zouden het individu daarom niet intrinsiek waardevol vinden. Tussen verschillende rechtenschendingen laat Regan zelf nochtans ruimte voor afweging. Hij houdt rekening met gewicht en aantal ervan. Naast het *respect principle*, introduceert hij het *harm principle*: er is een prima facie plicht (die dus op het eerste zicht geldt, maar niet altijd) om het welzijn van individuen niet te doen dalen. Het *miniride principle* stelt namelijk dat als we kunnen kiezen om X of Y aantal individuen hetzelfde welzijnsverlies te laten lijden, we voor het minste aantal slachtoffers moeten kiezen. Daarnaast zegt het *worse-off principle* dat als we moeten kiezen tussen het vermijden van een groter of een kleiner welzijnsverlies, we het grote welzijnsverlies moeten vermijden. Regan laat hier dus toe om toch rekening te houden met gewicht en aantal van het welzijnsverlies (Sumner, 1986).

We volgen de overwegingen van Regan om rekening te houden met het aantal en het gewicht van rechtenschendingen, maar verdedigen ze vanuit een consequentialistische benadering: we zien rechten als *doelen* en niet als *side-constraints*. Als we rechten beschouwen als *side-constraints*, worden er beperkingen opgelegd aan ons handelen. We mogen een seriemoordenaar bv. niet doden om te vermijden dat hij voor nog meer basisrechtenschendingen zorgt. We kunnen rechten ook beschouwen als doelen, in dat geval handelen we zo dat er in de toekomst zo weinig mogelijk rechten geschonden worden. "The side-constraint view forbids you to violate these moral constraints in the pursuit of your goals: whereas the view whose objective is to minimize the violation of these rights allows you to violate the rights (the constraints) in order to lessen their total violation in the society" (Scheffler, 1988, p. 137). We vinden het contra-intuïtief om geen rechten te mogen schenden om nog meer basisrechtenschendingen te voorkomen. Bovendien zullen we bespreken hoe we ook een gewicht kunnen toekennen aan basisrechtenschendingen. Het recht om niet gedood te worden weegt bv. zwaarder door dan het recht om niet bestolen te worden.

We verdedigen bovendien dat we het respecteren van het basisrecht moeten afwegen tegen het welzijn dat op het spel staat. Regan daarentegen heeft een absolute visie op rechten: ze zijn onovertreedbaar, hoeveel welzijn er ook op het spel staat. We gaan niet akkoord met deze absolute visie. Ook als het om mensen gaat, laten we nochtans uitzonderingen toe: "The idea that human

beings have such inviolable rights is controversial” (Kymlicka & Donaldson, 2011, p. 20). Sumner (1986) bemerkt dat het ook politiek gezien geen goede zet is om de rechtenbenadering zo sterk af te zetten tegen de utilitaristische benadering. We moeten de nadruk leggen op een combinatie van deze twee visies in plaats van een onderlinge strijd te voeren. We verdedigen zo’n combinatie die enerzijds het totale welzijn wil maximaliseren en anderzijds basisrechten wil respecteren.

4.2.2 Het basisrecht

GAIA-voorzitter Vandenbosch stelt dat het basisrecht inhoudt “om te worden behandeld met respect, dat wil zeggen het recht om niet als middel voor andermans doeleinden te worden gebruikt in die mate dat daardoor hun individuele integriteit fysiek en psychisch beschadigd wordt, los van de vraag of dat iets oplevert voor wie dan ook” (Braeckman, 1998, p. 87). Als het individu geschaad wordt, stellen we dat het *louter* als middel gebruikt wordt. Ook Bruers (2014) verdedigt het basisrecht om niet louter als middel te worden gebruikt. Het principe sluit aan bij vele intuïties zoals respect, de waardigheid van een individu, een libertaristische positie en de doctrine van het dubbel effect (Bruers, 2014). Het houdt stand in vele situaties, voor iedereen en onafhankelijk van de context: “It is as if this extended mere means principle⁶ unifies a lot of deontological principles and intuitions” (Bruers, 2014, p. 162).

Bruers (2014) onderscheidt twee voorwaarden om te kunnen spreken van een schending. Ten eerste wordt het slachtoffer gebruikt tegen zijn/haar wil of belangen. Vandaar de ‘louter’ in het principe: men mag iemand wel als middel gebruiken als dit niet in strijd is met zijn/haar wil of belangen. Als het welzijn van een dier wordt verlaagd, is aan deze eerste voorwaarde voldaan. De tweede voorwaarde is dat het slachtoffer als middel wordt gebruikt. De aanwezigheid van het slachtoffer is met andere woorden nodig om het doel te bereiken. We weten of het slachtoffer als middel wordt gebruikt door na te gaan of het doel bereikt zou zijn als het slachtoffer niet aanwezig zou zijn.⁷

⁶ De extended mere means principle breidt het basisrechtprincipe (dat men niet iemand louter als middel mag gebruiken) uit naar het principe dat men ook niet iemand als middel mag *beschouwen*. Een eventuele uitbreiding heeft voor ons geen gevolgen.

⁷ We kunnen ons afvragen wat er dan precies aanwezig moet zijn. Bruers stelt dat het lichaam aanwezig moet zijn. Het lichaam wordt bv. geschonden, seksueel misbruikt, gedwongen ergens te zijn, bekeken of gefotografeerd, enz. Het lichaam is het grondigste eigendom, belangrijker dan het eigendom van een extern voorwerp. Bruers (2014) verdedigt dat “we should respect what the individual believes is part of his/her own body” (p. 168). Ook dieren hebben een interne

4.2.3 Steriliseren

In hoofdstuk 1 bespraken we de technische aspecten van de reguleringsmethodes sterilisatie (bij huiskatten) en trap-neuter-return (bij zwervkatten). We gaan na of deze methodes basisrechten schenden. We bespreken eerst of ze ingaan tegen de belangen van de gesteriliseerde kat. Kymlicka en Donaldson (2011) stellen dat dieren wel belangen hebben om zich voort te planten. Mensen mogen hier volgens hen niet zomaar over beslissen “as if these animals left to their own devices would not want to reproduce, or would have no interest in doing so” (p. 80).⁸ Dieren willen instinctief het gedrag stellen dat voor nakomelingen zorgt, maar zich reproduceren zelf, willen ze niet. Dieren hebben niet de cognitieve vermogens om te beseffen dat ze zich kunnen voortplanten.⁹ Psychisch leed door het besef dat ze zich niet meer kunnen voortplanten is er dus in elk geval niet. Toch leidt het hebben van kittens mogelijk positieve gevoelens bij een moederkat. Ook de seksuele noden die wegvallen, zorgden mogelijk voor positieve gevoelens. Het is echter onwaarschijnlijk dat deze nadelen opwegen tegen de voordelen voor de gesteriliseerde kat: “neutering [...] improves body score and is also said to improve their health, make them less likely to roam and become friendlier” (Robertson, 2008, p. 369). In het ergste geval gaat het om een zeer lichte (cf. infra) basisrechtsschending.

Doordat aan de eerste voorwaarde niet voldaan is, wordt een gesteriliseerde kat sowieso dus niet *louter* als middel gebruikt. Toch bespreken we of aan de tweede voorwaarde is voldaan: of ze als middel wordt gebruikt. Hiervoor moeten we nagaan of het doel – overpopulatie vermijden – ook zou worden bereikt zonder de aanwezigheid van het lichaam van de kat. Zwervkatten worden bij trap-neuter-return gebruikt als middel. Hun aanwezigheid is nodig om te vermijden dat andere katten de vrijgekomen plaatsen innemen (het vacuüm effect) en er zich voortplanten. Bij de sterilisatie van huiskatten is het vacuüm effect er echter niet: als de gesteriliseerde kat er niet zou geweest zijn, zou

representatie van wat tot hun lichaam behoort en wat niet (zie hoofdstuk 1). De mate waarin het lichaam wordt gebruikt zou ook een invloed kunnen hebben op het gewicht (cf. infra) van een basisrechtsschending. Omdat er in deze masterproef geen grensgevallen aan bod komen, gaan we hier niet dieper op in.

⁸ Kymlicka en Donaldson zien dit voortplantingsrecht weliswaar niet als absoluut. Mensen moeten ingrijpen als dieren hun populaties bv. zelf niet kunnen reguleren, maar moeten wel zo weinig mogelijk tussenkomen.

⁹ Het toeschrijven van een kinderwens aan dieren is een ontorechte vermenselijking. Zo denken veel mensen dat kattinnen beter eerst een nest kittens krijgen voor ze gesteriliseerd worden, waardoor mensen vaak niet vroeg genoeg hun kat laten steriliseren.

het doel – overpopulatie vermijden – ook zijn bereikt. In dit zin worden huiskatten dus niet als middel gebruikt als ze worden gesteriliseerd.

Het gaat wel om een vorm van een gebruik als middel, die volgens onze intuïties niet minder erg is. We maken een vergelijking met de situatie waarbij twee personen voor dezelfde job concurreren. Persoon A krijgt de job. B besluit daarom vergif in het drankje van A te doen, waardoor de job vrijkomt en hij de job toch krijgt. Zonder de aanwezigheid van A was het doel van B, de job hebben, ook geslaagd. A wordt niet als middel gebruikt voor het einddoel 'de job krijgen', maar wel voor het intermediaire doel 'vergiftigen'. Zonder A was dit intermediaire doel niet bereikt. Bij een trolleydilemma waarbij de hendel wordt overgetrokken zodat één persoon omkomt in plaats van vijf personen, zien we geen soortgelijk intermediair doel waarbij de aanwezigheid van het slachtoffer nodig is. We spreken daarom wel van een vorm van een gebruik als middel. Op dezelfde manier wordt een gesteriliseerde huiskat gebruikt voor het intermediaire doel 'steriliseren'. Maar omdat gesteriliseerd worden dus niet nadelig is voor een kat, schendt deze reguleringsmethode geen basisrechten.

4.2.4 Doden

Een tweede methode om populaties te reguleren, is het doden van huiskatten (in asielen) of zwervkatten (ter plekke of na ze eerst gevangen te hebben). Bij zwervkatten is deze methode door het vacuüm effect praktisch gezien minder efficiënt (zie hoofdstuk 1). Als deze methode niet moreel problematisch was, zouden we geen rekening moeten houden met foutenmarges. Het ideale aantal katten zou preciezer en op het moment zelf kunnen worden nagestreefd. We gaan na waarom deze methode basisrechten schendt.

Aan de voorwaarde om als middel te worden gebruikt, is voldaan. Dezelfde redenering geldt als bij het steriliseren van huiskatten. De aanwezigheid van de slachtoffers is nodig om het intermediaire doel 'doden' te bereiken. Ook aan de tweede voorwaarde is voldaan. Zwervkatten worden geschaad omdat hun toekomstig welzijn wordt afgenomen. Bij asielkatten wordt een deel gedood omdat ze niet plaatsbaar zijn: zieke katten, katten met gedragsproblemen of te oude katten (Rochlitz, 2007). Voor hen is het beter om gedood te worden, we spreken dan van mercy killings (zie hoofdstuk 1). Hun basisrechten worden gerespecteerd. Een ander deel wordt gedood terwijl ze wel plaatsbaar

zijn, waardoor (de kans op) toekomstig welzijn wordt afgenomen. Hun basisrechten worden wel geschonden.¹⁰

Als het (pijnloos) doden van katten niet moreel problematisch was, konden we het aantal katten op elk moment verminderen om het totale welzijn te verhogen. We zouden dan geen rekening moeten houden met een foutenmarge. Bij een teveel aan katten door een afwijking op onze inschatting, kunnen we het aantal katten echter niet verlagen, net zoals we bij een tekort ook niet zomaar katten kunnen toevoegen aan de populatie. De conclusie blijft dus dat we rekening moeten houden met de foutenmarge en een kleiner aantal huis- of zwervkatten moeten nastreven om het risico op te veel katten te vermijden.

Sommige partijen laten geen uitzonderingen toe op het schenden van basisrechten. Niet alleen Regan pleit voor een absolute visie. Sinds 1980 hanteren steeds meer asielen een *no-kill policy*. In Rome is het zelfs bij wet verboden zwervkatten te doden: "Feral cats have the right to live free; they are protected and cannot be moved from their colony" (Natoli & Maragliano, 2007, p. 2).¹¹ Eens geaccepteerd in een asiel, worden katten alleen maar gedood als ze ongeneeslijk ziek zijn, gehandicapt of niet adopteerbaar door grote gedragsproblemen (Rochlitz, 2007). Ook Winograd (2013) pleit voor een *no-kill policy*. Hij stelt dat het doden van katten in asielen niet te rechtvaardigen valt. Naast het argument dat baasjes soms geweigerd worden (cf. supra), is een van zijn andere argumenten dat asielen zelden helemaal vol zitten. We zagen echter dat asielkatten en zwervkatten er heel slecht aan toe kunnen zijn als ze met veel andere katten moeten samenleven.

No-kill policies zetten dus veel welzijn op het spel. Door niet in te grijpen bij (een bepaalde mate van) overpopulatie, is er veel welzijnsverlies. De Vriese (persoonlijke communicatie, 2016) stelt dat als asielen op het moment zelf minder katten toelaten, ze soms meer katten redden op lange termijn. Als asielen katten weigeren, sterven deze katten mogelijk wel een pijnlijke dood. Daarom kunnen asielen gezien de omstandigheden soms niet anders kunnen dan katten doden (De Greef,

¹⁰ Het is niet eenvoudig om te bepalen wanneer een kat gedood wordt voor haar bestwil. Het wetenschappelijke rapport van Peeters (2007) rapporteerde dat in België 21,3 % wordt 'geëuthanaseerd' omwille van overpopulatie, 49,6 % omwille van de gezondheid, 15,4 % omwille van gedragsproblemen en in 12% van de gevallen gaat het om kittens die te zwak zijn om te overleven door de afwezigheid van de moeder. De redenen hangen weliswaar vaak samen, stelt Peeters (2007). We moeten echter kritisch moeten zijn over de rapportering door asielen. Zo zijn de zieke katten waarvan sprake meestal niet ongeneeslijk ziek en worden ze vooral gedood om de andere katten in het asiel niet te besmetten (Rochlitz, 2007).

¹¹ Het zwerfrecht van zwervkatten in Rome is een van de enige gevallen waarbij dieren als rechtssubject – dragers van rechten – worden gezien en niet als rechtsobject (Van Hoorick, 2016).

persoonlijke communicatie, 2016). Ook door slechts een heel klein risico te nemen op overpopulatie en heel weinig huis- of zwervkatten geboren te laten worden, is er een groot niet-gerealiseerd welzijn. Wij vinden dat het schenden van basisrechten moet worden afgewogen tegen het welzijn dat op het spel staat. We benadrukken dat ook de omstandigheden moeten worden geoptimaliseerd door alternatieven te zoeken voor doden bij overpopulatie zoals opvang door pleeggezinnen (zie hoofdstuk 1).

Bij het afwegen kunnen we een gewicht kunnen toekennen aan de basisrechtschending, op basis van de belangen waartegen wordt gehandeld. We volgen Vandenbosch, die stelt dat het doden van dieren rechten schendt omdat het toekomstig geluk van het slachtoffer wordt afgenomen (Braeckman, 1998). Aan de hand van McMahan's visie, besproken door Kumar (2008), geven we een concreet gewicht aan basisrechtschendingen. McMahan bespreekt specifiek de vraag in welke gevallen doden immoreel is en waarom. Ook hij beoordeelt het doden van ongeneeslijk zieke dieren die veel lijden (mercy killings) niet als basisrechtschendingen: dit is immers in het belang van het dier. Het doden van katten die wel nog een positief welzijn kunnen hebben is wel immoreel. Om het gewicht van een basisrechtschending te bepalen, moeten we het toekomstig welzijn van het slachtoffer (in het geval van doden is er geen toekomstig welzijn) vergelijken met het toekomstig welzijn in de situatie waarin het basisrecht van het slachtoffer niet geschonden werd.

McMahan bespreekt twee vergelijkingsgronden (Kumar, 2008). De *Life Comparative account* bepaalt het gewicht van de basisrechtschending op basis van het welzijn dat het dier doorheen de rest van zijn/haar leven nog zou gehad hebben. De *Time Relevant Interest account* bepaalt het gewicht op basis van het welzijn dat op het moment van het doden voor het slachtoffer relevant was. De psychologische verbondenheid met de eigen toekomst (zie hoofdstuk 3) van het individu is daarom belangrijk. Hoe verder het moment waarop het welzijn zou ervaren worden verwijderd is van het moment van de basisrechtschending, hoe minder belang het dier heeft bij dat welzijn. McMahan concludeert hieruit dat het doden van elk dier immoreel is, maar dat de soort (of de eigenschappen van het dier) wel relevant is. Deze positie kan een aantal intuïties verklaren: waarom de dood voor een pasgeborene (die nog een zwakke psychologische verbondenheid heeft met de persoon die hij/zij later zal worden) minder erg is dan voor een jongvolwassene, waarom het doden van een muis minder erg is dan het doden van een kat, enz.

Bij een bepaalde mate van overpopulatie weegt het totale welzijnsverlies daarom door op het gewicht van een basisrechtschending. Hoe meer katten, hoe lager het welzijn van elke asiel- of zwervkat. Hoe lager het welzijn van elke kat, hoe lager het totale welzijn en hoe lichter het gewicht van de basisrechtschending bij het doden van een kat. Hoe groter de overpopulatie, hoe kleiner de

kans bovendien dat asielkatten geadopteerd worden. Hoe later ze geadopteerd worden, hoe lager ook de psychologische verbondenheid met dit toekomstige welzijn. De tijd die katten doorbrengen in asielen voor geadopteerd te worden varieert aanzienlijk, van dagen, tot maanden, tot jaren. Bij een bepaalde mate van overpopulatie weegt het welzijnsverlies door niet in te grijpen dus door op het gewicht van een basisrechtschending. We kunnen het risico op deze situatie echter verkleinen door een kleiner aantal katten na te streven dan het ideale aantal. Hoe klein het risico is dat men neemt, hangt af van hoeveel waarde men hecht aan het totale welzijn en hoeveel aan het respecteren van het basisrecht.

4.3 Conclusie

In dit hoofdstuk legden we uit welk aantal katten we moeten nastreven in een bepaalde kattenpopulatie, rekening houdend met het welzijn van de katten zelf. Het populatie-optimum maximaliseert het totale welzijn en maakt het efficiëntst gebruik van de beschikbare bronnen. Bij huiskatten zijn dit de plaatsen die mensen bieden (waarbij aan een aantal voorwaarden moet voldaan zijn). Bij zwervkatten is dit de beschikbare voeding en beschutting die menselijke omgevingen bieden. We hechten echter ook waarde aan het respecteren van basisrechten. Daarom kunnen we populatie-aantallen niet op het moment zelf bijsturen (door katten te doden) maar alleen op voorhand, door sterilisatie. Omdat we geen zekerheid hebben over de beschikbare bronnen in de toekomst en omdat we door sterilisatie niet met precisie een bepaald kattenaantal kunnen nastreven, moeten we rekening houden met een foutenmarge. Het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij onderpopulatie weegt niet op tegen het welzijnsverlies bij overpopulatie. Stress, ziekte en een laag welzijn versterken elkaar als de overpopulatie groter wordt. We moeten daarom een kleiner aantal katten nastreven dan het ideale aantal. Hoeveel kleiner dit aantal is, hangt af van de grootte van de foutenmarge en de waarde die men hecht aan de twee principes. Hoe belangrijker men het totale welzijn vindt, hoe groter het risico men neemt om te moeten doden bij overpopulatie, zodat het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij onderpopulatie verkleind wordt. Als men vooral basisrechten wil respecteren, is dit niet-gerealiseerde welzijn niet zo erg.

Hoofdstuk 5 Welzijn en predatie

In het vorige hoofdstuk hielden we alleen rekening met het welzijn van katten zelf. Door hun jaaggedrag heeft het aantal katten echter ook een invloed op het welzijn van andere wezens. We onderzoeken in dit hoofdstuk wat dit betekent voor het ideale aantal katten en of de aanwezigheid van katten überhaupt wenselijk is. We verdedigen eerst onze positie (het sentiëntisme) tegen het ecocentrisme, dat intrinsieke waarde toekent aan niet-voelende wezens. We analyseren vervolgens de directe impact van predatie op het maximaliseren van het totale welzijn. Daarna gaan we in op de instrumentele waarde van biodiversiteit en hoe het jaaggedrag van katten dit beïnvloedt. Vervolgens bespreken we de impact op het minimaliseren van basisrechtsschendingen. Tot slot bespreken we welke mogelijkheden er zijn om het jaaggedrag van katten te veranderen en bespreken we ook de impact van hun voeding.

5.1 *Bambi lovers vs. tree huggers*

De ecologische impact van het jaaggedrag van katten is dan een fel bediscussieerd thema met uiteenlopende visies. We kunnen twee visies onderscheiden die een andere mening hebben over welke soorten entiteiten moreel relevant zijn. Doorheen deze masterproef verdedigden we het *sentiëntisme* (of het *animal welfarism*). Volgens deze positie moeten we nagaan wat de impact van het jaaggedrag van katten is op de belangen van voelende wezens. Het *ecocentrisme* (of het *environmentalism*, ook wel de *conservation biology* genoemd) daarentegen kent ook directe morele waarde toe aan niet-voelende entiteiten zoals bergen, rivieren, ecosystemen en soorten. Volgens deze positie moeten we nagaan wat de impact van katten is op de belangen van ecosystemen. Everett (2001) noemt de sentiëntisten en de ecocentristen respectievelijk *bambi lovers* en *tree huggers*.

Bruers (2014) bespreekt wat de belangen van een ecosysteem zouden kunnen zijn. Het 3-N-principe stelt dat iets toegelaten is als het noodzakelijk, natuurlijk en normaal (veel voorkomend) is. Dit principe is coherent met heel wat intuïties. Predatie is zo toelaatbaar, terwijl verkrachting bv. niet kan omdat het niet noodzakelijk en niet normaal is, net zoals gedwongen orgaantransplantatie niet kan omdat het niet natuurlijk en niet normaal is. Bovendien is er een natuurlijke eigenschap waarmee dit principe correspondeert, stelt hij. Gedragingen of processen die noodzakelijk, natuurlijk en normaal zijn, dragen bij tot *biodiversiteit*. Biodiversiteit verwijst naar de variatie in levensvormen die het directe resultaat zijn van natuurlijke evolutie, waarbij natuurlijke evolutie gegenereerd wordt door genetische mutaties.¹ Een ecosysteem heeft dus nood aan een hoge biodiversiteit.

Bruers (2014) vraagt zich hoe een niet-voelend wezen als een ecosysteem belangen kan hebben. Misschien kan een analogie dit rechtvaardigen: zoals welzijn belangrijk is voor een voelend wezen, zo is biodiversiteit belangrijk voor een ecosysteem. Beide entiteiten zijn van nature geneigd om hun welzijn/biodiversiteit te verhogen. In beide gevallen zijn er ook limieten aan deze groei. Zowel welzijn als biodiversiteit bestaan uit meerdere onderdelen (respectievelijk verschillende gevoelens en verschillende biologische entiteiten) die we in een waarde kunnen uitdrukken. In beide gevallen waarderen we de stijging in welzijn of biodiversiteit pas als dit een resultaat is van natuurlijke processen: geluk dat voortkomt uit een ervaringsmachine en biodiversiteit die voortkomt uit genetische manipulatie waarderen we intuïtief gezien niet, stelt Bruers (2014).

Ondanks deze gelijkenissen blijft het cruciale verschil dat een ecosysteem geen voelend wezen is. Ecocentristen kunnen niet uitleggen waarom niet-voelende wezens belangen hebben. Dit betekent niet dat niet-voelende wezens voor sentiëntisten waardeloos zijn. Een ecosysteem met een grote biodiversiteit is namelijk instrumenteel waardevol, omdat dit bijdraagt aan het welzijn van voelende wezens (cf. infra). Heeger en Brom (2001) vatten het als volgt samen:

“an environmental ethics cannot be based on direct duties that allegedly emanate from acknowledging the intrinsic or inherent value of individual or collective entities that have no awareness. Claiming that human beings have direct duties only towards beings capable of awareness or of sentience does not imply that the rest of nature is without any moral significance.” (p. 251)

¹ Voor een diepgaandere bespreking, zie Bruers (2014).

Kymlicka en Donaldson (2011) gaan akkoord dat alleen voelende wezens intrinsiek waardevol zijn, maar verdedigen toch dat we niet mogen ingrijpen in natuurlijke systemen van wilde populaties. Ze hanteren een politieke visie waarbij ze wilde populaties zien als soevereine gemeenschappen. Als we tegen de natuurlijke werking van deze populaties ingaan, gaan we in tegen de autonomie van de leden. Ze kunnen niet meer 'floreren': hun natuurlijke mogelijkheden ontwikkelen en voorkeuren nastreven. Ingrijpen is alleen gerechtvaardigd als we de natuurlijke gang van zaken niet verstoren. We mogen bv. wel ingrijpen bij natuurrampen zodat het natuurlijke systeem zich kan verderzetten na onze ingreep. Ook het redden van individuele dieren van bv. predatie is toelaatbaar omdat we het systeem op zich niet verstoren.

We sluiten ons aan bij de kritiek van Horta (2013) dat systematische menselijke ingrepen in de wilde natuur soms wel wenselijk zijn.² Het natuurlijke functioneren van populaties draagt volgens ons niet bij aan de autonomie of het floreren van dieren. Dieren hebben geen wens om in een bepaald natuurlijk systeem te leven. Dieren vormen geen soevereine gemeenschappen: "the sense in which we normally use "ecological communities" is very different from the intersubjective and participative sense in which we understand interhuman communities" (Palmer, 2011, p. 709). Wilde populaties functioneren ook veel minder goed dan Kymlicka en Donaldson (2011) beweren. In werkelijkheid vormen het eerder *failed states* waarbij de overgrote meerderheid een kort leven leidt met een negatief welzijn door honger en ziekte. Ook om deze redenen kunnen we geen intrinsieke waarde hechten aan het behoud van natuurlijke systemen. We zullen dus enkel rekening houden met het welzijn van voelende wezens. We bespreken eerst het jaaggedrag van de kat.

5.2 Het jaaggedrag van katten

Katten jagen vooral op kleine knaagdieren en in mindere mate op vogels. Vogels kunnen hun jagers immers goed zien aankomen en kunnen gemakkelijk wegvliegen. "Extensive studies of the feeding habits of free-ranging domestic cats over 50 years and four continents indicate that small mammals make up approximately 70% of these cats' prey while birds make up about 20%. The remaining 10%

² Dat menselijk ingrijpen wenselijk kan zijn, betekent nog niet dat we ruimtes en biotopen mogen innemen ten koste van de inheemse fauna. Belcourt (2015) stelt dat we nood hebben aan een *ethics of space*.

is a variety of other animals" (Coleman, Temple, & Craven, 1997, p. 1). De andere prooien zijn onder andere insecten als hommels en sprinkhanen, amfibieën, reptielen en vleermuizen.

Wereldwijd doden katten jaarlijks miljarden dieren (Coleman e.a., 1997; Ogan, Service, & Jurek, 1997). Loss, Will, en Marra (2013) schatten het aantal op 1,3 tot 4 miljard vogels en 6,3 tot 22,3 miljard zoogdieren. Een onderzoek in Nieuw-Zeeland van van Heezik, Smyth, Adams, en Gordon (2010) baseerde zich op het aantal teruggebrachte prooien.³ Het gemiddelde aantal teruggebrachte prooien per jaar over alle katten was 13,4 (de mediaan was 4). Andere studies rapporteren gemiddeldes van 7, 27 en 28,9 prooien per jaar per kat.

Succesvolle jagers vangen volgens een studie van Loyd, Hernandez, Carroll, Abernathy, en Marshall (2013) gemiddeld 2,4 prooien per week. Van Heezik e.a. (2010) stelden vast dat een derde van de katten nooit prooien naar huis bracht. Het aantal prooien per kat varieert dus ook sterk. We bespreken enkele factoren die het jaaggedrag van katten zouden kunnen determineren. Zo heeft de leeftijd van katten een invloed: hoe ouder, hoe minder ze vangen (Loyd e.a., 2013). Ook van Heezik e.a. (2010) stelden vast dat katten van één jaar of jonger meer vangen dan oudere katten. Het geslacht van de kat heeft geen significant effect. Honger hebben heeft wel een invloed. Hongerige katten vangen meer. De kwantiteit en kwaliteit van het voer dat huiskatten krijgen heeft ook een impact. Als de voeding van mindere kwaliteit is, gaan ze meer jagen, terwijl goed doorvoede katten hun prooien niet voluit aanvallen en het snel opgeven. Honger minimaliseren zal het jagen echter niet tegenhouden. Ze blijven jagen ook al hebben ze geen honger (Bradshaw, 2013).⁴

Het aantal gevangen prooien hangt echter vooral af van de beschikbaarheid van de prooien (van Heezik e.a., 2010). Katten zijn opportunistische jagers: ze vangen vooral wat zich aandient. Ze liggen vaak op de loer en wachten tot er prooien voorbijkomen. De habitat en de periode in het jaar zijn daarom belangrijke determinanten van het aantal gevangen prooien. Katten die leven in landelijke gebieden jagen over grotere gebieden dan katten in stedelijke gebieden, die elkaars jachtruimtes beperken. De specifieke omgeving waar ze jagen heeft ook een invloed op wat ze vangen, net als

³ Een deel van de gevangen prooien wordt ook niet naar huis gebracht. Meestal brengen katten hun prooien echter wel naar huis, omdat dit hun eigen territorium is en hun buit zo beschermd is tegen andere katten.

⁴ Prooien zoals muizen leveren weinig voedingsstoffen op. De voorouders van de kat moesten er meerdere vangen en eten per dag. Als ze telkens pas zouden gaan jagen als ze honger kregen, zouden ze niet genoeg te eten hebben (Bradshaw, 2013).

het seizoen waarin ze jagen. In de lente vangen ze meest. Dan worden er immers veel dieren geboren (van Heezik e.a., 2010).

Mogelijk is er ook een verschil tussen huiskatten en zwerfkatten. Gezien zwerfkatten meer buiten lopen dan huiskatten valt te verwachten dat zij meer jagen. Zowel huis- als zwerfkatten zijn echter afhankelijk van mensen voor hun voedsel. Zwerfkatten moeten niet meer prooien vangen om te overleven dan huiskatten. "Either will kill given the opportunity" (Robertson, 2008). Empirisch onderzoek moet duidelijkheid brengen hoe hun jaaggedrag precies verschilt (Loyd e.a., 2013). Zo stellen Loss e.a. (2013) dat zwerfkatten ongeveer drie keer meer prooien vangen dan huiskatten, terwijl Ogan e.a. (1997) stellen dat sommige huiskatten evenveel prooien vangen als zwerfkatten. Omdat hun jaaggedrag waarschijnlijk niet sterk verschilt, maken we in wat volgt geen onderscheid tussen huiskatten en zwerfkatten.

5.3 De impact op het totale welzijn

Het jaaggedrag van katten kan het totale welzijn op twee manieren beïnvloeden. Ten eerste is er het rechtstreekse welzijnsverlies van de prooien. Ten tweede is er de onrechtstreekse impact door de invloed van katten op de biodiversiteit van ecosystemen. We beginnen met de directe impact.

5.3.1 De directe impact

Het totale welzijn wordt dus op een eerste manier beïnvloed door de welzijnsverliezen van de prooien.⁵ Het welzijn van individuen wordt verlaagd, ook al is de soort niet bedreigd. We zagen dat van de miljarden prooien die katten jaarlijks vangen, het vooral gaat om kleine knaagdieren (70%) en vogels (20%). Dit zijn voelende wezens (zie hoofdstuk 3). Per jaar alleen al vangt een kat gemiddeld ongeveer een handvol prooien (cf. supra), het aantal slachtoffers weegt dus duidelijk door op het

⁵ Katten hebben ook een invloed door het overbrengen van ziektes en het concurreren met andere predatoren die hun prooienbestand zien verkleinen (Ogan e.a., 1997). Haviken en wezels zijn voorbeelden (Coleman e.a., 1997). Katten kunnen prooienpopulaties bovendien ook beïnvloeden louter door hun aanwezigheid doordat vogels bv. vluchten of zich minder voortplanten (Loyd e.a., 2013).

aantal katten. Op het eerste zicht zorgt het bestaan van katten dus voor enorme welzijnsverliezen. De werkelijkheid is echter complexer.

Katten zijn *superpredators*. Ze jagen vaak op dieren die zelf jagen: *mesopredators*. Ratten zijn een voorbeeld. Deze ratten jagen op hun beurt op vogels of andere knaagdieren. Daarom wordt er door het jagen van katten eigenlijk net minder gejaagd: "When a "super-predator" limits the predation of other predators its removal can result in even higher predation pressure, an effect called meso-predator release" (van Heezik e.a., 2010, p. 122).

Twee andere argumenten komen voort uit het feit dat prooidieren r-strategen zijn. Er worden heel veel nakomelingen geboren, waarvan er maar enkele overleven – in tegenstelling tot K-strategen die weinig nakomelingen krijgen, maar ervoor zorgen dat het kleine aantal nakomelingen overleeft (Bruers, persoonlijke communicatie, 22 juni 2015; G. T. Miller & Spoolman, 2009). We onderscheiden zo *compensatory kills* van *additive kills*. Onderzoek toont aan dat het grootste deel van de gedode dieren in de Verenigde Staten anders ook zou gestorven zijn door honger of ziekte (van Heezik e.a., 2010). Het zijn tenslotte vooral de zwakste prooien die gevangen worden. Bovendien worden sommige prooien gespaard van een lange lijdensweg, gezien het doden zelf veel minder lang duurt dan omkomen door honger of ziekte.⁶ Een deel van de dode prooien is echter ook additief: zonder de aanwezigheid van katten zouden ze niet gestorven zijn. Ook op basis van het vervangbaarheidsargument van het utilitarisme kunnen we stellen dat predatie geen grote welzijnsverliezen veroorzaakt. Als prooien gedood worden, komen er bronnen vrij voor andere dieren, die nu wel kunnen overleven. Om al deze redenen is het onwaarschijnlijk dat de rechtstreekse impact van het jaaggedrag van katten op het totale welzijn in de wereld negatief (of positief) is.

5.3.2 De waarde van biodiversiteit

Er is echter ook de onrechtstreekse impact op het welzijn van individuen door de impact van katten op ecosystemen. Katten beïnvloeden met andere woorden ecosystemen en die ecosystemen beïnvloeden het totale welzijn. Deze impact is onrechtstreeks, maar daarom niet minder groot. We

⁶ Regan betwijfelt of gedood worden minder pijnlijk is dan sterven door honger of ziekte. "It seems also in part to be a conflict between different beliefs regarding the empirical question of what implies the least harm for the animals in question" (Persson, 2008, p. 248). Verder onderzoek moet nog voor bewijzen zorgen.

bespreken eerst waarom biodiversiteit volgens ons instrumenteel waardevol is. Vervolgens bespreken we op welke manier soorten en dus biodiversiteit zich ontwikkelen: een onvoorspelbaar niet-lineair proces. We bespreken hoe we met deze onvoorspelbaarheid en onzekerheid moeten omgaan. Daarna onderzoeken we of het jaaggedrag van katten een risico op het verdwijnen van soorten met zich meebrengt.

Er is verwarring over de reden waarom biodiversiteit belangrijk is: "It is ironic that the destruction of biodiversity, which may be the greatest of human crimes against nature, is also one of the least understood. We do not have a good philosophical account of why biodiversity matters" (Persson, 2008, p. 4). Een vaak voorkomend idee is dat soorten een functie vervullen in een ecosysteem. Als er een soort verdwijnt, zou 'het evenwicht' verstoord worden of instorten. Kricher (2009) legt in *The Balance of Nature: Ecology's Enduring Myth* uit hoe het idee van een natuurlijk evenwicht ecologische discussies domineert. In de werkelijkheid bestaat er echter geen evenwicht en verlopen natuurlijke processen chaotisch. Katten kunnen door het doen verdwijnen van soorten geen evenwicht verstoren – iets dat niet bestaat kan immers niet worden verstoord. Patten (2014) stelt dat we de natuur eerder moeten zien als een cybernetisch systeem: een systeem dat zichzelf reguleert via terugkoppelingsmechanismes, een systeem dat niet in evenwicht is maar eerder *steady-state seeking*.

Soorten hebben geen functies, maar spelen wel een bepaalde rol in een ecosysteem. Soorten bezetten een *ecologische niche*: ze leven op plaatsen met bepaalde voedingsbronnen, temperaturen, vegetatietypes, enz. Een grote verscheidenheid aan soorten of een grote biodiversiteit draagt om verschillende redenen bij aan het totale welzijn. Hoe meer soorten, hoe productiever een ecosysteem is: "with a greater variety of producer species, an ecosystem will produce more plant biomass, which in turn will support a greater variety of consumer species" (G. T. Miller & Spoolman, 2009, p. 90). Een ander voordeel van een grote biodiversiteit is dat elke soort gebruik kan maken van een verschillend deel van de beschikbare bronnen. Als elk dier bv. hetzelfde voedsel zou eten, blijven andere voedselbronnen onbenut. Een derde reden is dat een ecosysteem met een grote biodiversiteit stabiel en duurzamer is. Ecologische gebeurtenissen zoals droogtes of insectenplagen hebben dan minder kans om zeer grote gevolgen te hebben: "a complex ecosystem with many different species (high species richness) and the resulting variety of feeding paths has more ways to respond to most environmental stresses because it does not have "all its eggs in one basket"" (G. T. Miller & Spoolman, 2009). Een hoge biodiversiteit zorgt dus voor een hoge productiviteit (veel bronnen), een efficiënte verdeling van die bronnen en zekerheid tegen grote ecologische gebeurtenissen (G. T. Miller & Spoolman, 2009). Dit komt het totale welzijn ten goede.

We weten nu waarom een grote biodiversiteit belangrijk is, maar wat zijn precies de gevolgen van het verdwijnen van *slechts* enkele soorten? Katten vormen slechts voor enkele vogelsoorten een bedreiging terwijl er miljoenen soorten zijn op Aarde. Er is bovendien een *speciation-extinction dynamic* waarbij doorheen de evolutie soorten verdwijnen en nieuwe – beter aangepaste – soorten ontstaan (Patten, 2014). Meestal heeft het verdwijnen van soorten dan ook weinig gevolgen. Het verdwijnen van een soort kan echter wel grote gevolgen hebben als het om een *keystone species* gaat: als veel andere soorten afhankelijk zijn van die soort en als er geen vervangers zijn die hun ecologische niche innemen. Er zijn daarom bepaalde kritieke punten (ook wel *tipping points* of *threshold values* genoemd) waarop een kleine verandering hele grote veranderingen teweegbrengt: een *regime shift*. Daarna kunnen de gevolgen dramatisch zijn: “For each single species, the probability that the extinction of that particular species would cause the breakdown is very small, but if it does, the consequences would be very serious indeed” (Persson, 2008, p. 93). Het verdwijnen van soorten verloopt dus niet-lineair en onvoorspelbaar.

Het *precautionary principle* wordt vaak gebruikt om om te gaan met onzekerheden of met kleine risico's op grote veranderingen en welzijnsverliezen. De meest gebruikte formulering is die van de Verklaring van Rio: als er grote of onomkeerbare gevolgen op het spel staan, mag een gebrek aan wetenschappelijke zekerheid over die gevolgen het nemen van het risico niet rechtvaardigen (Persson, 2008). Men mag met andere woorden geen risico nemen als de gevolgen ernstig genoeg zijn, als de kans op die gevolgen groot genoeg is en/of als de gevolgen onomkeerbaar zijn. “Better safe than sorry” (Persson, 2008, p. 63).

Het precautionary principe stelt dat we het risico niet mogen nemen om slechts enkele soorten te laten verdwijnen omdat we niet volledig zeker zijn dat dit geen grote gevolgen heeft. Het behoud van soorten is een prima facie plicht. Er is echter een dubbele onzekerheid: we weten ook niet zeker of het jaaggedrag van katten zal leiden tot het verdwijnen van soorten. Ook hier geldt het precautionary principle en moeten we dus risico's vermijden. Loyd e.a. (2013) stellen dat: “adopting the precautionary principle for cat management is a valid suggestion while further research addresses the magnitude of impact on particular species as well as on the ecosystem” (p. 188). We moeten echter nagaan of er wel degelijk een risico is dat katten het verdwijnen van soorten kunnen veroorzaken.

Vooraf voor vogelsoorten zouden katten een bedreiging vormen. De impact van katten op ecosystemen wordt echter vaak overdreven. Katten zijn maar een van de vele factoren die ecosystemen beïnvloeden. De Greef (persoonlijke communicatie, 2016) stelt dat de impact vooral te wijten is aan de overpopulatie van een andere soort: de mens. Van Heezik e.a. (2010) bevestigen

deze stelling: "human activities resulting in habitat loss and high levels of disturbance are in fact the most important cause of declines" (p. 192). Habitatdestructie door industrialisering en verstedelijking is de grootste bedreiging van het uitsterven van vogelsoorten. Onderzoek in Nieuw-Zeeland en het Verenigd Koninkrijk heeft aangetoond dat het verkleinen van vogelpopulaties en andere fauna vooral te wijten is aan de wens voor huizen met groter vloeren en kleinere tuinen. Door minder ondergroei zijn er minder bronnen beschikbaar voor de dieren. Andere factoren die vogelpopulaties en andere fauna bedreigen zijn andere predators, parasieten en infecties, droogte en auto's (Roberto, 1995). Zelfs al zouden katten een significante impact hebben, dan nog is het naar welzijn toe misschien efficiënter om de andere oorzaken aan te pakken.

We gaan na wat de precieze impact van katten is. Katten worden vaak als een gevaar gezien voor het verdwijnen van soorten omdat ze 'onnatuurlijke' predators zijn: "to wildlife defenders these cats are unnatural predators" (Roberto, 1995). Dit getuigt opnieuw van een fout idee over de werking van een ecosysteem, waarbij er natuurlijke soorten zouden zijn die het evenwicht in stand houden en onnatuurlijke soorten die het evenwicht verstoren. Een correcter onderscheid is dat tussen *native* en *nonnative species*. Native species zijn soorten die door natuurlijke selectie in een bepaald ecosysteem leven. Nonnative species zijn volgens G. T. Miller en Spoolman (2009) soorten die geïmmigreerd zijn of toevallig geïntroduceerd zijn in een ecosysteem. Nonnative species zijn niet per se een bedreiging, al kunnen sommige wel voor onverwachte en ongewenste consequenties zorgen (G. T. Miller & Spoolman, 2009).

We gaan na of predatie door katten grote gevolgen heeft voor een ecosysteem doordat ze niet door natuurlijke selectie in menselijke omgevingen leven. Volgens Bradshaw (2013), Coleman e.a. (1997), Tschanz, Hegglin, Gloor en Bontadina (2011) vangen katten proportioneel veel meer prooien in vergelijking met andere predators, door hun grote aantallen en dichtheden. Er zijn immers geen mechanismes die hun jaaggedrag stoppen. De populaties van andere predators (zoals vossen en wolven) verkleinen als het aanbod aan prooien kleiner wordt, wat bij katten niet het geval is. Ze worden immers gevoed door mensen, krijgen onderdak en worden beschermd tegen ziektes en competitie. Katten gaan bovendien ook niet minder jagen als hun honger gestild is (cf. supra). Van Heezik e.a. (2010) geven nog een andere oorzaak waarom het jaaggedrag van katten niet wordt verhinderd. Soorten die co-evolveerden met predators zijn door evolutie normaalgezien aangepast om om te gaan met de predatie. Predators en prooien oefenen een intense natuurlijke selectie op elkaar uit (G. T. Miller & Spoolman, 2009). De prooien van katten hebben deze co-evolutie maar in

een beperkte mate doorgemaakt.⁷ Om deze redenen vormt het feit dat katten nonnative predators zijn een bedreiging voor sommige vogelsoorten (Coleman e.a., 1997). Volgens Tschanz e.a. tonen populatiemodellen aan dat sommige soorten moeilijk kunnen blijven voortbestaan met de aanwezigheid van katten.

Toch zijn er remmen aan het jaaggedrag van katten. Katten zijn opportunistische jagers die vooral vangen wat zich aanbiedt. Hierdoor vangen ze vooral verzwakte prooien: een groot deel van de gedode prooien is compensatorisch (cf. supra). Ze jagen hierdoor ook zelden op bedreigde soorten. Prooien van bedreigde soorten dienen zich immers minder aan. Studies toonden aan dat katten vogels van verschillende soorten vangen en dat ze het meest individuen vangen van de soort die het vaakst voorkomt: "Endangered species were rarely on the menu, [...] when we look at the big picture, scientific evidence consistently exonerates the domestic cat species of threatening wildlife" (Alley Cat Allies, 2011).

Misschien hebben katten zelfs een positieve impact en verkleinen ze de kans op het verdwijnen van soorten of een verminderde biodiversiteit. Katten jagen op ratten die op hun beurt op vogels jagen (cf. supra). Hierdoor – ook al jagen katten zelf op vogels – kunnen vogelsoorten misschien net beter overleven. Volgens sommige mathematische modellen houden katten-, ratten- en vogelpopulaties elkaar in stand (Alley Cat Allies, 2011). Van Heezik e.a. (2010) concluderen dat "In New Zealand, where rats are a significant predator of birds controlling cat numbers or reducing night time activity would need to be accompanied by rat control" (p. 129). Ook Natoli (1994) ziet predatie door katten als een positief aspect omdat muizen- en rattenpopulaties zo gecontroleerd worden.

We concluderen dat katten een significante invloed hebben op de biodiversiteit van ecosystemen, zeker omdat ze nonnative species zijn, maar dat hun impact geen risico op het verdwijnen van soorten met zich meebrengt. Andere menselijke factoren zoals verstedelijking en industrialisering vormen een veel groter gevaar. Het jaaggedrag van katten is mogelijk wel problematisch voor het minimaliseren van basisrechtshendingen.

⁷ Veel hangt af van de specifieke situatie. Op continentale vlaktes zijn katten minder bedreigend: prooien hebben er honderden generaties geco-evolveerd met katten. Op eilanden waar katten geïntroduceerd worden is dit minder het geval. Bovendien hebben prooien op eilanden weinig ontsnappingskansen (Tschanz e.a., 2011).

5.4 De impact op basisrechtsschendingen

Het basisrecht om niet louter als middel te worden gebruikt voor anderen hun doelen, heeft twee voorwaarden (zie hoofdstuk 4). De eerste voorwaarde is dat er wordt gehandeld tegen de wil of belangen van de prooi. De tweede voorwaarde is dat de prooi als middel wordt gebruikt. Dit kunnen we weten door na te gaan of het doel zou bereikt worden zonder de aanwezigheid van het slachtoffer. De basisrechten van individuen die nadelen hebben door de impact van katten op het ecosysteem zijn niet geschonden. Gezien hun welzijnsverlies onrechtstreeks is, worden ze niet als middel gebruikt. De impact op het ecosysteem was er ook zonder hun aanwezigheid. Maar misschien kunnen we wat betreft de rechtstreekse impact op de prooien wel spreken van basisrechtsschendingen.

Aan de eerste voorwaarde is voldaan: de prooien worden behandeld tegen hun wil of belangen, tenzij het gaat om prooien die hevig lijden en geen kans meer hebben op een positief toekomstig welzijn. Worden ze ook als middel gebruikt? Als er geen prooien zouden zijn, zou het voor mensen nog altijd mogelijk zijn om katten te houden. Mensen schenden de basisrechten van de prooien dus niet. Maar misschien schenden katten zelf de basisrechten van hun prooien. Zonder hun aanwezigheid kunnen katten niet op ze jagen. Hoewel katten hun jachtinstinct ook kunnen uiten zonder de aanwezigheid van levende prooien – door de prooien te vervangen door speelgoed – is hun doel op dat moment het vangen van die specifieke prooi. De aanwezigheid van die prooi is hierbij noodzakelijk. Katten voldoen dus wel aan beide voorwaarden om van een basisrechtsschending te kunnen spreken. We verdedigden bovendien een consequentialisme waarbij we zoveel mogelijk basisrechtsschendingen in de toekomst willen vermijden. We schenden die basisrechten dus niet zelf door katten te houden, maar het veroorzaken van basisrechtsschendingen door de katten is even erg.

De stelling dat door predatie basisrechten geschonden worden, heeft grote gevolgen. Predatie komt immers heel vaak voor in de natuur. Dat een dierenrechtenbenadering predatie zou moeten afkeuren, gebruiken ecocentristen zelfs als argument tegen het sentiëntisme. Als het consequent is, zou het predatie moeten willen vermijden of op zijn minst als een onwenselijk beschouwen. Everett (2001) noemt dit respectievelijk de *strong* en de *weak form of the predation critique*. Dat predatie onwenselijk is, heeft grote gevolgen, maar we vinden het niet zo contra-intuïtief dat het een doorslaggevende kritiek zou zijn. Interessant zijn wel de argumenten van Everett om het doden van prooien door katten toch niet als basisrechtsschendingen te zien.

Een vaak gebruikt argument is dat dieren geen morele agenten zijn en daarom geen rechten kunnen schenden: "according to Regan, the sheep is not a victim of injustice when it is attacked by the wolf, since the wolf is incapable of violating rights. If there is no rights violation, there can be no duty to intervene" (Everett, 2001, p. 50). Ook GAIA deelt deze positie (De Greef, persoonlijke communicatie, 2016). Als een kat dus een muis aanvalt, is er volgens dit argument geen sprake van een basisrechtschending. Palmer (2011) verwoordt het argument als volgt:

"only moral agents can violate rights; and since, as far as we know, only (some) humans are moral agents, only humans can violate animals' rights. What happens in wild nature – for instance between predator and prey, where no moral agents are involved – is beyond the scope of rights claims: "Nature has no duties; only moral agents do ... Nature no more violates our rights than it respects them."" (p. 707)

Bruers (2014) is het niet eens met de stelling dat amorele wezens geen basisrechten kunnen schenden. Hij acht het contra-intuïtief en onrechtvaardig dat "non-rational (amoral) predators should have an unfair advantage against rational (moral) predators: the former can hunt, the latter can't" (p. 254). Bruers vraagt zich ook af wat er gebeurt als een wezen moreel besef verliest of verwerft: het is contra-intuïtief om dan plots wel of plots niet meer te mogen jagen. Als iemand niet wordt bedreigd door een moreel wezen, maar door een vallend rotsblok, heeft dit volgens Bruers geen gevolgen voor onze plicht er iets aan te doen: in beide gevallen gaat het volgens hem om een basisrechtschending.

We gaan akkoord dat het hebben van moreel besef geen geschikt criterium is om te bepalen of er sprake is van een basisrechtschending. Een andere eigenschap van een wezen kan volgens ons wel relevant zijn om al dan niet te spreken van een basisrechtschending: het kunnen vertonen van doelgericht gedrag. Als hieraan voldaan is, kan men iemand (louter) als middel gebruiken. Een rotsblok kan niet iemand (louter) als middel gebruiken (al moeten we wel om utilitaristische redenen vermijden dat het op een voelend wezen valt). Ook dieren die louter automatisch gedrag stellen kunnen iemand niet (louter) als middel gebruiken. Wie gestoken wordt door een mug, wordt niet als middel gebruikt. In hoofdstuk 1 zagen we dat katten intentioneel gedrag kunnen stellen: ze willen hun prooi vangen, al zijn ze zich niet bewust van deze wil zelf. Het basisrechtprincipe stelt niet dat ze deze intentionaliteit moeten ervaren om basisrechten te kunnen schenden. Katten schenden de basisrechten van hun prooi.

Het toekomstig geluk dat de prooi zou hebben ervaren, bepaalt welk gewicht we kunnen toekennen aan de basisrechtschending. We verdedigden in hoofdstuk 4 een Time Relevant Interest account: de psychologische verbondenheid met de eigen toekomst bepaalt hoe belangrijk het toekomstig geluk

is voor het dier op het moment dat het wordt gedood. Bij knaagdieren als muizen is deze verbondenheid zeer laag. Een muis wordt als het ware constant herboren (Bruers, persoonlijke communicatie, 22 juni 2015). Het gewicht van de basisrechtschendingen kan dus gerelativeerd worden. Zoals gezegd jagen katten bovendien op mesopredators, wat een extra twijfel oplevert of er wel degelijk meer basisrechtschendingen zijn door het jaaggedrag van katten. Door systematisch in te grijpen, veroorzaken we misschien zelfs net meer basisrechtschendingen.

5.5 Predatie vermijden

Het jaaggedrag van katten heeft dus geen negatieve impact op het maximaliseren van het totale welzijn en het minimaliseren van basisrechtschendingen. We zagen dat het systematisch vermijden van predatie door katten zelfs een negatieve impact kan hebben op beide waardes. Predatie op zich (niet alleen door katten maar ook in het algemeen) achten we onwenselijk, maar er is nog te weinig kennis om systematisch in te grijpen zonder risico's op catastrofes. "Our knowledge and understanding of most species, interactions between species, ecosystems functioning and what roles different species play, is still highly incomplete and full of uncertainties" (Persson, 2008, p. 54). Ook Bruers (2014) acht het gebrek aan kennis en controle over de gevolgen een geldig argument om niet systematisch tegen predatie in te gaan: "preventing predation would result in ecological catastrophes, [...] a lot of predator populations might die of starvation, which could have ecological effects on prey species (e.g. overpopulation, increased competition and spread of diseases)" (p. 256).

Patten (2014) pleit voor een "new and stronger science with better balanced atomistic/empirical and holistic/theoretical components" (p. 20) die een antwoord kan geven op de volgende vraag: "*Is life's destruction of current life (eating and being eaten) to sustain and reconfigure new life to fit a changing planet the only way to organize a biosphere?*" (p. 20). Een opkomende vraagstuk dat hierbij aansluit is of we de positieve plicht hebben het lijden in de wilde natuur tegen te gaan. Dit kan door soorten te laten evolueren van r-selectie naar K-selectie (cf. supra): "welfare could be dramatically increased by reducing birthrates (hence reducing proportions of non-surviving to surviving individuals)" (Ng, 1995, p. 273). Zonder predatie zouden vele soorten op termijn een evolutie doormaken naar K-selectie, door hun stabiele omgeving (Bruers, persoonlijke communicatie, 22 juni 2015).

Gezien de huidige stand van zaken moet het jaaggedrag van katten en dus ook het aantal katten niet wijzigen. In optimale omstandigheden is er wel voldoende kennis en controle over de gevolgen

van het systematisch vermijden van predatie, waardoor we het aantal katten misschien wel moeten aanpassen. Tschanz e.a. (2011) stelt dat "the collective kill of the entire cat population has to be considered" (p. 598). Dit zou echter ook gerealiseerd kunnen worden zonder basisrechten te schenden, maar via sterilisatie- en trap-neuter-return-campagnes, wat weliswaar meer inspanningen en tijd zou kosten. Door deze methode gaat er echter veel welzijn verloren, zowel van katten als van mensen. Misschien moeten we niet het aantal katten wijzigen, maar kunnen we hun jaaggedrag wijzigen.

Een mogelijkheid is het binnenshuis houden van katten. Het is ook mogelijk om katten binnenshuis te houden op de momenten dat ze het meeste gaan jagen. Baasjes kunnen hun kat binnenhouden tijdens de lente of tussen zonsopgang en -ondergang (Jongman, 2007). Als katten alleen 's nachts binnengehouden worden, zijn echter niet alle prooien beschermd. Vogels en hagedissen blijven kwetsbaar overdag (Calver e.a., 2011). Het binnenshuis houden van katten is echter alleen mogelijk voor huiskatten en buiten kunnen is voor de meeste katten ook een enorme verrijking. Als men de huiselijke omgeving zodanig inricht dat men inspeelt op de noden van de kat, kan men dit welzijnsverlies enigszins beperken (zie hoofdstuk 3). Een mogelijkheid is ook om voor een omheinde tuin te zorgen, zoals bij honden vaak wordt gedaan – alleen zal men bij katten meer moeite moeten doen (De Greef, persoonlijke communicatie, 2016). Zo kunnen ze toch buiten, maar blijft het aantal gevangen prooien beperkt.

Een andere mogelijkheid is dat katten wel vrij kunnen rondlopen, maar geen prooien kunnen vangen. Methodes om dit te doen zonder dat katten hier sterk onder lijden, ontbreken nog. Kattennagels verwijderen of een belletje rond de nek hangen zijn methodes die grote welzijnsgevolgen hebben voor katten (Coleman e.a., 1997; Ogan e.a., 1997).⁸ Kunnen krabben is een belangrijk deel van het natuurlijke gedrag van katten en constant het geluid van een belletje horen werkt zeer stresserend. Een methode waarbij prooien worden beschermd zonder dat het welzijn van katten hier sterk onder lijdt, kan voor zowel huis- als zwerfkatten een oplossing zijn.

Volgens Bradshaw e.a. (1999) moeten we helemaal niet zo drastisch ingrijpen. Volgens hen zal het jaaggedrag van katten verdwijnen als de domesticatie zich voldoende kan verderzetten. De gedomesticeerde kat heeft haar jachtinstinct nog niet volledig verloren omdat er nog niet voldoende generaties zijn verstreken, omdat het jagen lange tijd een gewenste eigenschap was van

⁸ Het verwijderen van nagels van katten is bovendien wettelijk verboden in België (De Greef, persoonlijke communicatie, 2016).

huiskatten en omdat kattenvoeding lange tijd niet zo goed ontwikkeld was als vandaag (zie hoofdstuk 1).⁹ Katten lijden op deze manier geen welzijnsverliezen en er worden geen basisrechten geschonden. Er is geen zekerheid of dit zich daadwerkelijk zo zal ontwikkelen, maar het kan op lange termijn een positieve ontwikkeling zijn.

Als we in de toekomst predatie willen vermijden, achten we voorlopig het binnenshuis houden van katten de beste methode. Dit is alleen mogelijk voor huiskatten. Het vermijden van predatie door zwerkatten is moeilijker. Vermijden dat ze prooien kunnen vangen door een belletje achten we de minst slechte optie, maar dit komt hun welzijn niet ten goede. De oplossing van Bradshaw (2013) en Bradshaw e.a. (1999) heeft dit probleem niet. Veranderingen in het genetisch materiaal van katten kunnen er op lange termijn voor zorgen dat ze minder gaan jagen. Gezien we predatie pas systematisch willen onderdrukken als we voldoende kennis hebben om op grote schaal in te grijpen, kan dit een oplossing zijn. In de tussentijd kunnen nog andere methodes worden ontwikkeld.

5.6 De impact van voeding

Er is nog een manier waarop katten een invloed hebben op het welzijn en de basisrechten van voelende wezens, die we nog niet bespreken: hun voeding. Katten zijn *obligate carnivoren*: ze kunnen niet anders dan vlees eten. De Greef (persoonlijke communicatie, 2016) stelt dat het eten van vlees door katten daarom geen basisrechten schendt – in tegenstelling tot het eten van vlees door omnivoren als honden en mensen. Ook Kymlicka en Donaldson (2011) stellen dat deze dieren zich niet bevinden in “the circumstances of justice with one another, and the survival of some individuals inevitably requires that other individuals die” (p. 182). Dat ze geen keuze hebben, is volgens ons geen reden om niet te kunnen spreken van een basisrechtenschending (net als het feit dat ze geen moreel besef hebben, cf. supra). Er is bovendien ook nog de grote ecologische pootafdruk van carnivore huisdieren: “Even housebound cats may have major environmental impacts through overharvesting of small fish for pet food or inappropriate disposal of their wastes” (Calver e.a., 2011, p. 1895). We bespreken welke alternatieve voedingsmogelijkheden er zijn voor katten.

⁹ Bradshaw e.a. (1999) achten het wel belangrijk dat het huidige sterilisatiebeleid verdere ontwikkelen niet in de weg staat. Zwerfkatten zouden een reproductief voordeel kunnen hebben op tamme huiskatten die weinig vangen. Door ook hun predatie te vermijden, hebben zwerfkatten die van nature veel jagen geen reproductief voordeel.

De voorouders van de kat hebben in de loop van de geschiedenis het vermogen verloren om van plantaardig voedsel te leven. Toch is een plantaardig dieet voor katten tot op zekere hoogte mogelijk, als alle vereiste voedingssupplementen erbij toegevoegd worden (Bradshaw, 2013). Kymlicka en Donaldson (2011) bevestigen dit: "There is growing evidence that cats, even though they are carnivores, can also thrive on high-protein vegan diets, suitably supplemented with taurine and other nutrients" (p. 149). De smaakzin van katten heeft zich wel ontwikkeld in functie van een uit vlees bestaand dieet (zie hoofdstuk 1). Ze moeten het ook nog effectief eten (De Greef, persoonlijke communicatie, 2016). Het toevoegen van smaakversterkers kan daarom nodig zijn.

Kymlicka en Donaldson (2011) vragen zich af of het mogelijk is om katten dierlijke producten te laten eten zonder dat er voelende wezens worden geschaad. Een eerste mogelijkheid is het voeden van katten met dode lichamen van dieren. Dit valt op grote schaal echter moeilijk te organiseren. Een tweede mogelijkheid is de ontwikkeling van kunstvlees: vlees dat groeit vanuit stamcellen. Er worden zo geen voelende wezens gecreëerd, maar slechts weefsel. In de toekomst is dit een mogelijkheid, als het productieproces goedkoper wordt en de smaak nog verder wordt geoptimaliseerd.

5.7 Conclusie

In dit hoofdstuk onderzochten we de impact van het jaaggedrag van katten op het welzijn van andere voelende wezens. Het ecocentrisme kan immers niet uitleggen waarom we intrinsieke waarde zouden hechten aan niet-voelende wezens. De directe impact van het jaaggedrag van katten op het totale welzijn is niet per se negatief en zou zelfs positief kunnen zijn, omdat katten jagen op andere jagers en omdat hun prooien r-strategen zijn die heel veel nakomelingen krijgen waarvan sowieso slechts een klein deel overleeft. Katten kunnen ook het totale welzijn beïnvloeden door hun invloed op ecosystemen. Het verdwijnen van soorten kan leiden tot grote welzijnsverliezen. Katten hebben een impact op prooienpopulaties, maar naar welzijn toe is het efficiënter om andere menselijke invloeden te beperken. Katten vangen bovendien als opportunistische jagers weinig zeldzame soorten. Omdat ze jagen op andere jagers, verkleinen ze misschien zelfs het risico op het verdwijnen van soorten. Ook hun impact op het minimaliseren van basisrechtsschendingen is niet per se negatief. Katten jagen vooral op knaagdieren die door een lage psychologische verbondenheid weinig belangen hebben bij hun toekomstige welzijn en die bovendien zelf jagen. We beargumenteerden wel dat geen moreel besef hebben of niet anders

kunnen dan vlees eten niet relevant is om al dan niet te spreken van een basisrechtschending. Op lange termijn – als er voldoende kennis is – zijn we wel voor het systematisch vermijden van predatie door katten en andere dieren. Katten hoeven daarvoor nog niet op te houden met bestaan. Als hun jaaggedrag kan worden ingeperkt en als er alternatieven komen voor hun vleesconsumptie kan vermeden worden dat ze basisrechten schenden. De impact op de omgeving vormt dus geen reden om het aantal katten te wijzigen of om te spreken van overpopulatie.

Conclusies en aanbevelingen

We onderzochten in deze masterproef hoe het ideale aantal katten of het populatie-optimum in een kattenpopulatie kan worden bepaald. We zagen dat we niet alleen het aantal katten moeten wijzigen, maar dat we ook moeten streven naar optimale omstandigheden. We moeten daarom streven naar een rechtvaardige hoeveelheid bronnen die mensen bieden aan katten. Het ideale aantal katten gaat het efficiëntst om met deze bronnen, zodat het totale welzijn gemaximaliseerd is. Het ideale aantal huiskatten maakt het efficiëntst gebruik van de plaatsen die mensen bieden, het ideale aantal zwervkatten van de beschikbare voeding en beschutting die menselijke omgevingen bieden. Omdat we ook het basisrecht om niet te worden gedood willen respecteren, kunnen we het aantal katten slechts in beperkte mate bijsturen op het moment zelf. Door te steriliseren kunnen we op voorhand een bepaald kattenaantal nastreven, maar moeten we rekening houden met een foutenmarge. Omdat overpopulatie tot meer welzijnsverlies leidt dan onderpopulatie, moeten we een kleiner aantal katten nastreven dan het ideale aantal. Met de impact van het jaaggedrag van katten moeten we gezien de huidige omstandigheden geen rekening houden ter bepaling van het ideale aantal katten. Als er voldoende ecologische kennis is om systematisch populaties te reguleren en predatie tegen te gaan, kunnen we bovendien beter het jaaggedrag van katten aanpassen dan het aantal katten.

We vatten samen hoe we tot dit besluit kwamen. Een groep katten vormt een populatie doordat ze een relatie hebben, meer bepaald doordat ze van dezelfde bronnen afhankelijk zijn om te overleven. We kunnen op verschillende niveaus kattenpopulaties afbakenen, maar kunnen ze het efficiëntst reguleren op lokaal niveau. In eenzelfde gebied kunnen we een onderscheid maken tussen huiskatten- en zwervkattenpopulaties. Huiskatten zijn afhankelijk van specifieke baasjes. Plaatsen tellen alleen als katten er een positief welzijn hebben, als de baasjes willen meewerken aan het reguleringsbeleid en als de baasjes geen andere katten hebben die onvoldoende overweg zouden kunnen met een nieuwe kat. Via asielen kunnen katten zonder thuis geplaatst worden bij baasjes. We moeten streven naar asielsystemen die rekening houden met het welzijn van asielkatten (door in te zetten op stressreductie in asielen of alternatieven zoals pleeggezinnen en hulporganisaties) en

zo efficiënt mogelijke adoptiesystemen (door in te zetten op gesubsidieerde, goedkope adopties). Zwerfkattenpopulaties ontwikkelen zich onvermijdelijk in gebieden waar mensen katten houden. Ze leven van de voeding en beschutting die menselijke omgevingen hen bieden.

We bespraken welke plichten mensen hebben om bronnen te voorzien voor katten. Hoe meer bronnen mensen bieden aan katten hoe beter, maar we hielden rekening met het onderscheid dat in de common sense moraal wordt gemaakt tussen plichten van liefdadigheid en rechtvaardigheid. Mensen hebben geen onbeperkte plicht om te investeren in het welzijn van katten. Op basis van reciprociteit hebben mensen de plicht om bronnen te bieden aan katten afhankelijk van de eigen voordelen die men ondervindt. Men draagt verantwoordelijkheid als individu, maar ook als lid van een menselijke gemeenschap die katten houdt. We baseerden ons hiervoor op een voluntaristische visie op speciale plichten. Speciale plichten komen voort uit het voorzienbaar en vermijdbaar accepteren van voordelen of toebrengen van schade. Zo kunnen we bepalen hoeveel bronnen mensen in rechtvaardige omstandigheden moeten voorzien voor katten.

Naast deze omstandigheden moeten we rekening houden met de waardes die we willen nastreven, om het ideale aantal katten te bepalen. We hanteerden een consequentialistische benadering, waarbij we streven naar een *state of affairs* waarin we bepaalde waardes willen maximaliseren. Hoeveel belang men hecht aan de verschillende waardes kan variëren. Dit zou democratisch bepaald kunnen worden. We geven een overzicht van de waardes en aannames die we verdedigden. Naast deze waardes ondersteunen we ook nog het reciprociteitsprincipe, het quasimaximinprincipe en het welzijn van mensen. Omdat ze geen grote impact hebben op het populatie-optimum, hielden we er geen rekening mee. Met belangen van niet-voelende wezens hielden we ook geen rekening, omdat we niet kunnen verklaren hoe zij belangen kunnen hebben. We hielden wel rekening met de instrumentele waarde van biodiversiteit.

De centrale waarde die we verdedigden, was welzijn. We verdedigden een mental state account, waarbij iemands welzijn wordt bepaald door de subjectief ervaren gevoelens. Door evolutie worden deze gevoelens als positief of negatief ervaren. We verdedigden dat het welzijn van een individu wordt bepaald door de som van alle positieve en negatieve gevoelens die hij/zij doorheen het leven ervaart. Het verloop van de momentane welzijnsniveaus en de psychologische verbondenheid op zich hebben volgens ons geen invloed. Deze centrale waarde leidde tot twee waardes of principes.

Ten eerste verdedigden we het total utilitarianism: de positie die het totale welzijn in een populatie wil maximaliseren en niet het gemiddelde welzijn. Het maximaliseren van het gemiddelde welzijn leidt tot het contra-intuïtieve besluit dat alle individuen met een lager welzijn dan het gemiddelde ongewenst zijn en dat individuen met een negatief welzijn wenselijk zijn als het gemiddelde welzijn

nog lager zou zijn. Deze houdt positie volgens ons ten onrechte geen rekening met de belangen van potentiële individuen. We vinden het intuïtief aannemelijker dat de onpartijdige observeerders onder een sluier der onwetendheid bij het maken van keuzes over populatie-aantallen niet weten of ze geboren zullen worden. De weerzinwekkende conclusie dat we steeds maar naar een groter populatie-aantal moeten streven, geldt in de praktijk slechts in uitzonderlijke omstandigheden. Ook omdat dit slechts een liefdadigheidsplicht is, vinden we het geen contra-intuïtieve implicatie van de total view. Een minimumwelzijn of positieve rechten verdedigden we niet. We beschouwen dit als beleidsmatige methodes om het totale welzijn te verhogen. De intuïtie dat het onwenselijk is dat er individuen met een laag positief welzijn zijn, kunnen we wel verklaren door te verwijzen naar de waarde van reciprociteit – al vinden wij een onrechtvaardige maar wederzijds voordelige relatie nog steeds beter dan geen relatie.

Ten tweede verdedigden we het respecteren van basisrechten. Bij een basisrechtschending wordt men louter als middel gebruikt. Er zijn twee voorwaarden om van een schending te kunnen spreken. Het slachtoffer moet als middel worden gebruikt. Als het doel niet zou bereikt zijn zonder het slachtoffer, is aan deze voorwaarde voldaan. Als het slachtoffer wordt gebruikt om een intermediair doel te bereiken, beoordeelden we dit niet als minder immoreel. De andere voorwaarde is dat het slachtoffer wordt behandeld tegen de wil of belangen. De mate waarin het slachtoffer welzijnsverlies lijdt, bepaalt bovendien het gewicht van de basisrechtschending. Hierbij moeten we rekening houden met het toekomstig welzijn dat door de schending afgenomen wordt en met het belang dat het slachtoffer op het moment van de basisrechtschending had bij dit welzijn. Hier speelt de psychologische verbondenheid met de eigen toekomst een rol. We stelden ook dat amorele wezens basisrechten kunnen schenden, zelfs al is het alternatief dat ze niet kunnen overleven.

Rekening houdend met deze omstandigheden en waardes, bepaalden we het ideale aantal katten in een populatie. We kwamen tot soortgelijke bevindingen voor huiskatten- en zwervkattenpopulaties. Het ideale aantal katten is het aantal dat de beschikbare bronnen het efficiëntst gebruikt en zo het totale welzijn maximaliseert. Dit gewenste aantal katten moeten we op voorhand nastreven. Sterilisatiemethodes moeten daarom geoptimaliseerd worden, zodat we met precisie een gewenst aantal katten kunnen nastreven. Ook een efficiënte manier om een inschatting te kunnen maken van de beschikbare bronnen in de toekomst is nodig. We moeten dus rekening houden met een foutenmarge. Bij onderpopulatie kunnen we niet zomaar katten toevoegen aan de populatie en bij overpopulatie kunnen we ook niet zomaar katten doden, wat we als een vorm van een basisrechtschending beschouwen. Het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij onderpopulatie weegt niet op tegen het negatieve welzijn bij overpopulatie. Bovendien ontstaat er bij een bepaalde mate van overpopulatie een vicieuze cirkel waarbij een laag welzijn, stress, ziekte (en lage adoptiekansen

voor asielkatten) elkaar versterken. Daarom moeten we een kleiner aantal katten nastreven dan het ideale aantal. Hoeveel minder katten men nastreeft hangt af van de grootte van de foutenmarge en van hoeveel waarde men hecht aan het totale welzijn en hoeveel aan het respecteren van basisrechten.

Door hun jaaggedrag hebben huis- en zwervkatten ook een impact op de belangen van andere voelende wezens. We zagen dat hun directe impact op het totale welzijn echter niet per se negatief is, gezien katten jagen op r-strategen waarvan er sowieso heel weinig overleven. Bovendien jagen sommige van deze prooien zelf. We onderzochten ook of katten een impact hebben op het welzijn van voelende wezens door hun impact op de biodiversiteit van ecosystemen. We concludeerden dat katten geen gevaar vormen voor het verdwijnen van soorten, omdat ze opportunistische jagers zijn die weinig zeldzame prooien vangen. Bovendien is het efficiënter om niet het aantal katten, maar de impact van verstedelijking en industrialisering te verkleinen. Ook op het minimaliseren van basisrechtschendingen hebben katten geen negatieve invloed, gezien ze vooral de basisrechten schenden van knaagdieren met een lage psychologische verbondenheid met de eigen toekomst die zelf ook jagen. De impact van predatie vormt op dit moment geen reden om het aantal huis- of zwervkatten te wijzigen. In de toekomst, als er voldoende kennis en controle is over methodes en gevolgen, is het wel wenselijk om predatie (ook door andere dieren) systematisch te vermijden. Maar dan nog moet niet per se het aantal katten gewijzigd worden. Het binnenshuis houden van huiskatten of het vermijden dat prooien gevangen worden zijn alternatieven, al is er nood aan methodes die geen negatieve impact hebben op het welzijn van katten – net als alternatieven voor de vleesconsumptie van katten (zoals de ontwikkeling van kunstvlees).

Verder onderzoek kan uitgaan naar de positieve plicht om in te grijpen in het dierenleed in de wilde natuur. Methodes kunnen worden ontwikkeld om predatie tegen te gaan en soorten te laten evolueren van r- naar K-selectie. Diepere analyses naar hoe we de organisatie van kattenpopulaties (asielsystemen, adoptieprocedures, reguleringsmethodes, enz.) kunnen optimaliseren, zijn ook mogelijk. Enerzijds kan op de technische aspecten dieper worden ingegaan (een vergelijking met systemen bij raskatten of honden kan bv. interessant zijn), anderzijds kan nagegaan worden in welke mate verschillende systemen in overeenstemming zijn met morele waarden (waaronder ook gelijkheid en rechtvaardigheid). Interessant zou ook de toepassing zijn op een casus, een concrete kattenpopulatie (of de populatie van een andere soort) in een bepaald gebied. Hierbij zou een wiskundige benadering van de geschetste ethiek nuttig zijn, waarbij het relatieve belang van de verschillende waarden kwantitatief wordt uitgedrukt, net als welzijnsniveaus en de gewichten van basisrechtschendingen. Ook een politieke of beleidsmatige uitwerking is een mogelijkheid voor

verder onderzoek. We eindigen met een aantal concrete aanbevelingen voor beleidsmakers, asielen, dierenartsen, organisaties en andere partijen die begaan zijn met de kattenproblematiek.

Op dit moment is er op de meeste plaatsen, ook in België, nog te veel overpopulatie om niet maximaal in te zetten op sterilisatie en trap-neuter-return. We raden dan ook aan om sterilisatie te verplichten, zoals dit in 2017 in Wallonië zal worden gedaan. Ondertussen moeten we een gecontroleerder systeem ontwikkelen, om in de toekomst wel een gericht aantal katten na te kunnen streven. Enerzijds moet men gecontroleerder de ontwikkelingen van kattenpopulaties en de beschikbare plaatsen of bronnen kunnen inschatten. De centrale databank voor de drie gewesten die er in 2017 komt, is een stap in de goede richting. Anderzijds moet men er ook naar streven om reguleringsmethodes gecontroleerder uit te kunnen voeren. Dit kan politiek afgedwongen worden, maar ook door het gedrag van mensen bij te sturen. Door een gericht streefdoel voorop te stellen waarbij men de waardes waarop men steunt duidelijk expliciteert – wat de doelstelling was van deze masterproef – kunnen mensen het belang van een sterilisatiebeleid beter begrijpen. We sommen enkele zaken op waarover mensen geïnformeerd moeten worden:

- De nadruk moet liggen op het welzijn van katten zelf. Menselijke belangen mogen niet als hoofdreden aangehaald worden.
- Mensen die hun kat laten voortplanten en de kittens een goed leven bezorgen, stellen normaalgezien een goede daad. Bij overpopulatie vinden asielkatten hierdoor echter geen thuis. Het is voor hen dat mensen hun kat moeten steriliseren, niet voor de gesteriliseerde kat zelf. Het adopteren van asielkatten moet aangemoedigd worden.
- Niet alleen het materiële comfort, maar ook het psychisch welzijn van katten is belangrijk. Een kerngezonde huiskat kan een laag welzijn hebben als er onvoldoende wordt ingespeeld op haar natuurlijke noden als solitaire jager.
- Momenteel leeft het idee dat zwerfkatten een waardeloos leven leiden, maar met voldoende voedsel en beschutting kunnen katten die als zwerfkats opgroeiden wel een hoog welzijn hebben. We moeten ze aanvaarden in onze menselijke omgevingen.
- De term 'euthanasie' mag niet worden gebruikt voor het doden van katten in asielen. Foutief woordgebruik kan ertoe leiden dat het doden als minder erg wordt beschouwd.
- Baasjes moeten hun verantwoordelijkheden nakomen en instaan voor het welzijn van katten. Katten en andere dieren mogen niet als gebruiksvoorwerpen of eigendom worden gezien. Het zijn voelende wezens, met rechten en belangen.

Bibliografie

- Alley Cat Allies. (2011). *Biology and Behavior of the Cat*. Geraadpleegd 8 oktober 2015, van <http://www.alleycat.org/CatBiology>
- Belcourt, B.-R. (2015). Animal Bodies, Colonial Subjects: (Re)Locating Animality in Decolonial Thought. *Societies*, 5(1), 1–11. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.3390/soc5010001>
- Bradshaw, J. (2013). *Het geheim van de kat: alles wat je over je kat wilt weten*. Nieuw Amsterdam.
- Bradshaw, J., Horsfield, G. F., Allen, J. A., & Robinson, I. H. (1999). Feral cats: their role in the population dynamics of *Felis catus*. *Applied Animal Behaviour Science*, 65(3), 273–283. [http://doi.org/10.1016/S0168-1591\(99\)00086-6](http://doi.org/10.1016/S0168-1591(99)00086-6)
- Braeckman, J. (1996). Ethiek en het gedrag van mensen tegenover dieren - een historisch overzicht. *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*.
- Braeckman, J. (1998). Tom Regans visie op dierenrechten. Geraadpleegd 24 april 2016, van http://www.ethiekenmaatschappij.ugent.be/wp-content/uploads/2012/07/EM_11-1998-Regan.pdf
- Bremer, M. (2002). *Animal Consciousness as a Test Case of Cognitive Science*. Conference Paper. Geraadpleegd 3 mei 2016, van <http://cogprints.org/2971/>
- Bru, A. (2016a, februari). *Wat maakt je kat je wijs - introductie kattengedrag door Anneleen Bru (Felinova Animal Behaviour Consulting)*. Brilljant Deinze.
- Bru, A. (2016b, maart 2). Interview over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat met Anneleen Bru (Felinova Animal Behaviour Consulting).

- Bruers, S. (2010, mei). Een wiskundige theorie van rechtvaardigheid. Geraadpleegd 7 juli 2016, van <https://stijnbruers.files.wordpress.com/2010/05/een-wiskundige-theorie-van-rechtvaardigheid.doc>
- Bruers, S. (2014). *Born Free and Equal? On the Ethical Consistency of Animal Equality*. Doctoral dissertation, Ghent University.
- Calver, M. C., Grayson, J., Lilith, M., & Dickman, C. R. (2011). Applying the precautionary principle to the issue of impacts by pet cats on urban wildlife. *Biological Conservation*, 144(6), 1895–1901. <http://doi.org/10.1016/j.biocon.2011.04.015>
- Coleman, J. S., Temple, S. A., & Craven, S. R. (1997). *Cats and Wildlife: A Conservation Dilemma*. University of Wisconsin.
- Crisp, R. (2001). Well-Being. Geraadpleegd 31 december 2015, van <http://plato.stanford.edu/entries/well-being/>
- Crowell-Davis, S. L., Barry, K., & Wolfe, R. (1997). Social behavior and aggressive problems of cats. *The Veterinary Clinics of North America. Small Animal Practice*, 27(3), 549–568.
- Daniels, M. J., Balharry, D., Hirst, D., Kitchener, A. C., & Aspinall, R. J. (1998). Morphological and pelage characteristics of wild living cats in Scotland: implications for defining the “wildcat”. *Journal of Zoology*, 244(2), 231–247. <http://doi.org/10.1111/j.1469-7998.1998.tb00028.x>
- De Greef, A. (2016, mei 13). Interview met Ann De Greef (directeur Global Action in the Interest of Animals) over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat.
- De Smet, A., Dirix, J., Diependaele, L., & Sterckx, S. (2015). Globalization and Responsibility for Human Rights. *Journal of Human Rights*, 14(3), 419–438. <http://doi.org/10.1080/14754835.2014.988786>
- De Vriese. (2016, mei 12). Interview met mevrouw De Vriese (coördinator dierenwelzijn provincie Limburg) over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat.
- Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding, & Dienst Dierenwelzijn en CITES. (2010). FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu. Geraadpleegd 15 juni 2016,

van

http://www.gaia.be/sites/default/files/campaigns/attachments/plan_action_chats_fr_0.pdf

Dixon, B. (2001). Animal Emotion. *Ethics & the Environment*, 6(2), 22–30.

Dore, F. Y., & Dumas, C. (1987). Psychology of Animal Cognition: Piagetian Studies. [Review].

Psychological Bulletin, 102(2), 219–233.

Driscoll, C. A., Menotti-Raymond, M., Roca, A. L., Hupe, K., Johnson, W. E., Geffen, E., ... Macdonald,

D. W. (2007). The Near Eastern Origin of Cat Domestication. *Science*, 317(5837), 519–523.

<http://doi.org/10.1126/science.1139518>

Duus-Otterström, G., & Jagers, S. C. (2012). Identifying burdens of coping with climate change: A

typology of the duties of climate justice. *Global Environmental Change*, 22(3), 746–753.

<http://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2012.04.005>

Everett, J. (2001). Environmental Ethics, Animal Welfarism, and the Problem of Predation: A Bambi

Lover's Respect For Nature. *Ethics & the Environment*, 6(1), 42–67.

Frank, J. M., & Carlisle-Frank, P. L. (2007). Analysis of programs to reduce overpopulation of

companion animals: Do adoption and low-cost spay/neuter programs merely cause

substitution of sources? *Ecological Economics*, 62(3–4), 740–746.

<http://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.09.011>

Gautier, A. (1998). *De gouden kooi - over het ontstaan van het huisdier*. Linkeroevers Uitgevers Nv.

Gouveia, K., Magalhães, A., & de Sousa, L. (2011). The behaviour of domestic cats in a shelter:

Residence time, density and sex ratio. *Applied Animal Behaviour Science*, 130(1–2), 53–59.

<http://doi.org/10.1016/j.applanim.2010.12.009>

Heeger, R., & Brom, F. W. A. (2001). Intrinsic Value and Direct Duties: From Animal Ethics towards

Environmental Ethics? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 14(2), 241.

Henderson, K. (2009). Relational Approaches to Animal Ethics and the Intuition of Differential

Obligations. Geraadpleegd 7 april 2016, van

https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/3963/Hnederson_Kelly_MA_2012.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Horta, O. (2013). Zoopolis, interventions and the State of Nature. *Law, Ethics and Philosophy*; 2013:

Núm.: 1; P. 113-125. Geraadpleegd 14 september 2015, van

<http://repositori.upf.edu/handle/10230/24658>

Hu, Y., Hu, S., Wang, W., Wu, X., Marshall, F. B., Chen, X., ... Wang, C. (2014). Earliest evidence for

commensal processes of cat domestication. *Proceedings of the National Academy of*

Sciences, 111(1), 116–120. <http://doi.org/10.1073/pnas.1311439110>

Humphrey, N. (2000). One Self: a meditation on the unity of consciousness. Geraadpleegd 2 mei

2016, van <http://www.humphrey.org.uk/papers/2000OneSelf.pdf>

Humphrey, N. (2011). *Soul Dust - The Magic of Consciousness*. Princeton and Oxford: Princeton

University Press.

Jones, R. C. (2012). Science, sentience, and animal welfare. *Biology & Philosophy*, 28(1), 1–30.

<http://doi.org/10.1007/s10539-012-9351-1>

Jongman, E. C. (2007). Adaptation of domestic cats to confinement. *Journal of Veterinary Behavior:*

Clinical Applications and Research, 2(6), 193–196. <http://doi.org/10.1016/j.jveb.2007.09.003>

Kessler, M. R., & Turner, D. C. (1999). Socialization and Stress in Cats (*Felis Silvestris Catus*) Housed

Singly and in Groups in Animal Shelters. *Animal Welfare*, 8(1), 15–26.

Kricher, J. (2009). *The Balance of Nature: Ecology's Enduring Myth*. Princeton University Press.

Geraadpleegd 3 juni 2016, van <http://www.jstor.org/stable/j.ctt7spf5>

Krieger, N. (2012). Who and What Is a “Population”? Historical Debates, Current Controversies, and

Implications for Understanding “Population Health ” and Rectifying Health Inequities.

<http://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2012.00678.x>

Kumar, R. (2008). Permissible killing and the irrelevance of being human. *The Journal of Ethics*, 12(1),

57–80. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1007/s10892-007-9021-8>

- Kymlicka, W., & Donaldson, S. (2011). *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford: Oxford University Press. Geraadpleegd 18 december 2015, van https://books.google.be/books/about/Zoopolis_A_Political_Theory_of_Animal_Ri.html?hl=nl&id=LLE3UEe5LMoC
- Loss, S. R., Will, T., & Marra, P. P. (2013). The impact of free-ranging domestic cats on wildlife of the United States. *Nature Communications*, 4, 1396. <http://doi.org/10.1038/ncomms2380>
- Loyd, K. A. T., Hernandez, S. M., Carroll, J. P., Abernathy, K. J., & Marshall, G. J. (2013). Quantifying free-roaming domestic cat predation using animal-borne video cameras. *Biological Conservation*, 160, 183–189. <http://doi.org/10.1016/j.biocon.2013.01.008>
- Mayer, R. (2007). What's Wrong with Exploitation? *Journal of Applied Philosophy*, 24(2), 137–150. <http://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2007.00360.x>
- McMahan, J. (1981). Problems of Population Theory. *Ethics*, 92(1), 96–127.
- Miller, G. T., & Spoolman, S. (2009). *Essentials of Ecology* (5 edition). Stamford, CT, USA: Brooks/Cole Publishing Co.
- Miller, S., & Makela, P. (2005). The Collectivist Approach to Collective Moral Responsibility. *Metaphilosophy*, 36(5), 634–651. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2005.00397.x>
- Mūrīthi, P. M. (2011). Does the rejection of wrongful life claims rely on a conceptual error? *Journal of Medical Ethics*, 37(7), 433–436. <http://doi.org/10.1136/jme.2010.042051>
- Natoli, E. (1994). Urban feral cats (*Felis catus* L.): perspectives for a demographic control respecting the psycho-biological welfare of the species. *Annali dell'Istituto Superiore Di Sanità*, 30(2), 223–227.
- Natoli, E., & Maragliano, L. (2007). Management of feral domestic cats in the urban environment of Rome (Italy). *Preventive veterinary medicine*, 77(3–4), 180–5. <http://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2006.06.005>
- Ng, Y.-K. (1995). Towards welfare biology: Evolutionary economics of animal consciousness and suffering. *Biology and Philosophy*, 10(3), 255–285. <http://doi.org/10.1007/BF00852469>

Ogan, C. V., Service, U. F., & Jurek, R. M. (1997). *Biology and Ecology of Feral, Free-Roaming, and Stray Cats*.

Palmer, C. (2011). The Moral Relevance of the Distinction Between Domesticated and Wild Animals.

Geraadpleegd 8 april 2016, van

<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780195371963.001.0001/oxfordhb-9780195371963-e-26>

Palmer, C. (2015). Response to “Vulnerability, Dependence, and Special Obligations to Domesticated Animals” by Elijah Weber. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 28(4), 695–703.

<http://doi.org/10.1007/s10806-015-9554-y>

Patten, B. C. (2014). Systems ecology and environmentalism: Getting the science right. Part I: Facets for a more holistic Nature Book of ecology. *Ecological Modelling*, 293, 4–21.

<http://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2014.04.010>

Peeters, E. (2007). *Problematiek van zwerfkatten en overpopulatie van katten in dierenasielen* (Wetenschappelijk rapport) (p. 34). Brussel: Federale overheidsdienst volkgezondheid, veiligheid van de voedselketen en leefmilieu.

Persson, E. (2008). *What is Wrong with Extinction?* Doctoral dissertation, Lund University.

Pierpaoli, M., Biro, S., Hupe, K., Fernandes, B., Ragni, B., Szemethy, L., & Randi, E. (2003). Genetic distinction of wildcat (*Felis silvestris*) populations in Europe, and hybridization with domestic cats in Hungary. *Molecular Ecology*, 12, 2585–2598. <http://doi.org/10.1046/j.1365-294X.2003.04939.x>

Roberto, P. (1995). The Cat Rescue Movement vs. Wildlife Defenders. Geraadpleegd 8 oktober 2015, van https://www.dfg.ca.gov/wildlife/nongame/nuis_exo/dom_cat/cat.html

Robertson, S. A. (2008). A review of feral cat control. *Journal of Feline Medicine & Surgery*, 10(4), 366–375. <http://doi.org/10.1016/j.jfms.2007.08.003>

- Rochlitz, I. (1999). Recommendations for the housing of cats in the home, in catteries and animal shelters, in laboratories and in veterinary surgeries. *Journal of Feline Medicine & Surgery*, 1(3), 181–191. [http://doi.org/10.1016/S1098-612X\(99\)90207-3](http://doi.org/10.1016/S1098-612X(99)90207-3)
- Rochlitz, I. (2007). *The Welfare of Cats*. Dordrecht, Nederland: Springer. Geraadpleegd 31 maart 2016, van Geraadpleegd van <http://www2.univet.hu/users/knagy/books/Rochlitz,%20Irene,%20ed.%20-%20The%20Welfare%20of%20Cats.pdf>
- Ryberg, J. (1998). The Argument from Overpopulation: Logical and Ethical Considerations. *Population and Environment*, 19(5), 411–426.
- Sandøe, P., & Christiansen, S. B. (2013). *Ethics of Animal Use*. John Wiley & Sons.
- Scheffler, S. (1988). *Consequentialism and its Critics*. Oxford: Oxford University Press.
- Schmidtz, D. (2005). What We Deserve, and how We Reciprocate. *The Journal of Ethics*, 9(3–4), 435–464. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1007/s10892-005-3516-y>
- Singer, M. G. (1965). Negative and Positive Duties. *The Philosophical Quarterly (1950-)*, 15(59), 97–103. <http://doi.org/10.2307/2218209>
- Stavisky, J. (2014). Too many cats: how owner beliefs contribute to overpopulation. *Veterinary Record*, 174(5), 116–117. <http://doi.org/10.1136/vr.g1100>
- Sumner, L. W. (1986). [Review of *Review of The Case for Animal Rights*, door T. Regan]. *Noûs*, 20(3), 425–434. <http://doi.org/10.2307/2215309>
- Tschanz, B., Hegglin, D., Gloor, S., & Bontadina, F. (2011). Hunters and non-hunters: skewed predation rate by domestic cats in a rural village. *European Journal of Wildlife Research*, 57(3), 597–602. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1007/s10344-010-0470-1>
- van Heezik, Y., Smyth, A., Adams, A., & Gordon, J. (2010). Do domestic cats impose an unsustainable harvest on urban bird populations? *Biological Conservation*, 143(1), 121–130. <http://doi.org/10.1016/j.biocon.2009.09.013>

Weber, E. (2015). Vulnerability, Dependence, and Special Obligations to Domesticated Animals: A Reply to Palmer. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 28(4), 683–694.

<http://doi.org/10.1007/s10806-015-9553-z>

Weinberg, R. (2013). Existence: Who Needs It? The Non-Identity Problem and Merely Possible People. *Bioethics*, 27(9), 471–484. <http://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2012.01976.x>

Weyts, B. (2016, juli 10). Nieuwe databank herenigt eigenaar en dier sneller. Geraadpleegd 21 juli 2016, van <http://www.benweyts.be/nieuws/nieuwe-centrale-databank-maakt-registratie-van-katten-mogelijk>

Winograd, N. (2013). The Lie at the Heart of the Killing. Geraadpleegd 23 mei 2016, van

<http://www.nathanwinograd.com/?p=12245>